

Ad Latijnhouders

Leven en beleven

Voorwoord

Leven en beleven en dat tachtig jaar lang. Dan kun je veel vertellen, zeker als je een intensief leven hebt gehad. Het begon met de opmerking van mijn broers en zussen dat het goed zou zijn als ik mijn 'verhaaltjes' zou vastleggen in een boek. De laatste tien jaar heb ik regelmatig stukjes geschreven over vroeger. Vanuit mijn gezichtspunt heb ik over veel onderwerpen en gebeurtenissen verteld. Hoe we woonden, wat we meemaakten op de boerderij, met wie we omgingen en wat ons allemaal overkwam. Het leek me een goed idee mijn pen- en vruchten te bundelen. Dat bracht me op het idee het daar niet bij te laten. Ik heb een zeer afwisselend leven mogen meemaken. Er is voldoende stof om een interessant verhaal over mijn leven te schrijven.

Vandaar dat u hierbij een boekwerk vindt over, wat ik genoemd heb 'leven en beleven'. Het gaat uiteraard over belevenissen tijdens mijn leven en hoe ik die heb ervaren. Meer algemene beschrijvingen over onze familie en ons leven op Aarle F114 zijn al uitstekend verwoord in het boek dat ons Sjaan heeft geschreven in en het familieboek uit 2011.

Dit boek heb ik ook voor mijzelf geschreven. Het is voor mij een soort naslagwerk van mijn leven van 1936 tot 2017. Maar ik hoop natuurlijk dat het ook voor mijn kinderen en mijn broers en zussen en hun partners interessant zal zijn. Het boek is ingedeeld in een groot aantal hoofdstukken waardoor de leesbaarheid wordt vergroot.

Ik ben mijn zoon Stefan zeer dankbaar voor zijn bereidheid het hele manuscript kritisch na te lopen en een groot aantal correcties toe te passen en voorstellen voor een betere schrijfstijl te doen. Ook dank aan zijn vrouw Fridy die de foto voor de omslag maakte. Hun bedrijf 'Hart voor Verhalen' heeft zich hiermee op de kaart gezet.

Heel veel waardering ook voor de prettige samenwerking met Rob Duterloo, 'Grafisch Ontwerp', die de opmaak en het drukwerk verzorgde.

Ad Latijnhouders, juli 2017

1. Het Begin

Een prachtige lenteochtend in Berkel-Enschot. De tuin is, geheel en al gereed voor de zomer. De hof is niet alleen aangepast aan de tijd, maar ook aan de fysieke mogelijkheden van de tachtigjarige gaardenier. Waar achter eerst een moestuin lag is nu een jeu de boulesbaan. Ad Latijnhouders overziet het geheel met een tevreden blik. Dit is het begin van een gesprek dat Kees van Bohemen, redacteur van het Seniorencontact van de ZLTO, met mij had over wat mijn leven heeft gebracht en de zin van het vastleggen daarvan. Als je tachtig bent kun je veel vertellen. De herinneringen aan vroeger zijn nog helder. De mogelijkheden om die vast te leggen verminderen waarschijnlijk met de jaren. Een goed moment om je leven en beleven daarvan, op te tekenen.

Jeugdig drietal: Diny, Ad en Jan

Ik ben geboren in Best op 20 november 1936, vrijdagmorgen om 05.30 uur op het adres Aarle F114, zo staat het officieel vermeld in het trouwboekje van mijn ouders, Johan Latijnhouders en Jans van de Ven. Mijn doopnamen zijn: Adrianus Johannes en mijn roepnaam was toen Janus. Pas veel later zou dat Ad worden. Diny was de oudste, geboren 5 juni 1935. Daarna kwamen er nog negen kinderen volgen. Johan en Jans hadden het boerenbedrijf overgenomen van de vader van Johan, Hannes Latijnhouders. Onze ouders zijn beiden geboren in de buurtschap Aarle. Natuurlijk kan ik me van mijn eerste levensjaren weinig herinneren, maar uit latere verhalen en foto's wordt wel een en ander duidelijk. Zoals een foto van ons huis, een traditionele Brabantse langgevelboerderij. De trouwfoto van onze ouders op 1 mei 1934. Vader was toen 28 en moeder 24 jaar. Dan is er de foto van de drie oudste kinderen bij het hofje aan de voorkant van het huis. Jan zit in een schommelpaardje met een vinger in zijn mondje. Ik zit naast hem op een stoeltje met gebreide kousjes en een vlinderdasje en kijk wat bedremmeld de wereld in. Diny staat achter ons, keurig jurkje en een strik in het haar. Ik schat dat ik toen twee jaar was.

2. Op school

Mijn bewuste herinneringen beginnen bij de bewaarschool. Zo noemde men toen de kleuterschool. De school lag aan het einde van het Schoolstraatje, een zijstraat van de Hoofdstraat. Het straatje was een onverhard weggetje bedekt met een laag gruis. Aan het begin van het straatje lag de winkel van Rickelman waar men voor dameshoeden terecht kon. Rechts lag het klooster van de Zusters, de dochters van Maria en Jozef. De bewaarschool was een groot gebouw met rode pannen en spitse daken en een grote speelplaats afgezet met een hoog hek.

Ik voelde me helemaal niet gelukkig op de school. Ik was erg verlegen. Bovendien was ik thuis alle vrijheid gewend en nu moest ik opeens in een bankje zitten, met de armen over elkaar. Je moest stil zitten en praten mocht al helemaal niet. De school werd gerund door de zusters. De meesten waren best aardig. Maar tot de dag van vandaag heb ik een hekel aan zuster Popesena. Dat was een kreng van een mens, streng en hardvochtig. Iemand die echt niet met kinderen kon omgaan. Onze werkjes bestonden uit tekenen met een potlood, maar we werkten ook nog met lei en griffel. Andere activiteiten bestonden uit matjes vlechten met strookjes papier en liedjes zingen. Als de hoofdzuster of de pastoor of kapelaan in de klas kwam, moesten we naast de bank gaan staan uit respect voor zo'n grootheid. De school was gemengd, jongens en meisjes in één klas. Op die leeftijd kon dat nog.

We gingen te voet naar school, toch gauw 2,5 kilometer, begeleid door zus Diny en andere grote kinderen uit onze buurt. s 'Middags bleven we over bij opa en oma op de Moust. Dat was vlakbij. We hoefden alleen maar de Hoofdstraat over te steken en dan nog een klein stukje lopen.

Jan en Ad op lagere school

Na de bewaarschool ging ik naar de R.K. Sint Bernardusschool. Een lagere school uitsluitend voor jongens. De meisjes hadden hun eigen school in het grote kloostergebouw van de zusters tussen de kerk en het Schoolstraatje. Jongens en meisjes bij elkaar; dat kon niet! Kennelijk schatte men in dat de hormonen op die leeftijd al zodanig gingen opspelen dat er problemen van konden komen. Op de meisjesschool zaten ook externen, meisjes uit het hele land, meestal van goede komaf.

De Bernardusschool was een groot gebouw, gelegen in de buurt van het Raadhuis. Het was twee hoog met grote ramen. Links stond een grote loods waar fietsen gestald werden. De speelplaats was heel groot en afgezet met een ijzeren hek. Op de speelplaats hebben we vaak gevoetbald.

Ik was meestal keeper en gooide me onvervaard op de harde trottoirtegels als er weer een schuiver in mijn richting kwam. Ik was nog jong en soepel van lijf en leden. Bij de school hoorde ook een huis dat meestal bewoond werd door de bovenmeester (hoofd van de school). De oudste bovenmeester die ik gekend heb, was meester van der Vleuten. Die was toen al lang niet meer actief.

Hij was met pensioen en ongeveer negentig jaar oud. Hij vroeg mij als twaalfjarige jongen om bij hem op bezoek te komen en hem te vertellen over het leven en de gang van zaken op school in die tijd. De eerste bovenmeester in functie die ik me herinner heette de Vries, een driftig mannetje. Hij had de merkwaardige gewoonte om met de schoolbel naar de jongens te gooien die niet snel genoeg naar binnen gingen. Hij zorgde er overigens wel voor dat hij niemand raakte.

De volgende bovenmeester was meester Maas. Hij woonde vlak bij zijn werk, namelijk in het schoolhuis. Hij was erg streng en aarzelde niet om je een mep te verkopen als hij dat nodig vond. Vooral zijn eigen zoon, die bij hem in de klas zat, was vaak het slachtoffer. Hij was ook een deugniet, maar kennelijk diende hij ook als afschrikwekkend voorbeeld voor de rest van de klas. Overigens waren lijfstraffen in die tijd heel normaal. De ene meester gaf je een oorvijs, de andere timmerde met een latje op je hoofd en weer een andere gaf je een tik op je vingers. Overigens konden sommige ouders er ook wat van. Dat hoorde blijkbaar bij de opvoeding in die tijd. Als je thuis klaagde over de meester zeiden je ouders dan ook meestal: 'je zult het er wel naar gemaakt hebben'.

Desondanks heb ik best goede herinneringen aan mijn eerste schooljaren, al was ik nog steeds erg verlegen en braaf. Ik heb dan ook nooit een oorvijs gehad. De regels waren helder en werden ook gehandhaafd. Er was orde in de klas, al was niet elke docent daar even sterk in.

De eerste beginselen van de taal werden ons bijgebracht via het nog steeds bekende bord met: aap, noot, Mies.

We zaten op de ouderwetse schoolbankjes, twee aan twee. In het midden was de inktpot waar we onze kroontjespen in doopten voor we konden gaan schrij-

ven. Aan de muren hingen grote platen met afbeeldingen van koeien in de wei, vogels in de lucht en dieren in het water. Verder was er natuurlijk een schoolbord met het benodigde krijt. Het werd door de meester intensief gebruikt om de leerstof over te brengen. Wij kregen onderwijs in de gebruikelijke vakken als rekenen, taal, geschiedenis en aardrijkskunde. Bij dat laatste vak kwam ook Oost Indië uitgebreid aan de orde. Indië was toen immers nog onderdeel van de Nederlandse staat.

Ik herinner me nog de namen van de onderwijzers van toen: Van Vroenhoven, Van Vroonhoven, Hiddink, Van Zeeland, Van Hoppe en Dujardin. De beste herinneringen heb ik aan meester Hiddink. Hij was al wat ouder, ergens in de vijftig. Dus erg oud in onze ogen. Hij was een gemoedelijke man, die zonder moeite orde hield. Hij kon prachtig verhalen vertellen. Dat deed hij meestal aan het einde van de schooldag. Behalve wanneer we ondeugend waren geweest. Hij ging er dan eens gemakkelijk voor zitten, vooraan in de klas. Wij luisterden ademloos naar de verhalen die hij zo uit het hoofd vertelde. Veel weet ik er niet meer van, maar het ging over een kabouter en een reus. Spannend!

3. Huis en erf

Onze boerderij op F 114 was een langgevelboerderij met een groot rood pannendak. Maar zo is het niet altijd geweest. Heel vroeger bestond het dak grotendeels uit een rietenbedekking en aan de onderkant een aantal rijen pannen. Je ziet het nog wel op oude Brabantse boerderijen. Een rietendek gaf een zekere welvaart aan. Sommige boerderijen hadden een dek van het goedkopere stro. Verschil moest er zijn!

Maar op een gegeven moment was ons rieten dak versleten en moest vervangen worden. Onze pa en ma kozen er voor het hele dak met pannen te beleggen. Dat was wel duurder, maar dan had je ook wat!

Eigenlijk jammer, want het karakter van de Brabantse langgevelboerderij was daarmee fors aangetast. De pannen werden gelegd door twee mannen uit Helmond. Het waren wat uitzonderlijke, ruwe types vol grappen. De een zei dat hij Chinees sprak de uitdrukking: 'sie na `n hangwang' was daarvan het bewijs. Ze hebben er best lang over gedaan want het oude riet moest worden verwijderd. Panlatten geslagen en vervolgens de pannen op het dak gelegd.

Dan de voordeur. Het was een deur die eigenlijk bijna nooit gebruikt werd. Hij kon trouwens nauwelijks open want hij klemde heel erg. 'Achterum is `t kermis' zeiden we dan als er onverwacht iemand op de deur klopte. Een bel hadden we natuurlijk niet. Alleen als de pastoor, de dokter of een andere notabele klopte werd, de deur met de nodige moeite open getrokken. Dan waren die hoge heren ook meteen in de 'goei kamer'. De kleur van de deur was vroeger donkergroen,

net zoals de vensters links en rechts van de ramen. Op de foto's zien we nu een eenvoudig stuk glas boven de deur. Maar heel vroeger zat daarin de zogenaamde vruchtbaarheidsboom verwerkt; een witte boom met wortels aan de onderkant en takken aan de bovenkant. Bij ons heeft de vruchtbaarheidsboom in ieder geval goed gewerkt met elf kinderen als resultaat. In de loop van de tijd is er hier en daar nog wat bijgebouwd. Aan de achterkant van het huis een bakhuis met daarin de bakoven. Boven op de oven lagen allerlei oude spulletjes. Ik herinner me bijvoorbeeld een mooie lamp met een rokje van prachtige kralen. Maar er lag ook allerlei oud gereedschap. Dat was een erfenis van Driek-ome zei onze pa. Dat was een ver familielid die wij nooit gekend hebben. Tussen de buitenmuur van het bakhuis en de oven was een smal gangetje. Daar werd later een gordijn voor gehangen en daarachter een heuse douche geïnstalleerd. Toen hoefden we op zaterdag niet meer in de zinken teil gewassen te worden.

Weer later is er bij de schuur nog een varkensstal gebouwd. Daarin was plaats voor maar liefst vijftig varkens. We waren toen de grootste varkensboer van de straat. En toen onze Jan ging trouwen en de boerderij overnam heeft onze pa, langs het perceel van Jan van Beers nog een grote kippenstal gebouwd. Daar vonden enkele duizenden kippen hun onderkomen. Er waren toen nog vijf kinderen thuis, dus moest er brood op de plank komen. Onze Jan heeft nog een flink aantal jaren het gemengde bedrijf op St. Annaweg 16 gerund. Toen is

Gezin bij het 50 jarig huwelijk van onze ouders

hij verhuisd naar de Kapelbocht waar hij zich specialiseerde in opfok- en legkippen. De oude boerderij is toen verkocht aan een politieagent. Die heeft het gebouw afgebroken en op de fundamenten een nieuw huis gebouwd. Een stuk familiehistorie is daarmee verdwenen.

4. De buurt

Tegenover ons huis lag het 'Busseltje'. Dat was een natuurgebiedje: een kuil en een aantal slootjes die daarop uit kwamen. En voor de rest veel brandnetels en braamstruiken. Als het in de winter stevig vroom en in mijn herinnering was dat bijna elke winter het geval, hebben wij daar het schaatsen geleerd. Soms met een oude stoel als steuntje. In de zomer, vlak na de oorlog hebben we op de kuil gevaren op een vlot, gemaakt van bijeengebonden jerrycans. Slootje springen was ook een sport. Af en toe haalden we de overkant niet en dan dropen we letterlijk en figuurlijk af naar huis want ons moeder was daar niet blij mee. Tegenover Tinus van de Ven, twee huizen verder, lag een brandkuil en in de buurt van Tante Cor en ome Frans lag er ook nog een. Als er in de buurt brand uitbrak kon daaruit water gepompt worden. In de kuil bij ome Frans zaten stekelbaarsjes. Wij hebben die er een keer enkele uitgevist en in een omgekeerde glazen stolp (waar de Maria eerder onder stond) uitgezet. De stekelbaarsjes voelden zich daarin blijbaar thuis, want na verloop van tijd hebben ze er een nestje in gebouwd. Helaas stortte de stolp op een kwaai dag ter aarde en brak in stukken. Dat was tevens het einde van de idylle van het stekelbaarsjespaar.

De straat langs ons huis was nog niet bestraat. Hij bestond uit karresporen met een fietspad daarlangs. Ik zie nog de stofwolken opwaaien als Marinus Latijnhouwers en Harrie Walravens met hun paarden terugkwamen van de paardendressuur en in volle galop voorbij kwamen stuiven. Die zandweg had ook zijn voordelen, je kon er goed naschieten: een spelletje waarbij je met jouw ijzeren bal, die van je medespeler moest zien te raken. Als dat lukte kreeg je een knikker. Veel verlichting was er in Aarle niet. Alleen op de kruispunten en op splitsingen stonden lantaarns. Maar die deden het meestal niet omdat kwajongens er een sport van maakten om, met een welgemikte worp, een steentje tegen de gloeilamp te gooien. Dat hebben wij natuurlijk nooit gedaan.

Wat ook wel leuk was dat we soms in de bomen klommen om vogelnestjes uit te halen. De eitjes namen we mee naar huis, prikten er aan elke kant een gaatje in en bliezen de inhoud er uit. En dan maakten we van de eitjes een ketting. Heel leuk!

Meestal gingen we met een groep naar school. De kinderen Van Kollenburg, Van Essens, van Jan Van Beers en Walravens en nog meer. En het gebeurde wel eens dat we ruzie kregen. Ik herinner me dat ik een keer overhoop lag met mijn

vriend, Evert van Kollenburg. We gingen op de vuist. Nou is dat op zich niet zo erg, maar we belandden uiteindelijk op een perceel op de Kuiperhoef waar net stalmest was verspreid. Ja, en als je dan op de grond ligt te vechten brengt dat een luchtje mee. Ze waren er thuis niet echt blij mee. In onze buurt hing zelfs een groepje hangjongeren rond. Die waren er toen ook al! Een man of zes die uit waren op plagerijen. Ze tikten onverwacht op de ramen in onze buurtschap, Als je dan naar buiten kwam, was er natuurlijk niemand te zien. Ook haalden ze wel eens het hekwerk bij onze burens weg en zetten dat dwars over de straat. Of ze stalen de kruiwagens van de boeren en lieten die een stuk verder langs de weg staan. In de buurt stond dit groepje bekend als 'de straatjoekels' Dat was 65 jaar geleden!

5. Op weg naar school

Als we van huis naar school liepen was er van alles te zien en gebeurde er van alles. Onderweg kwamen we voorbij de boerderij waar ons moeder is geboren. Even verderop was de Kuipershoef. Wij hadden daar een plak (perceel) grond. Omdat dat een vlak gedeelte was waaide het daar altijd en in de winter was het er hartstikke koud. Dan kwamen we voorbij het huis van Jan van der Aa. Die had een boomgaard met lekkere appels. Wij kropen wel eens onder de draad door om appels te stelen. Maar Jan lag op de loer en kwam met een riek of een hark aanlopen om ons te verjagen. Dat maakte het natuurlijk extra spannend. Tot Jan een psychologische zet bedacht. Toen we voorbij kwamen gooide hij wat appels naar ons toe. Jammer genoeg waren dat alleen maar rotte en beschadigde appels. Dus die truc werkte niet.

Even verder bij een zes sprong begon een verhard gedeelte, een steenweg. En vervolgens kwam je op de Oirschotseweg, die verderop overging in de Hoofdstraat en Nieuwstraat en doorliep tot het kruispunt. Deze lange straat vormde het hart van de gemeente. Je vond er fabrieken, allerlei winkels, de kerk en het klooster en ook het gemeentehuis. Als je vanuit Oirschot Best binnenkwam zag je daar als eerste de klompenfabriek van Van der Velden, de grootse klompenfabriek van Nederland. Verder de houthandel van Harrie van de Boomen, en de houtzagerij van Van Nunen en de houtzagerij van Louwers. Houtbewerking en handel was erg belangrijk in Best. Maar langs de weg lag ook een grote tricotagefabriek Ticobest, het aannemersbedrijf van Van Heeswijk en verderop nog de boterfabriek Bestse Boter. Allemaal niet op een industrieterrein maar gewoon tussen de woonhuizen. En niet te vergeten cafés als het Hofje en café Roche bij de spoorwegovergang. Daar in de buurt had ook mijn kapper Jansen zijn zaak. Een knipbeurt koste 45 cent. Daarnaast lag de kruidenierswinkel van Antje (van de Heuvel) Een begrip in Best.

Het snoepwinkeltje van Ida van Dulfkes mag ik niet vergeten. Voor een paar centen kochten we daar snoeppapier en dropveters.

Een belangrijke zijweg was de Stationsstraat met spoorwegstation en daar tegenover zelfs een bioscoop, die treffend Biobest heette.

6. Het dorp

Best is sinds 1819 een zelfstandige gemeente. In dat jaar werd Best afgescheiden van de gemeente Oirschot. In 1940 had Best ongeveer 5500 inwoners, maar de voorzieningen waren redelijk. Overigens beperkte het onderwijs zich tot het lager onderwijs. Pas later, in 1947 zou daar nog MULO-A en MULO-B bijkomen. Het verenigingsleven bloeide. Met name de agrarische sector deed het goed met de plaatselijke NCB, de Boerinnenbond, de RKJB voor jonge boeren en de BJB; de Boerinnenjeugdbond voor de meisjes. Naast belangenbehartiging van Land en Tuinbouw was er veel aandacht voor sport en cultuur en godsdienst. Er waren sportclubs voor jongens en meisjes, een toneelgroep en een zangvereniging. Ik ben lid geweest van de zangclub 'Zang na Arbeid'. Na korte tijd kwam zowel de dirigent als ikzelf tot de conclusie dat mijn stem geen verrijking was van de kwaliteit van het koor. Zowel onze Jan als Sjaan hebben belangrijke bestuursfuncties bij de RKJB, de NCB als de Boerinnenbond bekleed. Onze pa was lid van de Raad van toezicht van de Boerenleenbank. Die werd beheerd door de kassier, Piet van de Sande en een of twee medewerkers. De bank zetelde toen in het huis van de kassier.

Best was in die tijd een gemoedelijk dorp. Maar je had wel verschillende standen: de boerenstand, de middenstand en de arbeiders. De onderlinge contacten bleven meestal beperkt binnen de eigen stand. Zo kenden de boeren al hun collega's en wisten ze meestal ook veel van elkaars achtergrond, ook van hun financiële situatie. Dat hield weer in dat je binnen de boerengemeenschap ook nog standsverschillen kende. Zo kwam het voor dat een relatie binnen de boerenstand niet doorging omdat het standsverschil tussen een jongen en een meisje te groot was. Binnen de boerengemeenschap waren er ook families die vooral de leiders leverden. Zo was Johan van Doren een belangrijke man; voorzitter van de NCB, gemeenteraadslid en voorzitter van de ruilverkaveling. Ook Cornelis Scheepens en Dorus van Beerendonk grossierden in bestuursfuncties. Overigens kenden wij Scheepens vooral als 'Knillis van Cisse' en Dorus van Beerendonk als 'Doi Seelen'. Het was in die tijd de gewoonte om niet de achternaam te noemen maar achter de eigen voornaam de voornaam van zijn vader en soms zijn grootvader te noemen. Andere voorbeelden uit onze buurt waren Heis van Jan van Jantjes en Kees Thomassen. Tot zover een indruk van mijn jongste jeugd. Een gemoedelijke en gezellige tijd.

7. Oorlog

Op vrijdagmorgen 10 mei 1940 viel het Duitse leger op diverse plaatsen Nederland binnen. Hoewel het Nederlandse leger dapper weerstand bood, was het na enkele dagen al duidelijk dat de Duitsers met veel meer manschappen en modern materieel oppermachtig waren. Na een paar dagen moest het Nederlandse leger zich overgeven. Onze pa werd opgeroepen voor militaire dienst en vocht mee bij de verdediging van de Grebbeberg. Maar na een paar dagen sloegen de Nederlandse soldaten op de vlucht. Voor pa bood dat de mogelijkheid om weer snel terug te gaan naar vrouw en vier kinderen in Best. Er bestaat nog ergens een foto waarop hij in vol ornaat staat afgebeeld. Deze feiten ken ik natuurlijk alleen maar uit de overlevering. Ik was toen ruim drie jaar oud. Het zou nog tot mei 1945 duren voordat er een einde kwam aan de Duitse overheersing. Van latere jaren herinner ik me wel dat Nederland bezet was door de Duitsers. Die zagen we vaak als we naar school gingen voorbij marcheren, strak in het gelid en zingend: 'Wir fahren gegen Engeland'. Verder zagen we militaire auto's voorbij komen, maar vaak ook platte wagens voortgetrokken door paarden. En als ze niet genoeg paarden hadden vorderden ze die gewoon van de boeren. Zo zijn wij onze 'zware Bels' kwijtgeraakt. In plaats daarvoor kregen wij een mager scharminkel terug.

Ik was nog zo jong dat ik de bezetting niet direct als een probleem ervoer. Eigenlijk vond ik het allemaal wel interessant. Veel soldaten, veel militair materieel. Er gebeurde nog eens wat in ons rustige dorp. Soms werden er door vliegtuigen stroken zilverpapier uitgestrooid om radarapparatuur te misleiden. En dan struinden wij door de weiden om het zilverpapier te vergaren. Maar ik begon steeds meer te begrijpen dat er ook minder leuke kanten aan de bezetting zaten. De Duitsers waren de baas. Seyss-Inquart werd Rijkscommissaris voor bezet Nederland en vaardige allerlei geboden en verboden uit. Het bezit hebben van een radio werd verboden. Het parlement werd opgeheven evenals gemeenteraden. Levensmiddelen gingen op de bon. Portretten van de koningin werden verboden en verzet tegen de overheersers werd zwaar gestraft.

Ondanks alles ging het gewone leven door. We gingen trouw naar school en naar de kerk. Het werk op de boerderij ging door en ook op kantoor en in fabrieken werd normaal gewerkt. Wel moesten in de loop van de tijd bepaalde voorzieningen worden getroffen. Ramen dienden volkomen geblindeerd te worden met zwart papier, er mocht geen glimpje licht doorschijnen. Licht betekende dat een het huis gezien zou kunnen worden als vijandelijk doel. Er was tussen 1940 en eind 1944 overigens geen sprake van een grondoorlog. Maar we hoorden wel regelmatig geallieerde bommenwerpers overvliegen met eindbestemming Duitsland. Maar het ging ook wel eens mis. Op zondag 6 december

1942, Sinterklaasdag, deden Britse bommenwerpers een aanval op de Philips fabriekscomplexen in Strijp en aan de Emmasingel. Wij hoorde in de verte het gerommel en zagen een rode gloed boven Eindhoven uitstijgen. Omdat het zondag was, waren de fabriekshallen niet bevolkt. Maar er zijn helaas ook veel bommen naast de fabriekshallen terecht gekomen.

Dat kostte 130 mensen het leven. De bekende winkelstraat de Demer werd zwaar getroffen en veranderde in een puinhoop. Ook Best kwam aan de beurt. Op 11 september 1944 deden Engelse vliegtuigen een aanval op het station en de spoorlijn bij de spoorovergang. Vanuit Aarle hoorden wij de bommen vallen en vreesden het ergste. Spoorlijnen vormden een strategisch doel. De Duitsers maakten vaak gebruik van de spoorwegen om troepen en militair materieel te vervoeren. Maar ook hier misten een aantal bommen hun doel en kwamen terecht op de kruidenierswinkel van Antje en de zaak van kapper Jansen. Beide panden werden totaal verwoest. Antje en haar twee dochters bleven ongedeerd, maar de vrouw van de kapper en een zoon en dochter en een klant kwamen om het leven. De kapper zelf overleefde, maar raakte zwaar gewond. Weer later gebeurde het regelmatig dat er vliegende bommen, een V 1 of V 2 vanuit Duitsland met veel geraas kwamen overvliegen. Meestal bleef het bij geraas, maar het werd pas echt gevaarlijk als het geraas ophield. Dan zou hij neerstorten, met alle gevolgen van dien. Er ontstond in die tijd een nieuw schietgebedje: 'Lieve Vrouwke geef hem nog een dauwke'. Een keer toen we rustig in huis zaten hield het geraas opeens op. Ik weet nog dat we toen met zijn allen onder de tafel zijn gaan liggen in de hoop dat dat veiligheid zou bieden. Maar gelukkig is dat toen goed afgelopen.

8. Onderduikers

Toen de Duitser in Aarle actief waren, was het overigens best gevaarlijk voor volwassen mannen. Duitsland had namelijk arbeidskrachten nodig voor de oorlogsindustrie. Je kon dus zo maar opgepakt worden en naar Duitsland getransporteerd. Maar bij ons thuis hadden ze daar wat op gevonden. Onze pa, ome Frans, ome Kees en nog meer familieleden en zelfs een aantal mannen die bij ons geëvacueerd waren, hadden een schuilplaats gebouwd in de schuur, boven de kalverstal. Onder de pannen, op de schelft (hooizolder), was een grote tas stro gebouwd. Het was de normale opslag, die was daar elk jaar, alleen deze keer was er een flinke ruimte onder de pannen vrijgelaten. Dat was aan de schuurzijde niet te zien, daar zag je alleen maar stro. In tijd van nood konden de mannen dan via een paar latten die tegen de muur in de onderliggende kalverstal waren getimmerd omhoog klimmen. Dan ging een luik dicht en niemand die maar kon bevroeden, dat zich daar achter het stro een schuilplaats bevond.

Op een dag zaten de mannen op de dorsvloer in de schuur te eten, toen enkele Duitsers op inspectie kwamen. Ons moeder zag ze aankomen en holde naar de schuur om de mannen te waarschuwen. Die klommen zo snel als ze konden, via het provisorische trapje naar boven. Maar slager Van Rooij haalde het niet. Hij was de laatste in de rij en bovendien stevig van postuur, dus niet zo snel! Toen de Duitsers de schuur binnenkwamen zag hij als enige oplossing zich te verschuilen achter een paar kalveren. Die keken de dappere soldaten wat verwonderd aan en verzetten geen poot. Die soldaten op hun beurt proefden onraad, want daar midden op de dorsvloer stonden een aantal borden, nog gevuld met het middageten. Ik weet niet hoe ons moeder zich daar uit gereed heeft. Ik denk dat ze gezegd heeft dat de kinderen het zo leuk vonden om daar te eten; een soort kamperen binnenshuis. Dat leek een goede verklaring, want wij stonden daar heel geïnteresseerd te kijken hoe het zou aflopen. De Duitsers waren niet echt overtuigd. Met het geweer in de aanslag, keken nog eens in de kalverstal. Maar slager Van Rooij had geluk. Het was donker in dat stalletje en de kalveren waren zo verstandig om stokstijf te blijven staan. Na een tijdje, wat leek dat lang, draaiden de Duitsers zich om en verlieten het erf van onze boerderij. De slager was dicht bij een hartstilstand, maar hij heeft het overleefd. Later hebben we er nog heel hard om gelachen. Ja, later wel!!

9. Operatie Market Garden

Op een dag had de meester, zoals gewoonlijk de schooldag geopend met gebed. Meteen daarna vertelde hij dat de invasie was begonnen. Wij hadden geen idee wat de invasie was. De meester verduidelijkte dat de geallieerden op de stranden van de Noord Frankrijk waren geland en ons zouden komen bevrijden. Dat was op 6 juni 1944. Het zou nog lang duren en het zou veel strijd en veel mensenlevens kosten voordat de bevrijding van Nederland zou beginnen. Dat moment kwam op zondag 17 september 1944. Ik was die middag aan het spelen bij onze burens, de familie Van Beers.

Opeens hoorden wij een zwak gezoem, dat bleef aanzwellen. We schrokken daar niet echt van. We hadden vaker meegemaakt dat er zwermen vliegtuigen kwamen aanvliegen. Die waren meestal op weg naar een doel in Duitsland om bommen af te gaan gooien. Zolang ze ons maar voorbij vlogen, maakten wij ons er niet druk om. Maar voor alle zekerheid gingen we toch maar naar de schuilkelder bij Van Beers. Er verscheen inderdaad een grote zwerm vliegtuigen. Maar toen ze dichterbij kwamen zagen we het pas goed. Honderden vliegtuigen vlogen over ons heen. Het bijzondere was dat veel vliegtuigen een zweefvliegtuig achter zich aansleepten. Ze vlogen heel laag, maar tweehond, tot driehonderd meter boven ons. Het was echt indrukwekkend wat we te zien

kregen. In de vliegtuigen zagen we de piloten duidelijk zitten. De landing was al ingezet. Enkele kilometers verderop zouden ze landen. Vol verbijstering keken we naar dit unieke schouwspel. Af en toe klonk het luchtgeschut van de Duitsers. Daarom bleven we maar in de buurt van de schuilkelder. We vroegen ons natuurlijk wel af wat er nu eigenlijk aan de hand was. Pas later begrepen we dat de operatie Market Garden door de geallieerden was ingezet.

10. Oorlog in Aarle

De bevrijding was nabij. Tenminste dat dachten wij. De geallieerden hadden duizenden manschappen door de lucht aangevoerd. Ze waren via zweefvliegtuigen en parachutes neergedaald op de Sonse heide ten noorden van Best. Maar helaas, het betekende niet het einde van de oorlog maar het begin van de 'Slag om Best'.

De noordkant van het dorp was na zware gevechten in handen gekomen van de Britten en Amerikanen. Ze probeerden van daaruit de brug over het Wilhelminakanaal te veroveren. Maar in het dorp waren de Duitsers nog heer en meester. Dat gold ook voor de buurtschap Aarle waar onze boerderij stond.

In plaats van bevrijd te worden, kwamen we midden in de vuurlijn te liggen. De geallieerden wilden de Duitsers verdrijven en schoten met hun kanonnen in de richting van het dorp. Een van de mikpunten was de toren van de Odulphuskerk. De toren was natuurlijk een mooie uitkijkpost voor de Duitsers. Vandaar dat de geallieerden de toren onder vuur namen. Die viel op het dak van het kerkgebouw dat daardoor ook zwaar beschadigd raakte.

De kanonnen misten in die tijd de nodige precisie. Dat betekende dat er nogal wat afzwaaiers voorkwamen. Daarvan werden wij in Aarle regelmatig het slachtoffer. De Duitsers op hun beurt richtten hun geschut op hun tegenstanders op de Sonse heide en in de buurt van de brug. Bij ons in de Bocht (een perceel achter ons huis) stond een stuk luchtgeschut opgesteld. Dat ging regelmatig tekeer als er weer vliegtuigen van de geallieerden in de lucht waren.

Het werd echt gevaarlijk bij ons in de buurt. In het dorp was het nog erger. Op 18 september 1944 werden de dorpelingen door de Duitsers daarom gedwongen hun huizen te verlaten. Veel van deze evacuees zochten hun heil in Aarle. Ook op onze boerderij boden we tijdelijk onderdak aan rond zeventig mensen. Ze zaten in de stal, in de schuur en in kippenhokken. Ook bij ons werd de situatie steeds gevaarlijker. Er is veel gebeden in die tijd. Ik herinner me dat er een enorm vuurgevecht plaatsvond in Aarle. De spanning was ondraaglijk. Ons moeder bleef kalm. Met een heel gezelschap evacuees om zich heen, bad zij in de stal het rozenhoedje voor en iedereen deed mee. Ondanks het oorverdovende oorlogslawaai om ons heen zijn we ongedeerd gebleven. Later zochten

we ons heil in schuilkelders. Schuilkelders. Die hadden we genoeg, ook voor al die gasten. Van de ronde betonnen grassilo was een schuilkelder gemaakt door er wat balken op te leggen en daarop een grote hoeveelheid zand. We hadden een schuilkelder achter het huis die bestond uit een lange diepe sleuf van ongeveer tien meter en daarop een weer een laag zand. Verder was er een zigzag gegraven schuilkelder. Als er een granaat voor de ingang viel zou alleen maar een klein gedeelte van ven de kelder schade oplopen. Ook voor het huis hadden we nog een schuilkelder. Die bestond uit een sloot met daarop een aantal boomstammen. Ook daar lag een hoop zand op. Zo zaten we betrekkelijk veilig. In het begin sliepen we overigens nog in huis. Niet in onze slaapkamer, maar achter een dikke muur in de 'herd'. Maar midden in de nacht ontploften een keer enkele granaten vlak bij ons huis. Slaapdronken en op handen en voeten kropen wij, de kinderen, naar de slaapkamer van onze ouders. Gelukkig bleef de schade beperkt tot enkel diepe kuilen op de achterplaats en wat gesneuvelde ruiten. Maar we waren gewaarschuwd. Daarna gingen we toch maar in de schuilkelders slapen. Wij vonden dat wel spannend. Net of je aan het kamperen was. Er is nog een voorval dat me is bijgebleven. Op een dag kwam ome Frans, een broer van ons moeder, bij ons het erf opgelopen. Uit de verte zagen wij aan zijn houding en gezichtsuitdrukking dat hij geen goed nieuws had. Hij vertelde dat bij het ouderlijk huis van moeder een granaat was gevallen en een aantal mensen zwaar gewond was. Het liep niet altijd goed af.

11. Evacuatie

De toestand in onze buurtschap Aarle werd onhoudbaar. Er werd geschoten en er vielen regelmatig granaten rondom ons huis en in de naaste omgeving. Maar een boer kan niet zomaar have en huis verlaten. Dus bleven we op de boerderij, ook nadat de dorpsgenoten die een tijdlang bij ons woonden hun heil allang elders hadden gezocht. Maar op een dag kwamen enkele Duitse soldaten aan de deur. Die zeiden dat we nu toch echt moesten vertrekken. Het was te gevaarlijk geworden. Ik zie ons moeder nog aan de achterdeur staan. Ze zei in haar beste Duits dat we niet weg konden omdat we de dieren niet achter konden laten. Ze gaf de soldaten enkele eieren. Kennelijk werkte dat want de soldaten vertrokken zonder verder aan te dringen.

Maar enkele dagen later, of misschien was het maar één dag later, stonden de soldaten weer voor de deur. Nu was geen verweer mogelijk. We moesten zo snel mogelijk weg uit dit gevaarlijke gebied.

Ik denk dat ze gelijk hadden. Af en toe was het een vreselijke hel: granaten die vlakbij uit elkaar spatten, er werd geschoten en vonden er luchtgevechten plaats en in de verte hoorden we bommen ontploffen. We lieten de varkens naar

buiten. De kippen, die een grote buiten ren hadden moesten zelf maar hun kostje bij elkaar scharrelen. Ik weet nog dat onze pa een kist met kostbaarheden in een gat in de grond verstopte. Zand erover. Niemand, die kon bevroeden dat daar een schat was verborgen.

Het moet begin oktober zijn geweest toen we vertrokken. De meest noodzakelijke spullen werden op een platte wagen geladen en het paard werd ingespannen. Niet ons eigen paard, want dat was gevorderd. Maar het oude magere paardje dat de Duitsers ons hadden nagelaten.

Bij ons was ook ons opoe; oma zouden we nu zeggen. Zij was de oma van moederskant. Ze werd ook wel Junt Sturm [Jaantje Storm] genoemd. Ik denk omdat ze in haar goede jaren met veel energie, snel en daadkrachtig haar zaakjes regelde. Dat was voorbij. Nu was ze door een zware vorm van reumatiek aan haar stoel gekluisterd. Omdat ze geen stap kon lopen, werd ze met haar leunstoel op de platte wagen gezet. Hetzelfde gebeurde met ome Marinus (een broer van onze pa). Hij was gehandicapt en kon maar moeizaam lopen. En toen vertrokken we. Een vreemde optocht: een mager paardje voor de wagen. Op de wagen wat vlug bij elkaar geraapt huisraad en opoe en ome Marinus in een leunstoel. Achter de wagen waren enkele koeien gebonden. Die lieten zich soms meeslepen als ze schrokken van het oorlogsgeweld. Dat was er nog steeds. Toen wij thuis wegreden, sloeg er bij Tinus Van de Ven, twee huizen verder, een granaat in. We zagen het zand opstuiven; levensgevaarlijk! Maar we moesten verder. Wij, dat waren onze pa en ons moeder met hun kinderen: Diny tot en met Mieke, die toen 2 jaar oud was. Maar ook de hele familie van ons moeder was er bij: ome Kees, ome Frans ome Janus en ome Cor. De tocht ging naar Boxtel, waar we Willem Van Alphen kenden, een ver familielid. We hoopten dat we daar een tijdje mochten verblijven. Na een kilometer, toen we de klompenfabriek van Vogels voorbij waren, kwamen er vlakbij ons nog een paar granaten neer. Enkele koeien rukten zich van schrik los. De anderen werden toen ook maar los gelaten. Op dat moment waren we boer af! Toen we Oirschot naderden werd het rustiger en hoorden we alleen nog in de verte het gerommel van de oorlog. De problemen waren nog niet voorbij. De weg was slecht, het had geregend en de karresporen stonden vol water. Ons zwakke paardje kon niet meer. Het arme dier hijgde, probeerde het nog een keer en stond toen stil. Ome Kees en ome Frans spanden zich ten einde raad zelf in. Samen met het paard kregen ze de wagen weer op gang. En zo trok, begin oktober een eigenaardig gezelschap door het Brabantse land. Een onzekere toekomst tegemoet.

12. Verblijf in Boxtel

Na een lange en vermoeiende reis kwamen we in Boxtel aan bij de familie van Alphen in de buurtschap Luissel. We hoopten dat we daar terecht konden. En gelukkig waren we welkom. Waar hadden we anders naartoe gemoeten?

De familie woonde in een Brabantse langgevelboerderij. Achter het huis stond een paardenstal. Dat werd ons onderkomen. We sliepen op een laag stro met daarop wat lakens en dekens. Wat ik me ervan herinner, is dat het daar goed toeven was. Dat had, denk ik, ook te maken met mijn leeftijd. Best spannend om zo in een stal te slapen.

Maar toch, het was oorlog. Daarom werd de voorkant van de stal beveiligd. Een halve meter voor de muur werd een soort houten schutting neergezet. Tussen die schutting en de muur werd een laag grond aangebracht. Zo konden kogels en granaatscherven hopelijk tegengehouden worden. Van de oorlog merkten we eigenlijk niet zoveel. Af en toe viel er wel eens een granaat en dat was schrikken. Bij de familie Van Alphen waren veel kinderen van onze leeftijd. Daar konden we leuk mee spelen en soms ook wel eens ruzie maken. Ik herinner me dat we wel eens meehielpen met aardappels rapen en andere karweitjes. Ik denk overigens dat onze vader en moeder een andere indruk van die tijd hebben gehad dan wij kinderen. Ons moeder had in die tijd vooral zorgen om ons Marietje. Die was de kleinste, nog geen twee jaar oud en erg zwak. Ze zei vaak: die halen we nooit de oorlog door. Maar gelukkig is dat erg meegevallen. Er waren meer zorgen: hoe zou de boerderij er straks uitzien als we thuis zouden komen? Enkele van onze ooms, ik denk dat het ome Frans en ome Kees waren, zijn enkele dagen weggeweest om te zien hoe het er in Best voor stond. De hele familie was verschrikkelijk ongerust omdat ze zo lang weg bleven. Maar na een paar dagen keerden ze gelukkig gezond en wel terug in Boxtel. In mijn herinnering hebben we maanden lang in die paardenstal bij Van Alphen gelogeed. In werkelijkheid moet het slechts een week of vier zijn geweest. Begin oktober werden we gedwongen uit Aarle te vertrekken en op 24 oktober werd Best bevrijd. Het kan zijn dat we nog een tijdje langer zijn gebleven omdat het nog niet overal veilig was.

13. De Thuiskomst

De oorlog was voorbij, althans in het zuiden van het land. We hadden ons goed kunnen redden bij de familie Van Alphen. Natuurlijk waren we verschrikkelijk blij dat we weer terug konden naar Best. Het was ook wel spannend, want de vraag was natuurlijk: zou ons huis er nog wel staan? Uit verhalen die de ronde deden kon je opmaken dat er nogal wat huizen en boerderijen waren

afgebrand of volkomen kapot geschoten. Het moet eind oktober zijn geweest dat ons paardje voor de wagen werd gespannen. Opoë en ome Marinus werden weer met stoel en al op de platte wagen gezet en we togen huiswaarts. Het paard was kennelijk opgeknaapt. Ik kan me namelijk niet herinneren dat zich problemen voordeden. We reden langs het spoor richting Boxtel. Daar kwamen we een aantal Engelse of Amerikaanse tanks tegen. De tankbemanning was heel vriendelijk, we kregen zelfs chocoladerepen van hen. Het was geloof ik de eerste keer dat ik chocolade proefde.

De rit verliep vlot en aan het einde van de dag kwamen we in Aarle aan. Gelukkig, ons huis stond er nog. Daar was ook alles mee gezegd. De ramen waren bijna allemaal stuk, de deuren stonden open en binnen was het één grote puinhoop. De kasten waren leeggeroofd, een gedeelte van de inhoud lag op de grond en je kon zien en ruiken dat varkens en andere beesten aan het rondscharrelen waren geweest.

De eerste nacht hebben we ons zo goed mogelijk beholpen. De volgende dag is onze pa aan het timmeren geslagen. De deuren werden zo goed mogelijk gerepareerd. Voor de ramen werden planken geslagen zodat regen en wind werden geweerd. Gelukkig waren aan de voorkant nog een paar ruiten heel gebleven, zodat het overdag binnen niet te donker was.

Onder de bomen in de bogaard lagen honderden appels. Ons werd ten strengste verboden om ook maar één op te rapen. Er zouden daar landmijnen kunnen liggen. Anders dan Adam en Evan konden wij de verleiding kunnen weerstaan en zijn er geen ongelukken gebeurd.

Na enkele dagen werd op een avond op de deur geklopt. Het waren onze buren, de familie Walravens, die ook weer thuis waren gekomen. Het werd een hartelijk weerzien. Weer later kwamen ook onze andere buurtgenoten terug en het gewone leven nam weer zijn gang. De oorlog was voorbij, tenminste in het Zuiden. Pas op 5 mei 1945 was heel Nederland bevrijd. Toch bleven de herinneringen aan de oorlog nog lang hangen. Er was schaarste aan voedsel en allerlei dagelijkse behoeften. Voor sommige families was er ook het verlies van een of meer dierbaren.

In Best zijn 46 mensen omgekomen door de oorlog. De herinnering aan hen wordt levendig gehouden door een monument in het Kruispark aan de Oirschotseweg waarop hun namen staan vermeld. Ik was er bij toen koningin Juliana samen met prins Bernard in 1949 het monument onthulde. Tijdens de oorlog zijn noodgedwongen een aantal slachtoffers begraven bij de Sint Annakapel in Aarle omdat het kerkhof in het dorp onbereikbaar was. Later zijn ze herbegraven. Er was veel materiele schade. De kerk, het klooster, de jongensschool en het gemeentehuis waren zwaar beschadigd. In totaal 119 huizen, waaronder 22 boerderijen waren afgebrand of lagen totaal in puin. Driehonderd huizen

waren zwaar beschadigd. Een groot aantal gezinnen moest tijdelijk woonruimte zoeken. Er zijn in die tijd vijftig noodwoningen gebouwd; kleine meestal wit geschilderde huisjes. De noodwoning van Van Hulsen aan de Broekstraat heette dan ook 'Huize Noodverpakking'. Maar die mensen hadden tenminste weer een dak boven hun hoofd. De Odulphuskerk was in het begin onbruikbaar. De kerkdiensten vonden voorlopig plaats in het patronaat. Wij, kinderen, hadden een gedwongen vakantie. Toen de kerk voldoende hersteld was, werd het patronaatsgebouw omgebouwd tot lagere school. De grote zaal werd door middel van tussenschotten verdeeld in drie ruimtes. In elk van die ruimtes zaten twee schoolklassen. Niet ideaal, maar als tijdelijke oplossing aanvaardbaar.

In de zomer van 1945 was de jongensschool weer hersteld en konden we weer terug naar de Sint Bernardusschool. Bovenmeester De Vries en zijn onderwijzers konden beginnen met het inhalen van de leerachterstand van de leerlingen. Onze vakantie was voorbij.

14. De bevrijders

De oorlog in het Zuiden was voorbij. Maar in het Noorden nog lang niet. Ook bij ons bleef het daarom voorlopig druk met het militaire verkeer. Deze keer waren het de Schotten en Amerikanen die het beeld bepaalden. Vlotte jongens die met hun jeep, met daarop een witte ster, door het dorp scheurden. Ook in Aarle waren de Tommies present. Bij Van Zantvoort, dichtbij ons huis, hadden ze een gaarkeuken ingericht. Mensen uit de buurt, die wel eens daar binnen hadden gekeken, wisten te melden dat de soldaten daar wittebrood aten met een dikke laag jam daarop. Sommigen hebben zelfs daarvan mogen proeven. Wat een weelde! Onze pa bakte zelf brood. Omdat gist niet te koop was, gebruikte hij een soort zuurdesem. Daardoor werd het brood dicht en hard en smaakte het erg zuur. Maar we hebben geen honger geleden. Als boer had je altijd ham en andere vleesproducten van eigen varkens bij de hand en ruwe, bruine suiker was wel te koop. En natuurlijk hadden we ook aardappelen en groenten uit eigen tuin. Overigens waren veel zaken nog op de bon en dat bleef nog wel even.

Vlak na de oorlog zijn nog enige tijd twee Engelsen bij ons ingekwartierd. De ene heette John, de naam van de andere soldaat ben ik vergeten. Ze sliepen bij ons op zolder en overdag gingen ze op pad met hun motor. Het waren twee heel leuke kerels. Jammer genoeg verliep de communicatie met hen moeizaam, want niemand van ons sprak Engels. We kwamen niet veel verder dan: 'have you cigarettes for my big sister'. Met handen- en voetenwerk kwamen we ook een heel eind. Bovendien werkte bij ons eens in de week een naaister, Greta van Oirschot, wel een beetje Engels sprak. Dat was dan onze tolk. Het is raar, maar ik

herinner me nog dat de Engelsen vroegen hoeveel kinderen we hadden. Greta vertaalde toen dat het er zes waren; Marietje (Mieke) was de jongste. Misschien heeft ze er bij verteld dat onze Jo op komst was, dat weet ik niet meer.

Het onderdeel van onze soldaten trok na verloop van tijd verder. We vonden het eigenlijk jammer dat ze weg gingen. Na de nodige hartelijke woorden over en weer wilden ze hun motor starten. Het was midden in de winter, er lag een flinke laag sneeuw en het was ijsig koud. De motor van de vriend van John startte meteen en hij reed weg. De motor van John deed het niet. Was het de kou? John trapte nog eens stevig met zijn voet op de startpedaal. Er gebeurde niets, nog eens en nog eens. Meer dan een pruttelend geluid kwam er niet uit. John was al ruim een kwartier bezig. Wij keken met z'n allen belangstellend toe. De kop van John werd steeds roder. Ondanks de kou zagen we zweetdruppels op zijn voorhoofd parelen. Tenslotte gooide hij zich op zijn rug in de sneeuw, de armen en benen wijd uitgespreid, hulpeloos en hopeloos. Maar toen geschiedde het wonder. De motor startte, hij deed het weer. De pauze had hem kennelijk goed gedaan. Vriendelijk uitgewuifd door ons allemaal reed John Aarle uit, de wijde wereld in. Weer de oorlog tegemoet?

15. Na de oorlog

In hotel De Wereld in Wageningen werd op 5 mei 1945 de vrede getekend. Daarmee kwam een einde aan de oorlog in Nederland. We moesten voorlopig nog met beperkingen leren leven. Levensmiddelen waren schaars en op de bon. Veel fietsen waren door de Duitsers gestolen. Luchtbanden waren niet beschikbaar. We reden op harde banden van hout of massief rubber. Schoenen waren niet te krijgen of waren heel duur. Klompen kon je in Best wel krijgen en voor weinig geld. Dus gingen we in die tijd op klompen naar school. Boeren moesten op zoek naar een nieuwe veestapel. Vaak vonden ze na de oorlog nog enkele koeien terug in de wei waar men ze achter gelaten had. In de meeste gevallen moest de veestapel echter wel aangevuld worden.

Ik vertelde eerder dat we met ons paardje vanuit ons evacuatieadres in Boxtel weer veilig thuis waren gekomen. Op een gegeven moment was dat paard er niet meer. Hoe en waarom weet ik niet meer. Maar het werk op de boerderij moest wel doorgaan. We hadden op een dag de nodige hoopjes groenvoer geplukt in de Kapelbocht en dat voer moest naar huis vervoerd worden. Maar we hadden geen paard. Wat te doen? Onze pa wist er raad op! In sommige landen worden ossen als trekkracht gebruikt. Wij hadden weliswaar geen ossen, maar wel koeien. Voor zo'n karweitje moet je natuurlijk niet de best uitzoeken. We hadden een koe die daar wel voor in aanmerking kwam. Dat was 'Den Brul'. Die was niet hoog productief en moest er toch binnenkort uit. Ze had de rare

eigenschap dat ze niet normaal loeide, zoals koeien dat doen, maar op zijn tijd een vreemd gebrul liet horen. Vandaar de naam.

Die koe werd voor de erdkar gespannen, met haam en strengen, zadel en alles wat bij een normaal paardentuig hoort. We waren benieuwd. Maar het ging eigenlijk heel goed. Onze pa liep voorop met de koe aan het leidsel en Den Brul volgde trouw naar de Kapelbocht. Daar werd de kar volgeladen met knolgroen en toen ging het op huis aan. Dat viel toch niet echt mee. De last was zwaar. Zwoegend en zwetend sukkelde de koe huiswaarts. Bij de driehoek, tegenover onze buurman Willem van Kollenburg ging, Den Brul door de knieën. Zij proestte en hijgde en kon niet meer. Wat we ook probeerden: hard roepen, duwen, trekken, het hielp niet. Den Brul lag en bleef liggen. Ten einde raad hebben we haar met veel moeite uitgespannen. Er waren genoeg kijkers. Met menskracht is het vrachtje uiteindelijk naar huis gebracht. En de koe? Die stond na een tijdje weer op. En ze brulde!!

16. De Wederopbouw

In de roes van de herwonnen vrijheid namen we al die problemen en beperkingen voor lief. Met veel energie en saamhorigheid werd puin geruimd en de wederopbouw aangepakt. De oude burgemeester, die zijn oren te veel naar de NSB'ers had laten hangen, werd vervangen door een waarnemer: mr. Verdijk. Door de grote en gezamenlijke inspanningen kwam de economie in Nederland binnen enkele jaren weer op gang. Daarbij geholpen vanuit Amerika door het Marshallplan. Via geld, goederen, grondstoffen en levensmiddelen pompte de Verenigde Staten tussen 1948 en 1952 12,4 miljard dollar in de Europese economie.

Na de oorlog maakten we ook plezierige dingen mee. Zo kwam op zekere dag een mevrouw bij ons die allerlei soorten kleding verkocht. Zo had ze een muts te koop die vliegeniers vaak op hebben. Een muts van leer, die alleen je gezicht vrij laat. Deze muts was natuurlijk niet van leer, maar van kunststof. Hij paste mij precies. Ons moeder vond de muts wel duur, maar ze stelde voor dat ze zou betalen met een pond eigengemaakte boter. De koop werd gesloten. Ik heb die winter geen Koude oren gehad. Na de oorlog maakten wij een voettocht naar de Sonse Heide. Daar lagen nog de zweefvliegtuigen her en der over de vlakte verspreid. Heel bijzonder om dat te zien. Onderweg lagen kapotgeschoten militaire voertuigen. Heel de berm lag bezaaid met hulzen, granaten en andere oorlogsrommel. Die overblijfselen van de oorlog werden overigens nuttig besteed. Menige vensterbank werd opgesierd met mooi gepoetste koperen granaathulzen. De kleurige parachutes werden tijdens een feest op de koeienstal tegen de zolder bevestigd om minder sierlijke balken te verstoppen. Dat is bijvoorbeeld gebeurd bij het zilveren huwelijksfeest van onze ouders en bij de trouwpartij

van ons Diny met Jan Coppelmans. Van de parachutes werden ook wel jurken en rokken genaaid.

Na de oorlog kregen wij ook een heel bijzondere schommel. Onze pa was er in geslaagd een zweefvliegtuig te bemachtigen. Van het frame werd een schommel gemaakt. Dat kon vrij simpel door wat buizen door te zagen en de uiteinden naar elkaar toe te buigen. De schommel werd vastgemaakt aan een balk. Die rustte aan de ene kant in de oksel van een tak van een hoge perenboom en aan de andere kant op een lange, stevige staander. Waar eerder de cockpit zat was nu de bovenkant van de schommel en we stonden al schommelend op het staartgedeelte van het vliegtuig. Het was een schommel die niet onderdeel was voor die van de dorpskermissen. Die verschrikkelijke oorlog heeft ons, kinderen, veel plezier verschaft. De symboliek is opmerkelijk: van oorlogsmachine naar speelwerktuig!!

17. Militaire oefening

De oorlog was voorbij, maar we bleven waakzaam! Nederland was aangesloten bij de NAVO. Meer dan ooit beseften wij en ook andere inwoners van Europa, hoe kwetsbaar de vrede is. Daarom hadden we een goed geoefend leger nodig.

Het gebeurde toen ik ongeveer tien jaar was. De oorlog was nog maar een paar jaar voorbij. In ons gedeelte van Brabant was een grote militaire oefening aan de gang. Niet dat halfzachte van tegenwoordig, waar op aangewezen terreinen of in het buitenland wordt geoefend. Nee, de soldaten en hun voertuigen trokken dwars door de velden en de akkers. De boeren moesten dat maar goed vinden. Het ging ten slotte ook om hun eigen veiligheid. Als het te gek werd, kregen ze trouwens een kleine vergoeding voor de schade en het ongemak.

Het was tegen de avond op een herfstige dag, de schemering brak aan. Plotse-ling hoorden wij in de verte schoten. Na de eerste schrikreactie realiseerden wij ons dat het om de aangekondigde militaire oefening ging. Nieuwsgierig keken wij, de kinderen Latijnhouders, vanuit het bakhuisraam naar buiten. Het was achter ons huis te doen. In de verte zagen we een peloton soldaten oprukken. Af en toe klonk er een schot. Ze kwamen over het land bij Kiske Wal (Walravens). Toen staken ze de plak van buurman Jan van Beers over en holden in de richting van onze boomgaard. Nu liepen daar destijds varkens buiten. Om te zorgen dat ze daar bleven, hadden we een nieuw systeem toegepast: schrikdraad voor varkens. Voor koeien was dat al langer in zwang, voor varkens was dat heel modern. Als je die schrikdraad ongeveer op 30 centimeter boven de grond aanbracht kregen de arme dieren een flinke elektrische schok als ze met de draad in aanraking kwamen, dat deden ze maar één keer. Dan hadden ze hun lesje wel geleerd.

De soldaten kwamen aangerend en sprongen onvervaard over de sloot tussen het erf van Jan van Beers en onze boomgaard. En toen was het prijs. De dappere jongens zagen de draad over het hoofd. Ik zei al: het schemerde. En plots leek er wel een dominospel op gang te komen. Eén voor één vielen ze in de modder en de varkensstront aan de andere kant van de schrikdraad. Helmen en geweren vlogen in het rond. Hun tenues, maar ook sommige gezichten, waren zo besmeurd dat ze meteen prima waren gecamoufleerd.

Van achter de veilige ramen van ons bakhuis hebben we hard gelachen. Gelukkig hebben de arme soldaten dat niet gezien.

En de varkerkens? Die schrokken zich een hoedje en stoven uiteen. Toen stonden ze met zijn allen verbaasd te kijken naar al die drukte. Een kleine oorlog met een vrolijk randje!

18. Het gewone leven

Na de oorlog hernam het gewone leven weer zijn gang. We hadden weer een mak paard, een zware Bels. De veestapel was weer aangevuld tot acht á tien koeien en rond de vijftien varkens. We hielpen mee op de boerderij en gingen weer naar school. Ons gezin breidde zich verder uit tot in elf kinderen in 1953. Het was een drukke boel thuis. Dertien mensen in een beperkte ruimte. Bovendien kwamen vaak kinderen uit de buurt bij ons spelen. "Wor `t is wilt zen" was een lijfspreuk van ons moeder. Daarmee bedoelde ze dat waar het gezellig is, mensen, ook kinderen samen komen. Het was ook de instelling van ons moeder zelf. Ze had het liefst dat wij thuis bleven en andere kinderen bij ons kwamen spelen. Ons moeder organiseerde het huishouden. Dat was op zich al een enorme prestatie. Ga er maar aanstaan! Een gezin met elf kinderen die moeten eten, slapen, gekleed worden en naar school gaan. De was moest worden gedaan, het woonhuis schoon gehouden en dan hielp ze ook nog af en toe op de boerderij. Overigens moesten wij, kinderen, ook bezig zijn. 'Luiheid is des duivels oorkussen' zei ze vaak. En dan had ze weer een karweitje voor ons bedacht. Dat ging soms ver. Ik zat eens een boek te lezen toen ze zei: 'zitte wèr niks te doen'. Dan moesten we de plaats aanharken, pa helpen bij het plukken van knolgroen of het dunnen van bieten, werken in het hooi, opbinden van graanschoven of het rapen van aardappelen. We hadden een klein bedrijf. Arbeid was goedkoop. Daarom konden we ons zelfs een meid en een knecht permitteren. Die waren bij ons in de kost en dat telde ook als beloning in natura. We waren niet arm, maar leefden wel heel sober. Onze pa en de knecht deden het boerenwerk. Dat was best zwaar. Landbouwmechanisatie stond nog in zijn kinderschoenen. Dat betekende; veel handwerk. Ons bedrijf was zeer gemengd, veel dieren en veel gewassen van allerlei soort. Maar pa had toch ook tijd om met ons leuke dingen

te doen. Op zondag ging hij fietsen om de stand van de gewassen te bekijken en te buurten met andere boeren die hij tegenkwam. Zittend op de stang van zijn fiets, mochten wij dan vaak mee. Op palmzondag gingen we met hem de rogge palmen. Op elke hoek van het perceel werd een gewijd palmtakje gestoken. Dan zou het gewas beter groeien. Hij leerde ons van vlierhout een klabots (propjes-schieter) te maken. Van een tak elzenhout een fluitje. Van een buigbare tak, een stuk touw en een rietstengel pijl en boog. Ook leerde hij ons hoe we een vlieger konden maken, die we dan op de roggenstoppels konden oplaten. Ik kijk met genoegen terug op die tijd. Je wist niet beter. Bij de burenen en andere boeren ging het ook zo. Bovendien was het met veel kinderen, thuis en in de straat ook gezellig.

19. Onderwijs

Na de oorlog gingen we weer naar de Sint Bernardusschool. Dat veranderde op 1 september 1947. Toen startte in Aarle, in de buurt van de zes sprong, een nieuwe lagere school; de Sint Antoniuschool. Dat scheelde ons ongeveer de helft van de loopafstand met die van onze oude school. Meester Van Hoppe werd hoofd van de nieuwe school, die in de volksmond al snel HBS heette: Hoppes Boeren School. En inderdaad, de meerderheid van de leerlingen waren ook boerenzoons uit Aarle. Meester Van Hoppe gaf ook landbouwcursussen. Omdat de school gebouwd was op een groot perceel boerenland was er plenty ruimte voor volkstuintjes. Die werden door ons aangelegd. Dat gebeurde gewoon tijdens schooltijd. Leuk en leerzaam! Na de zesde klas moest weer een keuze worden gemaakt. Ik weet nog dat een arbeider van de klompenfabriek Vogels me een gratis advies gaf. 'Gij kunt goed lere, ge moet mar veul letters etc. Dè is beter dan Klompen heule' zei hij. Ik meen dat hij den Otter heette. Ik heb me dat advies ter harte genomen en koos voor de MULO, de hoogste vorm van onderwijs die Best te bieden had. Dat betekende dat ik weer in de Sint Bernardusschool in het dorp terecht kwam. Daar waren drie klassen vrijgemaakt voor deze vorm van onderwijs. Meester Maas was intussen gepromoveerd tot directeur van de MULO. Het leren ging me goed af. Bertus van de Ven uit de Moust en ik waren de beste leerlingen. Op 24 juli 1952 slaagde ik voor MULO-A. Ik was nog steeds een braaf jongetje. Ik had een 10 voor Godsdienst. Voor de rest zeven en achten, met één uitzondering, voor boekhouden kreeg ik een twee!! Toch nog even vermelden dat ik intussen ook mijn typediploma heb gehaald. Het volgende jaar deed ik MULO-B. Die studie was kennelijk niet erg gewild. Wij, de leerlingen voor MULO-B, zaten met zijn drieën in de achterste banken van klas 3 van MULO-A en kregen afzonderlijk les. Op 24 juni 1953, ik was toen 16 jaar, kreeg ik het B-diploma uitgereikt. Bovendien had ik in dat jaar ook nog

mijn boekhouden van MULO-A opgehaald. Een voldoende, een zes!! Ik heb dus duidelijk geen aanleg voor dat vak. Toch leuk om te vermelden dat ik vele jaren later voorzitter zou worden van het Boekhoudbureau van de NCB. Dat heeft weinig met boekhouden te maken, maar toch!!

20. Onze burenen

We hadden best goeie burenen toen we op Aarle F 114 woonden. Aan de ene kant Willem van Kollenburg en Anna, doodgoeie mensen. Aan de andere kant Jan en Trien van Beers, ook prima lui, maar toch weer heel anders. Aan beide kanten van ons erf lag een sloot en aan weerszij lag een bruggetje. Ook de bruggetjes waren anders. Aan de kant van Van Kollenburg een degelijke brede vlonder. Aan de kant van Van Beers een plank; wel stevig maar nogal smal. Die bruggetjes werden veel gebruikt. Trien kwam elke dag een liter verse romme (melk) halen. Mie van Kollenburg (de grootmoeder) en later Anna kwamen meerdere keren per dag water uit onze put halen. Ze hadden zelf geen goed water in hun put. Dat kwam door 'ene kwaaien water-ader', het water was niet te drinken.

Jan van Beers kan ik me alleen maar voorstellen als een oude man. In ieder geval veel ouder dan Trien. Ze woonden in een klein boerderijtje, gedekt met stro. Ze hadden geen koeien en geen paard, wel een paar geiten. Een heel klein boerenbedoeninkje dus. Hoe ze de kost verdienden voor hun gezin van acht personen is me altijd een raadsel gebleven. Jan verhuurde zichzelf vaak als boerenknecht en verdiende zodoende een paar centen. Later toen de kinderen gingen meeverdienen, werd dat beter. Een vetpot is het volgens mij nooit geweest. Hun zoon Janus heeft nog een tijdlang bij ons als knecht gewerkt.

Van Beers was een zwijgzame, wat sombere man. Trien was ongeveer het tegenovergestelde. Nooit om een praatje verlegen. Als ze begon dan hield ze niet op. Dit vaak tot ergernis van ons moeder. Want ik zei al, elke dag kwam ze romme halen en daar hoorde een praatje bij. Ik zie ze nog met de melkkan in de deurgebond staan. Ze vertelde dan haar nieuwtjes: wie er ziek was, wie er ging trouwen, bij wie de verkering was uitgeraakt en nog veel meer. Intussen stond ons moeder zich te verbijten; er was nog zoveel werk en zij moest maar naar dat gepraat luisteren.

Nee dan de andere kant. De familie Van Kollenburg was van het rustige soort. Als Mie of later Anna water kwamen putten, maakten ze een kort praatje, over het weer, dat het toch weer lang droog bleef en de melkprijs niet meeviel. Ze hadden een gewone boerderij, niet groot en niet klein, net als bij ons. En ze hadden maar één kind, tot hun verdriet. Wimke heette hij. Wimke was altijd bij ons. Hij speelde bij ons en at ook met ons mee. Dat vond hij gezelliger dan alleen

bij zijn ouders thuis. Als compensatie gaf Anna af en toe een brood bij ons af. En zo woonden wij jarenlang naast elkaar. Vredig en tevreden. Het leven was sober, maar dat gold voor iedereen. We reddden ons wel. We waren contente mensen.

21. Boerenkost

Toen we op Aarle F 114 woonden kwam 'den Edah' elke week twee keer langs. Den Edah dat was een winkel in koloniale waren. Maar als wij den Edah zeiden dan bedoelden we een persoon, Van de Broek geheten, eigenaar van de winkel. Hij kwam altijd op een vaste dag in de week langs om de boodschappen op te nemen. Een paar dagen later kwam hij ze dan brengen op zijn transportfiets met een grote mand voorop. Wij waren met een gezin van dertien personen natuurlijk een goeie klant. Alhoewel we aten zuinig. Bij tijden was de keus van het beleg op de boterham beperkt. Dat varieerde van suiker tot ham of spek. Als 'de Edah' kwam bracht hij ook altijd één potje jam mee. Dat ging altijd in één keer op. En dan aten we weer suiker en spek of ham. Wel heel lekkere ham, want die werd in onze eigen schouw gerookt.

Trouwens even een correctie. Vooral in de winter was onze vleeskeuze heel uitgebreid. Als het varken was geslacht! Dan kwam Van den Biggelaar. In de winter was die slachter en in de zomer dakdekker. Van den Biggelaar keelde het varken. Voordat de protesten vanuit de huidige softe maatschappij opstijgen; het ging een beetje anders. Eerst kreeg het varken met een soort geweer een schot in zijn kop, zodat het dood neerviel. En pas dan stak hij vakkundig in de hals om het te laten leegbloeden. Daarna werd het beest vakkundig open gesneden, verder ontkleed en het eindigde dan open en gestrekt op de leer (ladder). 'Un skon skilderij', zeiden we dan. Weer een dag later kwam Van den Biggelaar terug en verdeelde het varken in stukken. De karbonade was voor de pastoor en de rest voor ons. En dan was de keuze ineens heel ruim: zult, kooikes (kaantjes), worst, ribkes (coteletten) en soms maakte ons moeder ook nog balkenbrij.

We hadden overigens meestal veel te veel zult. Dus brachten we ook een kom naar tante Thera, tante Cor en tante Miet en naar andere familieleden. Die profiteerden mee van onze overvloed. Maar als die op hun beurt geslacht hadden, kregen we ook een kom zult terug. Soms kwam de zult je neus uit en verlangde je naar suiker, ham en spek.

Je moest wel zorgen dat je de katholieke kalender in de gaten hield. Op onthoudingsdagen, zoals op vrijdagen, mocht je geen vlees gebruiken. Dat stond immers in de catechismus: 'Op onthoudingsdagen verbiedt de H. Kerk vlees en jus uit vlees te gebruiken. Spijzen met dierenvet bereid zijn geoorloofd'.

Maar huidige generatie; heb geen medelijden met ons. We aten meestal heel

goed. Onze vader bakte zelf het brood. Vers gebakken in onze eigen oven. Dat was dat heel lekker. Als het een weekje oud was dan werd het overigens wel een beetje hard. Dat moest natuurlijk wel eerst op! En dan op zondag brokjes in de pan. Brood werd in kleine partjes gesneden. Daarna werden die brokjes gesopt in de pan met heet vet. Heerlijk!!

Groenten aten we natuurlijk ook uit eigen tuin: sla en boontjes, snijbonen en erwten. Maar ook aardappelen, tarwe en rogge oogsten we zo van het land. Ook fruit van onze eigen boomgaard: Zigeunerinnen, een heel lekkere appel en ook bellefleurs, oogstappels en sterappels. En peren van het ras Klaps, zwarte kersen, gele pruimen en kroessels (kruisbessen) en zelfs mispels. Die moesten wel rot zijn voordat je ze kon eten. Blijkbaar was het goede boerenkost, want we zijn er gezond bij gebleven.

22. Volk aan huis

Vroeger kwam er bij ons veel volk over de vloer. Buurvrouw Trien van Beers natuurlijk en Mie Van Kollenburg. Een heel enkele keer kregen we deftig bezoek; van de pastoor, de kapelaan of de dokter. Die werden dan in de goei kamer ontvangen. Dan moest de voordeur open. Bijna iedereen kwam gewoon via de achterdeur binnen. Dokter Burgering, ook deftig, zagen we alleen maar als er weer een kindje werd geboren. Dat gebeurde trouwens nogal eens. Dan haaste onze pa zich naar klompenfabriek Vogels om de dokter te bellen. Daar hadden ze als enigen in de buurt een telefoon. Overigens is het vaak gebeurd dat het kindje al was geboren voordat de dokter was gearriveerd. Voor de rest zagen we de dokter niet. We waren blijkbaar alle dertien goed gezond niet kleinzerig. Als ik heel diep in mijn geheugen duik herinner ik me dat ook de "klein opoe" (de moeder van onze vader) wel eens bij ons op bezoek kwam. Ze was gekleed in de ouderwetse dracht met lange zwarte rok, een zogenaamde 'neussik' (zwarte gehaakte schouderdoek) en poffer. Wij, kinderen, vonden het leuk als ze op bezoek kwam. Ze tilde dan haar zwarte rok op en daaronder had ze een zakje waaruit ze pepermuntjes tevoorschijn toverde. Wie kregen we nog meer op bezoek? 'Den Edah' natuurlijk. Ook de sigarenman van de Heijden kwam regelmatig langs om een kistje Elisabeth Bas voor pap af te leveren. Dan was er nog wat ongeregeld volk: burens die wat kwamen lenen of het geleende terug brachten. Ooms en tantes die een nieuwtje hadden. Niet te vergeten zelatrices die geld kwamen ophalen voor de missie of een ander goed doel. Soms kwamen mensen binnen als we aan het eten waren. Dan werd gastvrij gezegd: 'kom d'r bij en eet mee'. Een enkele keer deden ze dat ook, meestal niet. Eigenlijk was dat ook de bedoeling. Verder kwamen er kooplui op allerlei gebied zoals Jantje Brands. Die kwam met kamgaren stoffen en manufacturen. En dan nog, vrouwe

Netten'. Ik herinner me haar als een oude vrouw. Ze had een heleboel kleurige stoffen in een zwaar pak opgerold en ze sjouwde daarmee half Brabant af. Ons moeder was wel op haar gesteld. Er werd altijd gezellig gebabbeld en meestal kocht ze wel een stofje. Ook kwamen op ongeregelde tijden een marskramer langs. Voor zijn buik droeg hij een kistje dat aan een draagband rond zijn nek hing. In dat kistje zaten naaigaren, knopen, naalden, scharen en nog meer van dat soort gerei. Kennelijk kon hij daarmee de kost verdienen. Er werd natuurlijk ook gehandeld. Soms hadden we een stierkalf in de aanbidding, of een oude koe, uitgelegde kippen of rond de kerst konijnen. Dan werd er ouderwets afgedongen en aan handjeklap gedaan. Onze pa deed de zaken. Ons moeder zei wat hij moest vragen of gaf achteraf commentaar als de prijs haar niet zinde. Het kwam voor dat een handelaar op zondag kwam-kijken of het beestje hem beviel. Maar zondag en heiligendagen mochten geen zaken worden gedaan. De volgende dag kwam de goeie man terug om de koop al dan niet af te werken.

O ja, ik was Lowieke Aarts bijna vergeten. Die reed af en toe met zijn bestelbus voor. Zijn busje zat vol met huishoudelijke artikelen. Hij was een graag geziene gast, want je kon geweldig met hem lachen. Dat verkocht blijkbaar. Alhoewel, na een halfjaar bleef hij plotseling weg. Toch niet genoeg gelachen?

Regelmatig kwamen ook 'schooiers' langs de deur. Die vroegen of ze een boterham of een bord soep konden krijgen. Dat kregen ze bijna altijd van ons moeder. En dan zaten ze even later gehurkt tegen de muur van ons huis lekker te smikelen. Ja, Onze Lieve Heer had ook in die tijd veel en soms rare kostgangers

23. Werk op de boerderij

Op de boerderij moest hard gewerkt worden, ook al hadden we maar een klein bedrijf van zo'n tien ha. We hadden we een gemengd bedrijf. Je kunt het niet zo gek bedenken of het was op ons bedrijf te vinden. Varkens, koeien, kippen, een paard, een schaap, appels, peren, pruimen kersen, zwarte bessen, mispels snijbonen, prinsessenbonen en aardbeien. Natuurlijk ook aardappelen, voederbieten, suikerbieten, tarwe, rogge, haver, gerst en mengteelt. We teelden soms zelfs spurrie en boekweit. Voor alle duidelijkheid: dat was er niet allemaal tegelijk. Dat alles kon je in de loop der jaren op ons bedrijfje aantreffen. Gelukkig hadden we, toen wij klein waren, een knecht en een meid. De knecht was ome Frans, een broer van ons moeder. De meiden waren Cor Latijnhouders, een dochter van Doij [Dorus] Latijnhouders en later haar zus Martha, die wij 'ons Mart' noemden. We beschouwden het personeel als deel van het gezin. Cor moest op een gegeven moment vertrekken. Ze werd verliefd werd op ome Frans. Twee verliefden onder één dak dat kon in die tijd niet. Je weet maar nooit wat daar van komt!!

Behalve ome Frans is later ook ome Cor, een halfbroer van ons moeder, een tijdlang knecht bij ons geweest. Ook Janus Van Beers heeft een tijd bij ons gewerkt. Hij was een speciaal type: zo een van ruwe bolster en blanke pit. Een beer van een vent met een klein hartje. De knechten woonden bij ons in. Wat onlogisch zou je zeggen, want ze woonden maximaal vijf minuten fietsen bij ons vandaan. Janus van Beers was zelfs onze buurman.

Waarom ze dan toch bij ons woonden? Dan waren ze thuis uit de kost en dat was wel zo voordelig. De tijden waren schraal, er moest sober geleefd worden. Naast kost en inwoning verdienden de meid en knecht nog een klein salaris. Daarbij moet je denken in de orde van 250 gulden per jaar.

De knechten moesten ook ergens slapen Dat werd simpel opgelost. Die sliepen op de opkamer in een tweepersoons bed. Die tweede persoon dat was ik. Ik heb jarenlang naast onze knechten geslapen.

Toen wij groter werden hadden we geen meid of knecht meer. Een groot gezin kwam dan goed van pas. Wij, kinderen, konden immers prima helpen op de boerderij. Werk was er genoeg. Daarom werden wij regelmatig ingeschakeld; in de weekenden en vooral tijdens vakanties. De meisjes

moesten schoenen poetsen, koper poetsen, afwassen, helpen bij de wekelijkse grote was en nog meer typisch vrouwenwerk. Ze hielpen ook mee bij het melken van de koeien, het aanharken van het erf op zaterdag en bij veldwerk. Dat laatste was natuurlijk ook een taak van de jongens. Dat veldwerk bestond onder meer uit: schoffelen, aardappelen rapen, bessen plukken, bonen plukken, knolgroen plukken, hooien, helpen bij de graanoogst en koeien melken.

Dat werk was niet altijd leuk om te doen. Aardappelen rapen was een saai karwei. Heel vroeger gebeurde dat in handwerk. Pa wipte de aardappelen met een riek de uit de grond. Vervolgens moesten wij ze oprapen en in een tenenmand verzamelen. Je kon daarbij kiezen uit constant bukken of op je knieën door het zand kruipen. In het eerste geval kreeg je een zere rug, in het tweede geval pijnlijke knieën. Later werd het rooien gemechaniseerd. Met een voorraadrooier, getrokken door een paard of een trekker werden de piepers uit een zandrug geoogst en min of meer in rijen gelegd. Dat was iets makkelijker, maar de aardappels moesten nog steeds door ons geraapt worden. Toch heb ik ook goede herinneringen aan dit werkje. We waren meestal met een man of vijf of zes bezig. Al voortkruipend werden er nieuwtjes uitgewisseld en sterke verhalen verteld. En dan werd het toch nog gezellig. Als het regende of de grond was nat verging snel de pret. Maar de aardappels moesten toch verzameld worden. Daar hielp geen lieve moedertje aan.

Knolgroen plukken; daar hadden we helemaal een hekel aan. Dat gebeurde in het najaar en de winter. De knollen werden met het loof uit de grond getrokken en dan op een hoop gegooid. In de winter zat soms de rijp er nog op. Dat leverde

ijskoude handen en tintelende vingers op. Bovendien gebeurde het vaak dat onze pa zei: zullen we nog ieder een hoopje doen. En als we daarmee klaar waren zei hij doodleuk: we doen er nog een. Dan werden er wel eens minder vriendelijke opmerkingen in zijn richting gemaakt. Hooien was ook een werkje waar we regelmatig bij ingeschakeld werden. Ik was de langste en had de taak om het hooi op te steken. Dus met een gaffel (lange vork) op de wagen of op de hooitas aangeven. Onze pa en onze Jan moesten het dan op de wagen tassen of op de hooizolder vaststampen. Dat laatste was een heel onaangenaam werkje, want het hooi stofte verschrikkelijk. Meestal was het warm. De combinatie van zweet en stof leverde een zwart uiterlijk op en een stoffig innerlijk op. Onaangenaam maar ook ongezonder!

24. De Graanoogst

De graanoogst was vakantiewerk. Het hele gezin moest meedoen. We hebben heel wat soorten graan geteeld. Rogge was een hoofdgewas, maar we teelten ook gerst, tarwe, haver, mengteelt (gerst en haver gemengd) en mais. Het oogsten was een hele operatie. Eerst maaien met de maaimachine, getrokken door onze zware Bels. Onze pap sloeg af; met een lange stok hield hij het graangewas tegen tot er voldoende verzameld was voor een schoof (schop zeiden wij). Dan viel de schoof op de grond en moesten wij hem binden met een band van stro. Meestal waren we met vijf of zes kinderen. Ieder van ons moest over een bepaalde afstand schoven binden. Waar jouw gedeelte begon werd gemarkeerd door een schoof rechtop te zetten. Elke keer was het weer een wedstrijd wie het eerste klaar was met het binden van zijn stuk. Daarna kon je lekker op je kont gaan zitten en kijken naar het gezwoeg van de anderen. Later was dat spelletje niet meer nodig, want we kregen een zelfbinder. Een machine die het binden overnam. Het opzetten van de schoven bleef nog wel. Vier (bij rogge) of zes schoven werden rechtop tegen elkaar gezet om zo het drogingsproces te bevorderen. Als het graan droog was, moest het op mijten worden gezet. Daartoe werden de schoven op de hoogkar geladen en naar de boerderij vervoerd. Soms ook werd de mijt op het veld gezet. Onze pa was daar heel goed in. Omdat ik de langste was van het stel mocht ik meestal opsteken; dus met een gaffel de schoven van de kar aangeven op de mijt. Daar stond meestal onze Jan om de schoven door te geven aan onze pa, die ze één voor één keurig op zijn plaats legde. Zodanig dat er een soort eivormige mijt ontstond: rond van vorm, onder wat smaller, halverwege breder en van boven weer smaller. De bedoeling was dat er geen regen in zou lopen. Tot slot werd de mijt afgedekt met een dakje van stro. Als de mijt thuis op het achtererf werd gezet, moest de hoogkar met graanschoven uiteraard over een grotere afstand worden vervoerd. Wij, als kinderen,

vonden dat prima. We kropen dan boven op de kar en hoog gezeten lieten we ons thuis brengen. Soms was het lachen geblazen. Zeker als onze kar, of liever nog die van een buurtgenoot, niet goed geladen was en het hele gevaarte scheef kwam te hangen, dreigde om te vallen of zijn lading kwijt te raken.

Het werd pas echt interessant als er, meestal in de winterperiode, gedorst moest worden.

We hadden, samen met ome Kees en ome Frans een dorsmachine. 'De Rooij Nuenen' stond er met grote letters op. De machine werd via een band aangedreven door een één takt petroleummotor. De kunst was om de dorsmachine en motor op een lijn te zetten, anders vloog de aandrijfband er af. Dat laatste gebeurde nog al eens en veroorzaakte soms gevaarlijke situaties.

Ik vond nog een gedicht hierover. We droegen het voor toen onze ouders 40 jaar getrouwd waren. Dat ging als volgt:

*In de winter moes er gedorse worre, dè ging mooi
We hân zo'n dorsmeschientje van De Rooy
En ene klappende motor, ome Kees war de monteur
Die draaide an de zwengel, en kreeg un rooie kleur
Soms dee ie ut wel en soms ok nie
Dan prutste Kees wè an de bougie
Dan kwaam, op `t lest ene geweldige knal
En dan zee ome Kees: 'ziede wel, nou doet ie ut al'*

Muizen en soms ratten waren bepaald niet zeldzaam in die tijd. Soms zagen we zelfs een wezel weg rennen. Onze Fikkie werd er bijgehaald. Dat was een fel Foks- hondje. Die vond het een sport om de muizen te vangen. Er waren er meestal zoveel dat hij het echt niet kon bijbenen.

De oogst was een drukke tijd. Alles moest met de hand en dus met veel personeel gebeuren. Nu was in die tijd personeel goedkoop en machines duur. Gevolg was dat we niet alleen onze eigen oogst moesten verwerken, maar ook die van ome Kees en ome Frans. Die kwamen ons ook altijd helpen. Zo werd het toch een lange oogsttijd!

We kijken nu met een nostalgische blik naar toen. Maar er moest met veel mensen en vaak ook op jeugdige leeftijd, lang en hard gewerkt worden. Wij wisten niet beter en zijn er vast ook niet slechter van geworden.

25. Koeien melken

Zoals gezegd hadden we thuis een klein gemengd bedrijf met wat varkens, een paar honderd kippen, enkele hectares akkerbouw en vooral de koeien.

Ook niet zo veel. Op de stal konden 9 koeien in de rij staan. Toen onze ouders trouwden, hadden ze er drie. Ons moeder verzuchtte: 'zouden we die rij ooit vol krijgen'? Toen wij groter werden stond de rij vol. Veel later liep dat geleidelijk op tot wel twintig. De koeien vormden het hart van het boerenbedrijf. Pas als je koeien bezat was je echt boer!

Koeien moeten wel twee keer per dag gemolken worden. 's Morgens vroeg en 's avonds. Ons land lag verspreid lag door heel Aarle, de Hei en het Broek. Zelfs tot in de Lismortel. Dat is bijna in Liempde. En we moesten altijd naar de weilanden fietsen; een tractor hadden we toen nog niet. Onze pa reed met de transportfiets met twee kannen voorop en onze Jan of ik met een kan op de stang van de fiets. We hadden een jute zak om de stang gebonden om de fiets niet te beschadigen. En ook om te zorgen dat de kan er niet van afgleed. Dan was je je romme (melk) kwijt!

Als kinderen van een jaar of 14 moesten we ook mee. Onze pa kon toch moeilijk in zijn eentje al die beesten melken. Dat kostte per koe toch gauw 10 tot 15 minuten. Vooral 's-morgens moesten we op tijd zijn, want rond acht uur kwam de melkrijder de melk ophalen. Dus rond half zes in de morgen klonk de stem van ons moeder: 'jongens komen jullie er uit, de koeien moeten worden gemolken'. Overigens waren het niet alleen de jongens. Ook onze meisjes waren toen al heel geëmancipeerd. Ook die mochten op dat vroege tijdstip koeien melken. Diny, Sjaan en Mieke telden wat dat betreft helemaal mee. Ons Berthe heeft deze belevenis gemist. Jammer voor haar!! Maar goed, daar gingen we dan met z'n allen. Als het in de zomer mooi weer was en het was al licht, had dat best wel zijn bekoring. De vogeltjes floten dat het een lieve lust was, het was stil en het was er mooi bij de weilanden in Het Broek; in De Bojemsteed, het Hakkelaar of de Nieuwen Dijk. (Voor de Amsterdammers onder ons, zo heette dat landelijk weggetje echt!)

Zo was het niet altijd. Vooral in het voorjaar of in de herfst kon het regenen, miezeren en koud zijn. Dan zat je nat en verkleumd onder de koeien. Soms kreeg je dan ook nog eens een flinke zwieperd met een koeienstaart om je oren. Dat was niet echt lekker. Vooral niet als die staart nog wat verzwaard was door verse koeienstront. Dan moest je natuurlijk nog oppassen dat de koeien niet onverwacht met hun grote poten de vliegen wilden verjagen. Voor je het wist schopte het beest je emmer tussen je benen uit en was je werk vergeefs en de romme verloren.

Onze pa molk de koeien die erg taai waren. 'Den Dielis' was er zo een. Wij molken de makkelijke koeien zoals Rosa en enkele andere die ik niet meer van naam ken. Als onze Jan en ik klaar waren klommen we in de bomen langs de wei. Kijken of de vogels al eieren gelegd hadden!

Als alle koeien gemolken waren, fietsten we meestal wat gehaast naar huis.

De kannen moesten nog gekoeld worden in de koelbak en aan de straat gezet. De melkrijder wachtte niet op langslapers. Voor je het wist had je een slechte naam, want de sociale controle werkte toen nog prima. Een keer ging de terugtocht goed mis. Het had flink geregend en het smalle, modderige fietspaadje in het Broek was spiegelglad. Onze pa reed voorop met zijn transportfiets. Van de andere kant kwam Hendrik Hop (Hoppenbrouwers). Hendrik was een goeie jongen, maar nou ook weer niet zo vlot. Of het daaraan lag weet ik niet, maar Hendrik raakte de koers een beetje kwijt en reed in op de fiets van onze pa. Het ging band tegen band. Onze pa landde in de karrensporen en de melk ook. Hendrik trof het nog slechter. Hij lag wezenloos in de sloot tussen de braamstruiken. Eenmaal wat bijgekomen kroop hij uit de sloot, overzag het slagveld en sprak de historische woorden: 'Jehan oew romme bende kwèèt'. Maar meestal kwamen we heelhuids thuis. Dan moesten we ons snel omkleden, ontbijten en op de fiets naar het dorp. Eerst stond de mis van acht uur op het programma en daarna school. Zo ging dat vroeger.

26. Spelen op de boerderij

Als kinderen moesten we vaak meehelpen op de boerderij en in de huishouding, maar we hadden gelukkig ook voldoende tijd om te spelen. Achter het huis leefden we ons uit op een groot erf, 'De Platz', noemden wij dat. We speelden er trefbal, hinkelen, naschieten, repen (hoepelen), voetballen, potje schoppen en nog veel meer. Het typische was dat deze spelen seizoensgebonden waren. Vaak kwamen ook kinderen uit de buurt meedoen.

Zelf had ik eens een oud autostoel gevonden. Dat monteerde ik op een stok en bouwde er een auto omheen. Een kolenzeef was de radiator, een veilingkistje mijn autostoel en de portieren bestonden uit een paar planken. Zo heb ik, in gedachten, veel kilometers gereden.

Mijn toekomstdroom op dat moment was chauffeur of automonteur te worden. Ik kijk terug op een gezellige jeugd. Natuurlijk hadden we als kinderen ook wel eens ruzie. Maar ons moeder was er een meester in om dat te bezweren.

Er gebeurden ook wel eens dingen die minder plezierig of heel uitzonderlijk waren.

Hierna enkele voorbeelden waarbij ik betrokken was.

27. De draaimolen

Ik moet ongeveer tien jaar zijn geweest. We speelden bij ons op het erf. Daar was altijd wel wat te beleven. Zo stond er bij de schuur op de dorsberg, een soort draaimolen. Nou ja, het was een machine, bestaande uit een klein en een

groot kamwiel die via een stang, een eenvoudige dorsmachine in de schuur aandreven. Die dorsmachine werd in beweging gebracht met behulp van één paardenkracht. Ons paard liep rondjes op de dorsberg en trok een lange boom in het rond. Die boom zorgde dat het grote kamwiel ging draaien. Dat haakte in op het kleine kamwiel. Dat dreef op zijn beurt de stang aan die verbonden was met de het dorsmachientje in de schuur.

Op die bewuste dag gingen we draaimolentje spelen. Ik mocht op het grote kamwiel zitten en ons Diny en onze Jan zouden dan de dorsboom in beweging brengen. Dat viel eerst niet mee. Toen het zaakje eenmaal in beweging was, kwam er flink de vaart in. Het ging zo hard dat ik me goed vasthield aan het grote kamwiel. Dat had ik niet moeten doen. Op een gegeven moment grepen het grote en het kleine kamwiel in elkaar en mijn vingers zaten er tussen. Ik liet een luid gekrijs horen. Diny en Jan schrokken zich rot. Maar geen paniek. (of toch wel). Ze draaiden de boom haastig terug en ik krijste nog harder deze keer. Het resultaat was een bloederige hand. Vooral de ringvinger aan mijn rechterhand was plat en gekreukeld. Het was erg pijnlijk en angstaanjagend. Met zijn allen renden we naar binnen, naar ons mam. Dat is de voor de hand liggende oplossing op zo'n moment. Die schrok ook en zei dat we naar de dokter moesten. Nou dat zag ik niet zo zitten, want in die tijd ging je alleen naar de dokter als je bijna dood was. En dat wilde ik nog even uitstellen. Blijkbaar vond ze dat ook. Ze pakte een wit lapje en draaide het voorzichtig om mijn gekwetste vinger. Het is achteraf goed afgelopen. Alleen heb ik nog steeds een platte ringvinger aan mijn rechterhand. Voor de rest doet alles aan die vinger het nog: buigen strekken en voelen. De platte vinger en het litteken zijn het bewijs dat dit verhaal echt is gebeurd.

28. De sneeuwman

In mijn herinnering hadden we vroeger veel vaker strenge winters. Bijna elk jaar konden we wel schaatsen op de sloten tegenover ons huis of later op het Oude Meer. En meestal sneeuwde het ook. Op het moment dat dit verhaal zich afspeelt lag er mooie ongerepte sneeuw in Aarle. Ik was toen ongeveer twaalf jaar. Onze Jan en ik vonden het prachtig en we besloten een sneeuwman te maken. De sneeuw was lekker plakkerig. Binnen de kortste keren hadden we een flinke buik voor onze pop gemaakt. Daar werd vakkundig een kop op gezet en die werd voorzien van oogjes uit de resten van de eierkolen uit de kachel. Een verse oranje wortel diende als neus. Met een paar houtjes maakten we een lachende mond. Toen nog een paar armen eraan plakken en klaar was onze sneeuwman.

Onze Jan kwam op een leuk idee: speerwerpen. We hadden nog ergens een

handboog liggen. Ik geloof dat Driekoom daar vroeger nog mee had geschoten. De boog was in onbruik geraakt en de pees die hem moest spannen ontbrak. Wat restte was een mooie rechte, speervormige stok. Inderdaad net een speer; puntig aan twee kanten! Om de beurt mochten we op onze sneeuwpop gooien. Eerst onze Jan....mis! Toen ik; ook mis. Ik ging aan de andere kant van de sneeuwman staan om aanwijzingen te geven. Onze Jan gooide en ja hoor: raak!!! Nou ja, hij miste de sneeuwman, maar raakte mij vol op mijn linker scheenbeen. Ik stortte jammerend ter aarde. Bloed kleurde de maagdelijke sneeuw. Het enige wat ik er aan over heb gehouden is een flink litteken op mijn linker scheenbeen

29. Klein Maar Dapper

In mijn jonge tijd hadden wij een voetbalclub in onze buurtschap Aarle. KMD heette de club. Dat stond voor Klein Maar Dapper. Onze Jan was lid. Daarnaast anderen onder andere mijn vriend Evert van Kollenburg, Wim en Henk Essens en Ad Vogels en ikzelf natuurlijk. Samen elf in getal. Allemaal wonende in Aarle. Het moet ongeveer in 1948 zijn geweest, dat onze club werd opgericht. Ik was toen een enorm fanatieke voetbalfan. Het was de tijd van Abe Lenstra en Faas Wikes en later Piet Kraak, Cor van der Hart en Coen Dillen. Grote sterren! Zo wilden wij ook worden. Maar zo simpel ging dat niet. Ik wilde, om te beginnen, graag lid worden van de plaatselijke voetbalclub 'Best Vooruit'. Dat mocht niet van ons moeder. 'Die jongens zuipen te veel' vond ze. Dus ging dat niet door. Zo fantaseerde ik voorlopig over mijn toekomstige sterrendom. Thuis als ik in bed lag of als de mis in de kerk te lang duurde. Ik zag mezelf dan met een handige beweging losmaken van mijn tegenstander. Dan een keihard schot op het doel, precies in de kruising. De keeper maakte een prachtige duik, maar mijn schot was onhoudbaar. Een enorm gejuich steeg op van de tribunes!!!

De praktijk van het dagelijks leven was vooralsnog minder interessant. Bij ons op het erf hebben onze Jan en ik heel veel geoefend. In het begin met zo'n rubber balletje. Ik was keeper en onze Jan moest op de goal schieten. De goal werd gevormd door twee rechtopstaande stenen. We hadden dus wel eens ruzie of de bal naast was of niet. Bovendien was onze Jan minder fanatiek dan ik, zodat hij, zeer tegen mijn zin, er wel eens de brui aan gaf.

Mijn twaalfde verjaardag bracht de grote doorbraak. Van oom Marinus kreeg ik een echte leren bal. Het was een kleintje, ongeveer de helft van de doorsnee van een normale voetbal. Maar hij was wel van echt leer. En met een veter waaronder het luchtventiel zat. Ik ben nog nooit zo blij geweest. Bij onze boerderij in de wei, 'de Krommen Akker', achter de klompenfabriek van Vogels, speelden wij onze eerste onderlinge wedstrijdes. Meestal vijf tegen zes of zo. In het begin was ik keeper. Tot ik een keer een grote blunder maakte. Een simpele, zachte bal gleed

door mijn handen. Ik kreeg er flink van langs van mijn teamgenoten! Van kwaadheid ben ik toen weggelopen. Voor de rest van mijn leven ben ik als diepe spits door het leven gegaan. Bij nader inzien vond ik goaltjes maken ook veel leuker. Wij hadden als Klein Maar Dapper eigenlijk maar één tegenstander. Dat was de club 'Broekse Boys'. Die kwamen uit het Broek. Grote namen daar waren de drie gebroeders Van Looy en de gebroeders Van de Beerendonk. We hebben veel harde gevechten geleverd. De Broekse Boys waren van die stevige jongens, die een mannelijk duel niet schuwden. Vaak raakten ze wel de man en niet de bal. Wij op onze beurt waren eigenlijk te netjes, al was onze inzet groot. We voetbalden toen op een wei van Bert Essens. Harrie van Kollenburg, de vader van Evert, fungeerde meestal als scheidsrechter. Dat ging zo. Bij het begin van de wedstrijd zette hij de wekker op een half uur en hij floot dan de wedstrijd. Als de wekker afliep was het rust. Na de pauze draaide hij de wekker weer op en kon het voetballen doorgaan. We hebben eigenlijk nooit echt klachten gehad over de partijdigheid van onze scheidsrechter. De 'Broekse Boys' wonnen bijna altijd.

Ik speelde dus in de voorhoede. Mijn specialiteit was dat ik altijd loerde op een kans als de backs een fout maakten. Maaide zo'n speler over de bal omdat die toevallig over een graspolletje huppelde of omdat de bal smoorde in een koeienvlaai, dan stond ik op scherp en was het een doelpunt. Ik was trefzeker! Nou ja niet altijd! Ik herinner me een keer dat ik weer doorbrak. Ik rende op de keeper af. Vanuit mijn ooghoeken zag ik dat die op me afkwam. Ik wilde een schieten, maar ineens lag ik op de grond. Ik bleek bij mijn schot wel een grote molshoop, maar niet de bal geraakt te hebben.

We zijn tientallen keren de confrontatie met de 'Broekse Boys' aangegaan. We beleefden veel plezier aan die wedstrijden. Maar soms eindigden verliespartijen in tranen. Voetballen konden wij heel goed. Maar verliezen konden we slecht. En dat sierde ons, vind ik nog steeds!

30. Eerste communie

Ons Diny deed haar eerste communie. Groot feest! Ook in die tijd werd dat uitvoerig gevierd. Wel heel anders dan nu. Ons Diny was de eerste uit het gezin, die de plechtigheid mocht meemaken. Het betekende dat je Onze Lieve Heertje voor de eerste keer in je hartje mocht ontvangen. Op school en in de kerk was er uitgebreid aandacht aan besteed. En vooral de zusters, die de school van Diny bestierden, deden hun best om de kleintjes van de grootsheid van het moment te overtuigen.

Je kreeg op zo'n dag cadeautjes. Het waren vooral mooie prentjes van Jezus of Maria en natuurlijk schilderijtjes. Die kon je aan de muur van je slaapkamer kon hangen.

Ons Diny zag er die dag ook uit als een schilderijtje. Ze was in bad geweest, de haren vol blonde krulletjes en ze straalde. Dat kwam vooral door het prachtige witte gebloemd jurkje dat ze aanhad. Ons moeder was maar wat trots op haar oudste dochter.

Het was natuurlijk op een zondag dat de eerste communie plaatsvond. 's Morgens waren we allemaal naar de kerk geweest en hadden we de plechtige woorden en gebaren van de pastoor over ons heen laten komen. Het was heel indrukwekkend. Daarna werd er thuis snel gegeten want familie en kennissen zouden op bezoek komen om het communicantje te feliciteren en presentjes te geven. En er werd gepraat en gegeten en gedronken.

Maar zoals dat gaat. Na een tijdje vonden wij kinderen het welletjes. We gingen buiten spelen, terwijl de grote mensen verder buurten. We liepen in de richting van het huis van onze burens, de familie Van Beers. Daar achter de schuur lag de mesthoop. Het had de laatste dagen wat geregend, de mesthoop had gelekt en er was een grote plas ontstaan. Ons Diny, met haar mooie jurkje, stond aan een kant van de plas en ik aan de andere kant. En vlak bij mij lag een halve baksteen. Ik kreeg een onweerstaanbare aandrang om die steen in de plas te gooien. Niet met de bedoeling om iemand te raken natuurlijk. Maar er kwamen dan van die mooie, grote kringen op het water. Ik gooide de steen en het water spatte alle kanten op.

Helaas ook in de richting van ons Diny. Het zag er niet uit. Haar mooie communiejurk vol drek. Ze liep huilend weg en de andere kinderen achter haar aan. Ik denk: dat gaat niet goed, wegwezen. Ik holde via de boomgaard naar De Bocht. In de verte hoorde ik de woedende en verbijsterde commentaren. 'Waar is onze Janus?' hoorde ik roepen. En dat klonk bepaald niet vriendelijk. Maar Janus zat mooi verstopt achter een boom in De Bocht.

Ik zag de bui al hangen. Ik dacht: voorlopig mezelf maar niet laten zien. Ik heb een tijdje achter die boom gezeten. Ik zag en hoorde dat iedereen mij aan het zoeken was. Zonder gezien te worden ging ik wat verder richting huis en verstopte me achter de ronde grassilo. Ik hield me stil. Na verloop van tijd begon de familie blijkbaar ongerust te worden. De toon werd vriendelijker. 'Janus kom nou tevoorschijn'. Ze kwamen een enkele keer vlak bij de silo. Als zij naar rechts liepen liep ik naar links en omgekeerd. Ik speelde het klaar om ongezien te blijven. Het spelletje had al heel lang geduurd. Ze begonnen nu echt ongerust te worden. Ze dachten natuurlijk: Joost mag weten wat zo'n angstig jongetje uitspookt! De roepende stemmen werden bijna smekend: 'Januske kom maar, we zullen je niks doen' klonk het. Toen kwam ik toch maar te voorschijn.

Ik moet zeggen: ons moeder en de anderen hielden zich aan hun woord. Wel zachte verwijten, maar geen klappen of zelfs maar een uitbrander. En toen later dat mooie jurkje gewassen was, zag ons Diny er weer prachtig en stralend uit.

31. Brand in de kerststal

Het moet Kerstmis 1949 zijn geweest. Zoals toen gebruikelijk was de nachtmis om 06.00 uur. Of was het 05,00 uur? Heel vroeg in ieder geval. Ons moeder ging naar de nachtmis samen met de kinderen. Alleen onze pa niet. Die moest de koeien melken. Ik bleef ook thuis. Ik moest later op de dag de mis dienen. In de huiskamer stond voor het eerst een kerstboom. Een mooie boom met veel echte kaarsjes. Elektrische lichtjes waren in die tijd nog niet uitgevonden. Onder de boom stond onze kerststal. De stal was, zoals dat hoorde, gemaakt van witberken stammetjes. Het dak bestond uit stro. In de stal stonden ook kaarsjes om het kerstkindje en Maria en Jozef en al die andere beeldjes te belichten. Boven de stal hing een Engel met in zijn handen de tekst: 'Gloria in Excelsis Deo'. Wij vonden het allemaal prachtig. Echt Kerstmis! Ik was al vroeg wakker, zo rond zeven uur. Binnenkort zouden ze allemaal thuis komen uit de nachtmis. Ik dacht: als ik nou die kaarsjes aansteek, dan komen ze in een fijne kerstsfeer terecht. Ik pakte lucifers en stak een voor een de kaarsjes in de kerstboom aan. Ik deed het licht uit. Het was een prachtig, romantisch gezicht. Al die flikkerende kaarsjes. Nu nog de kaarsjes in de kerststal.

Ik stak ze aan. Vijf waren het er. Het kerstkindje lag daar in het volle licht. Ik verheugde me al op de reacties van mijn broertjes en zusjes. Wat zouden ze het prachtig vinden! Ineens was er nog veel meer licht. Geen kleine vlammetjes, maar vuur. Het strooien dak van de kerststal had vlam gevat. Geschrokken probeerde ik met mijn blote handen de vlammen te doven. Het vuur ging uit. Net toen ik hardop tegen mezelf zei dat het goed afgelopen was flikkerde het vuur weer op. Nu grote vlammen. Er was geen houden meer aan. Ik holde naar de stal en riep tegen onze pap dat er brand was. Dat de kerststal in vuur en vlam stond. Die kwam snel onder zijn koe vandaan en rende naar de kamer. Hij pakte de brandende stal op en liep snel naar buiten, gooide de stal op de plaats achter het huis. Hij putte een emmer water, gooide die over de kerststal en het vuur was geblust. Toen een diepe zucht! Het was goed afgelopen. Nou ja, niet helemaal. Even later kwamen ons moeder en de kinderen thuis. Er barste een huilen los dat in heel Aarle te horen moet zijn geweest. Het was mijn schuld, dat was wel duidelijk. Maar ons moeder, kordaat als ze was, pakte de zwart geblakerde stal op. Ze vond een paar punaises en plakte een stuk bruin pakpapier over het dak van de stal. De Engel, die een van zijn vleugels was kwijtgeraakt, werd gerepareerd en weer boven de stal gehangen. De kaarsjes kregen deze keer een veilige plaats in het stalletje. Toen zette ons moeder een kerstliedje in. Het duurde even, maar toen zongen we weer allemaal uit volle borst mee. Vrede op aarde aan de mensen van goede wil... Het werd toen toch nog een mooi kerstfeest!

32. Kerk en geestelijkheid

Uit het voorgaande blijkt al dat religie een belangrijke rol speelde in het dagelijks leven. De pastoor en de kapelaans hadden een gezag dat ver uitstak boven het geestelijk leven. Ook op het gebied van normen en waarden en in het openbare leven speelden zij een belangrijke rol. De pastoor hoorde bij de hoge kring van de plaatselijke gemeenschap.

Pastoor Vos, de eerste pastoor die ik me kan herinneren, was heel streng. Vleeskleurige kousen bij meisjes en vrouwen vond hij niet kunnen. Jurken en rokken moesten tot over de knie reiken en uitdagende kleding was uit den boze. Ook broeken waren voor vrouwen taboe. Op boerderijen zag je nog wel eens in boerin in een overall, maar dat hoorde toch eigenlijk niet. Dansen was ook al een precair onderwerp. Op de preekstoel werd wel eens gewaarschuwd dat nauw contact van jongens en meisjes tot seksuele problemen kon leiden. Vooral als er tijdens de kermis een danstent aanwezig was klonk die waarschuwing. Bier en dansen was een gevaarlijke combinatie! Er werd toch gedanst, daar was geen houden aan. Maar er werd een aardig compromis gevonden. Regelmatig vond een dansinstuif plaats in het patronaat. Daarbij was de kapelaan aanwezig. Die hield op de achtergrond de zaak in de gaten. Zelf ben ik op dansles geweest. Samen met zus Diny in de zaal van Lijtsens in de Hoofdstraat. Ik was eigenlijk nog te jong, maar ons moe-

Misdienaar in de St. Odulphuskerk in Best

der vond dat Diny beter niet alleen kon gaan. Ik zie het nog voor me. De jongens zaten aan de ene kant van de zaal, de meisjes daar tegenover. Bij de eerste tonen van de muziek stormden de jongens naar de overkant om de mooiste of aardigste meisjes te vragen. Met een diepe buiging, dat wel!

's Zondags mocht er niet gewerkt worden. Dat was een rustdag. In de voormiddag mochten er ook geen activiteiten georganiseerd worden. Dan ging je naar de kerk. Als er in de oogsttijd een lange regenperiode was geweest, werd vanaf de preekstoel afgeroepen dat de boeren op zondag de oogst binnen mochten halen. In de vastenperiode werd er echt gevast. In die tijd mochten volwassenen maar één volle maaltijd gebruiken. Op andere tijden moest men zich beperken. Vrijdag was een vasten en onthoudingsdag. Dan mocht men geen vlees gebruiken. Alleen bij zeer zwaar werk, bijvoorbeeld bomen kappen, kreeg men dispensatie van de vastenplicht.

In de kerk vond je die principes natuurlijk ook terug. Vrouwen dienden een hoed of een sjaal te dragen. Vrouwen zaten links in de kerkbanken en de mannen rechts. Meisjes mochten geen misdienaar zijn en de kerkmeesters (kerkbestuur) waren allen mannen. De kerkmeesters waren mensen uit de hogere standen. Ze zaten dan ook in de voorste banken. Helemaal voorin, op kleine bankjes, zaten de kinderen. Altijd in aanwezigheid van een onderwijzer om ondeugende kinderen in de gaten te houden. Als je ter communie wilde gaan, moest je vanaf middernacht nuchter zijn. Voor boeren die 's morgens koeien moesten melken en voeren was dat natuurlijk een flinke beproeving. Als je de communie wilde ontvangen, moest je op de communiebank knielen, waarna de priester de hostie op je tong legde. Een leek mocht de hostie niet aanraken. Na de preek werd altijd een collecte gehouden. De collectanten gingen alle banken langs met een lange stok met daaraan een zwart zakje bevestigd om geld op te halen. De Bestenaren waren zuinig. De meesten vonden een cent wel genoeg. Pastoor Swagemakers, zoon van een textielabrikant uit Tilburg, ergerde zich aan die zuinigheid. Hij bezwoer zijn parochianen dat een stuiver toch wel een minimale gift was. Hoe vaker hij dat zei, hoe halsstarriger de kerkbezoekers die ene cent in het collectezakje bleven stoppen. Zo waren er nog meer eigenaardigheden, die wij nu bizar vinden. Maar je moet dit alles in de tijd plaatsen. Men kende aan kerk en geestelijkheid een grote rol toe. 's Zondags zaten de kerken vol. Menigeeën woonde twee missen bij en soms ook nog het lof. De mensen van toen hechtten aan traditie. De meesten ervoeren dat als waardevol.

Men leefde in het eigen dorp, de stad leek ver weg. Ouders vonden discipline, saamhorigheid en solidariteit belangrijk. Sociale controle speelde een belangrijke rol. Dat kwam ook tot uiting op seksueel gebied. Vrije omgang van jongens en meisjes werd afgewezen. Het een schande werd gevonden als een ongetrouwd meisje in verwachting raakte. Voorbehoedsmiddelen waren er niet en toen ze er waren werd

het afgeraden om ze te gebruiken. Zo waren er veel omstandigheden en gevoelens in die tijd die een verklaring geven van wat bovenstaand is beschreven.

Zelf heb ik goede herinneringen aan die tijd. De beperkingen nam ik, zoals de meeste mensen, voor lief. Wij genoten van de regelmaat, zekerheid en veiligheid, die die tijd bood.

33. Misdienaar

Ik ben jarenlang misdienaar geweest in de Sint Odulphuskerk in Best. Ik heb mijn koperen jubileum wel gehaald. Misdienaar werd je meestal omdat je vrome ouders had die diep in hun hart hoopten dat je dan roeping zou krijgen. Een wens van veel boerenfamilies was immers: een pronte vrouw in huis, een paard in het stamboek en een zoon op het seminarie. En het werkte ook wel. Bijna alle misdienaars gingen naar het seminarie. Of ze er bleven was weer een andere zaak. Ons moeder peilde bij mij wel eens of ik geen zin had om seminarist te worden. Kennelijk was ik een uitzondering, want ik voelde helemaal geen roeping. Heel voorzichtig - dat wel - kwam ze er regelmatig op terug. Mijn reactie was steeds: 'daar heb ik geen zin in'. Nu was ik een fervent voetballer. Ons moeder die natuurlijk wist van mijn fascinatie voor het spel gooide het op een gegeven moment op een andere boeg met het argument; 'op het seminarie hebben ze wel tien voetbalvelden. Dan kun je elke dag voetballen'. Ze dacht natuurlijk als hij daar eenmaal is komt de roeping vanzelf wel. En ik zwichtte; 'goed zei ik, maar ik ga alleen maar voor het voetballen'. Toen begreep ons moeder dat er geen beginnen aan was en ze drong verder niet meer aan.

Misdienaar zijn was in mijn tijd een hele eer. Per slot van rekening mocht je vooraan in de kerk mee de mis doen. Nou ja assisteren is een beter woord. Maar vaak wel voor een kerk vol volk. Bovendien zaten er veel voordelen aan. Je was meteen lid van een jeugdclub. Als er een huwelijksmis was of een begrafenis kreeg je vrij van school, want die missen waren meestal om tien of elf uur. Bij een huwelijksmis was het bovendien een goede gewoonte dat de bruidegom de misdienaars een fooi gaf. Meestal een rijksdaalder. Die ging dan in de pot voor het jaarlijks reisje met de kapelaan en de misdienaars.

Als er een heel plechtige mis was, bijvoorbeeld met Kerstmis of Pasen, moesten alle misdienaars meedoen. Soms waren we dan wel met twintig man. Jongens, wel te verstaan, want meisjes werden niet tot dit ambt toegelaten. Van tevoren moest er geoefend worden. De kapelaan bedacht een complete choreografie als betrof het een dansvoorstelling. We oefenden op het in de rij binnenkomen, synchroon knielen en buigen. We leerden ook het verschil tussen één kniebuiging en op twee knieën gaan zitten. De acoliet gaf daarbij instructies zodat de juiste beweging ook op het juiste moment werd uitgevoerd. Dat

gebeurde met 'vingergeknip'. Eén keer knippen was één kniebuiging en twee keer knippen betekende op de knieën gaan zitten. Het was een hele kunst want het moest luid en duidelijk overkomen en het moest wel lukken want anders liep de hele vertoning in de war. Aan het einde van mijn loopbaan heb ik het tot hoofdacoliet geschopt en kreeg ik deze verantwoordelijkheid. Ik kan me niet herinneren dat ik ook maar éénmaal in de fout ben gegaan. Ik kon feilloos vingerknippen! Maar ik heb thuis dan ook heel veel geoefend.

Wat er wel mis ging? Ik zal het vertellen. Na het epistel ging de misdienaar naar de rechterkant van het altaar. Hij besteeg drie trappen, maakte een buiging naar de priester en pakte de lessenaar met het evangelieboek voorzichtig op. Hij daalde vervolgens de trappen weer af, maakte een soort pirouette en ging dan naar het midden van het altaar. Daar maakte hij een kniebuiging en ging dan naar de linkerkant om daar het evangelieboek op het altaar te plaatsen en naar de priester te buigen. Dat lijkt niet zo moeilijk zou je zeggen. Toch is het bijna elke misdienaar wel eens overkomen; een dieptepunt in je carrière, een schande ten overstaan van al het kerkvolk. Helaas ook mij is het overkomen. Wat er gebeurde? Op een zondag moest ik de hoogmis dienen. Zoals gebruikelijk zat de kerk vol. Alles ging goed tot aan het epistel. Toen moest ik dus het evangelieboek van de ene kant van het altaar naar de andere kant worden dragen. Ik maakte een buiging, daalde de trappen af en maakte de pirouette. Een beetje te haastig en te snel blijkbaar. Het zware boek gleed van de lessenaar en kwam met een harde klap op de kerkplavuizen terecht. De priester keek verstoord en vanuit de kerk hoorde ik zachtjes lachen.

Met een vuurrood hoofd raapte ik de zaak weer bij elkaar. Ik heb een paar nachten slecht geslapen. Daarna is het me nooit meer overkomen. Ik had, letterlijk en figuurlijk mijn draai gevonden. Misdienaar zijn had ook zijn mooie kanten. We waren met een grote club. We hadden een eigen lijfblad 'Serviam' heette het. Dat betekende heel toepasselijk: 'Ik zal dienen'. We waren met zijn allen vroom en ondeugend tegelijk. Wat kun je anders verwachten van kinderen tussen de 12 en 18 jaar.

De jongste kapelaan had, zoals gebruikelijk, de leiding over de misdienaars. Onze kapelaan heette Bodenstaf. Een prachtkerel die ons goed aanvoelde. Wekelijks kwamen we bijeen om het rooster op te stellen. We bespraken we dan de diensten van de komende week. Maar het mooiste kwam daarna. Dan gingen we, met de kapelaan voorop, fietsen in de wijde omgeving. Soms alleen fietsen, maar meestal deden we ook spelletjes als vlag veroveren of gewoon verstoppetje spelen. Op zekere dag gingen we weer eens een fietsen met kapelaan Bodenstaf. Na een lange tocht belandden we in Lennisheuvel; een slaperig dorpje in de schaduw van Boxtel. We waren moe en hadden dorst, want het was warm die dag. Bij een café aan de dorpsstraat stapten we af. Het zag er gezellig

uit, vóór het café een veranda, zo een zoals je dat nog wel eens ziet. Binnen een gezellig boereninterieur met veel hout en veel bruin. We nestelden ons onder de veranda en de waard kwam vragen wat we wilden drinken. We bestelden bijna allemaal limonade, Lambèr van de Sande, acoliet en al wat ouder, bestelde koffie en kapelaan Bodenstaf een rode wijn. De limonade was koel en verfrissend, maar Lambèr keek een beetje vies naar zijn kopje. Niet echt lekker? We rekenden af en de waard vroeg aan de kapelaan: 'en hoe was de wijn?' 'Heel goed' antwoordde de kapelaan. Dat dacht ik wel zei de waard, 'die wijn is zo oud als Methusalem'. Maar Lambèr keek hem wat zuinigjes aan en zei: 'en die koffie was zeker nog ouder'.

Soms gingen we ook zwemmen. Dat deden we in het 'Paterskuiltje' in Oirschot. Dat was een vennetje in een bos. Dat was eigendom van de paters Monfortanen. Vandaar de naam!

Zwemmen was in die tijd niet vanzelfsprekend. Dat doe je grotendeels bloot en zat je toch al dicht bij onkuisheid! Dat vond ons moeder ook. Ik mocht dan ook niet meedoen. Enkele keren heb ik op de rand van het kuiltje gezeten en alleen maar afgunstig gekeken naar mijn vriendjes, die van thuis wel mochten. Maar kapelaan Bodenstaf was voor die tijd heel modern. Op een zekere dag kwam hij bij ons op bezoek en zei tegen ons moeder: 'laat die jongen toch mee zwemmen, ik ben er zelf toch bij'. Toen moest ons moeder wel toegeven. De volgende keer kreeg ik een zwarte meisjesonderbroek mee en plonsde ik voor de eerste keer in het Paterskuiltje.

34. Vervolgonderwijs

Ik was geslaagd voor MULO-A en B. Daarmee was ik in Best uitgeleerd. Meer hadden ze daar niet. Er is thuis wel even discussie geweest of ik het boerenbedrijf zou overnemen. In dat geval zou de landbouwwinterschool in Boxtel voor de hand liggen. De conclusie was al snel dat ik beter verder kon studeren. Ik kon goed leren en bovendien; na mij kwamen er nog negen kinderen. Daar moest nog de kost voor worden verdiend.

De keuze viel dus op vervolgonderwijs. Maar welke school zou ik kiezen? Een studie aan de Hogere Landbouwschool (HLS) leek me wel wat. Daarvoor moest ik in Roermond zijn. We maakten een afspraak met de directeur van de school, ir. C. van Schendel. Op een dag stapte ik samen met mijn vader in de trein naar Roermond. De trein had vertraging en we kwamen daardoor een half uurtje te laat bij de school. De directeur vond dat niet leuk en mopperde dat we maar een trein eerder hadden moeten nemen. Hij gaf ons informatie over het onderwijs op de school, maar er bleef een gespannen sfeer hangen. Op weg naar huis was onze conclusie dat het niet Roermond zou worden. Dat vanwege de kille ont-

vangst. En ook het feit dat ik op kamers zou moeten in die vreemde stad. Vele jaren later zou ik ir. Van Schendel opnieuw ontmoeten. Dat was toen ik in dienst kwam bij de NCB en hij mijn directe baas werd!

Nu het geen landbouw werd, lag de keuze voor de HBS voor de hand. In Boxtel was een HBS, maar ook in Eindhoven. In eerste instantie viel de keuze op Boxtel. Het dorpse karakter van Boxtel sprak me meer aan dan de grote stad Eindhoven. Daar kwamen we hoogstens één keer per jaar om een nieuw pak of overhemd te kopen bij C & A, Vroom en Dreesman of Peek en Kloppenburg. Het was toen de tijd van de pofbroek, ook wel drollenvanger genoemd.

Maar om een reden, die ik me nu niet meer kan herinneren, kon ik niet in Boxtel terecht. Dus viel de keuze op het Sint Joriscollege in Eindhoven. Omdat ik al MULO had gedaan, werd ik direct geplaatst in de derde klas van HBS-B. Ik kwam terecht in een gezelschap jongens die al een paar jaar met elkaar optrokken. Ik heb me daar nooit echt happy gevoeld. Die stadse jongetjes lagen me niet. Van die deftige mannetjes met andere gewoonten en levenswijzen. Ik trok dan ook het meest op met jongens uit andere dorpen uit de omgeving. Kennelijk hadden die dezelfde ervaring.

Maar enkele jongens die op Sint Joris zaten kwamen uit Best en waaronder één boerenzoon. Dat was Walter Schepens, een zoon van Knillis van Cisse. Drie jaar lang fietste ik elke dag op en neer naar Eindhoven. Meestal in gezwinde spoed. Ik kon 's morgens moeilijk op tijd uit mijn bed komen. Dus reed ik in één lange sprint naar school, waar ik bezweet aankwam en nog even zat uit te hijgen. Dat paste eigenlijk niet op die deftige school. De aanvangstijd van de lessen was op het merkwaardige tijdstip van 8.40 uur, om 13.00 uur ging de school uit. Die lestijden hadden te maken met het feit dat de jongens voor de middag les hadden, en de meisjes na de middag. Ook op de HBS was er van gemengde klassen geen sprake. Toch was er beperkte communicatie tussen de geslachten. De inktpotten midden op de bank werden niet meer gebruikt. Sommige jongens stopten een briefje in de inktpot om de volgende dag antwoord te krijgen van het meisje dat op dezelfde plaats zat.

Het Sint Joriscollege was voor die tijd een grote school. Ongeveer 600 leerlingen. De directeur heette Knuvelde. Hij was in de kringen van Neerlandici zeer bekend. Hij had namelijk een dik leerboek geschreven over de Nederlandse taal en literatuur. Wij zagen hem niet vaak. We hoorden hem wel af en toe. Als er iets belangrijks was te melden, gebeurde dat tijdens de pauze. Via een geluidsinstallatie sprak hij ons toe, bijvoorbeeld rond examentijd. Soms kwam het initiatief van onze kant. In de winter, wanneer het hard gevroren had schreeuwden wij met zijn allen: 'ijsvrij, ijsvrij'. We bleven net zo lang schreeuwen tot er een reactie kwam. Het lukte niet altijd. Maar toch is het is diverse keren gebeurd dat zijn microfoonstem verklaarde: 'vanmiddag krijgen jullie vrij'.

Een aantal leraren kan ik me nog goed herinneren. Onze Franse leraar heette Broos. Met sommige leerlingen had hij speciaal contact. Hij gaf ze vaker een beurt en maakte grapjes met hen. Daar hoorden de plattelandsleerlingen niet bij. Frankenhuizen was onze leraar Aardrijkskunde. Hij was een fervente supporter van PSV. Daar wisten wij handig gebruik van te maken. Als de les begon, was altijd wel iemand die vond dat PSV slecht gespeeld had. Dan begon hij uitgebreid zijn mening te geven, want hij was er immers zelf bij geweest. Het eerste kwartier bestond zodoende uit een discussie over de recente wedstrijd. Wij vonden dat leuker dan les krijgen. Boerke van Tuyl, leraar Nederlands, was een uitstekende vakman. Boerke was natuurlijk niet zijn voornaam. Maar hij kreeg zijn bijnaam omdat hij zo'n gemoedelijke, wat boerse uitstaling had. Hij ging op zijn gemak voor in de klas op een stoel zitten en dicteerde dan de lesstof. Zijn dictaat heb ik tot de dag van vandaag bewaard. Als geboren leraar kostte het hem geen enkele moeite om orde te houden. Dat was heel anders met onze godsdienstleraar pastor De Werd. De goeie man kwam uit Best. Als hij les gaf heerste er chaos in de klas. Iedereen deed waar hij zin in had. Stemverheffing, dreigementen, smeekbeden; niets hielp. Ik had gewoon medelijden met mijn dorpsgenoot. Ondanks het voorgaande heb ik toch op 11 juli 1956 het Godsdienst-diploma uitgereikt gekregen. Dan was er nog Jan Sigmans. Dat was de gymnastiekleraar. Die maakte het zich makkelijk en voor ons plezierig door ons zelden zaal oefeningen te laten doen. Meestal gingen we naar buiten om daar te voetballen, hockeyen, volleyballen of atletiek te beoefenen. Ik heb in die tijd zelfs leren zwemmen, al heb ik nooit een diploma behaald. Jan Sigmans was ook bekend als hoofd instructeur van de sportafdeling van jonge boeren en boerinnen.

Ik heb dus ook best goede herinneringen aan 'Sint Joris'. Maar ik was blij toen ik 9 juli 1956 mijn diploma HBS-B kreeg uitgereikt.

35. Militaire dienst in Breda

Toen ik slaagde voor de HBS was ik 19 jaar. In die tijd was er nog dienstplicht. Daarvoor moest je medisch gekeurd worden. Dat gebeurde in Den Bosch waar ik werd goedgekeurd. Enige tijd later kreeg ik bericht dat ik me op 4 oktober 1956 moest melden op de Seeligkazerne in Breda voor een rekrutenopleiding. In het weekend zijn we met onze vriendengroep nog naar de kermis in Oirschot geweest. Maar op maandag was het zover. Een belangrijk moment in mijn leven. Voor het eerst zou ik mijn vertrouwde geboortedorp voor langere tijd verlaten. Ik zie het afscheid van onze vader nog voor me. We stonden op de Platz achter het huis. Ik gaf pa een hand. Dat deden we anders nooit. Het tekent de impact van het moment. We hadden allebei tranen in onze ogen.

Chauffeursopleiding in Bergen op Zoom

De Seeligkazerne was een oud, karakteristiek gebouw met een fraaie toegangs-poort en hoge ramen. We lagen met ongeveer dertig personen op een kamer. De bedden waren twee hoog, het matras bestond uit een strozak. We kregen twee dekens, lakens ontbraken. Ik lag in het bovenste bed. Privacy was ver te zoeken. Dat was wel even wennen.

Dat gold ook voor de kleding. Een kaki jasje en broek, enkelstukken 'poetjes' genaamd, en zware militaire schoenen. Uiteraard ontbrak ook de baret niet, maar zonder insigne en de kraag van het jasje moest dichtblijven. Pas als je de rekrutentijd van twee maanden doorlopen had, mocht de kraag open, kreeg je een groene stropdas en een insigne op je baret. In mijn geval was dat het insigne van mijn onderdeel, de veldartillerie. Ik zou voor de rest van mijn diensttijd als 'kanonnenboer' door het militaire leven gaan. De opleiding in Breda vond plaats in oktober en november 1956.

De opleiding was mensoonvriendelijk. We moesten leren marcheren, reageren op commando's als 'geef acht', op de plaats rust' en 'rechtsomkeert'. We leerden hoe we ons geweer, een Gerant, toen al ouderwets, moesten hanteren. Dat wapen moesten we behandelen als onze vriendin, zei de commandant. Het moest

regelmatig uiteen gehaald, weer in elkaar gezet en schoon gemaakt worden. In de loop van het geweer mocht geen stofje te zien zijn. Dat werd regelmatig gecontroleerd door onze compagniecommandant kornet Hatting, een rotkerel. Als hij een stofje gevonden had, werd je weekendverlof ingetrokken. We mochten maar eens in de twee weken naar huis. Dus dat was een zware straf. Ik heb grote kerels zien huilen omdat ze niet naar huis mochten.

Op een nacht kwam hij rond één uur op onze kamer. Iedereen lag in diepe rust. Op luide toon beval hij onze voeten buiten boord te steken. Hij kwam controleren of wij onze onderdanen wel goed gewassen hadden.

Op het programma stond verder het regelmatig nemen van de stormbaan en een tijdje met een gasmasker op in een ruimte met giftig gas verblijven. Verder oefenen met een bajonet op het geweer. Daarbij moest je voorgeschreven passen zetten en een afschrikkend geluid produceren.

Meestal kregen we instructies van een wachtmeester. Die hadden een eigen woordenschat. As je er wat nonchalant bijstond tijdens een oefening dan kreeg je bijvoorbeeld als commentaar: 'Latijnhouwers, je staat er bij als een zwangere huismus'. Soms kregen we als commandant majoor Van der Sluis. Dan was het helemaal lachen. Mogelijk ken je de voordracht van Paul van Vliet over majoor Kees. Majoor Kees hield met bulderende stem een tirade tegen zijn manschappen, waarbij hij steeds weer herhaalde: zijn er nog vraaagen?

Majoor Van der Sluis moet voor Paul model hebben gestaan. Waarschijnlijk is Van Vliet bij hetzelfde onderdeel geweest als ik. Hij is van mijn leeftijd. Mogelijk heeft hij daar de inspiratie voor deze conference opgedaan.

Tijdens de rekrutentijd hadden we een volle agenda. De conditie werd getest met oefeningen op de stormbaan. Regelmatig moesten we rondjes lopen op het oefenterrein. En natuurlijk werd het marcheren er letterlijk ingestampt. Het mooiste was als de commandant iets te zacht 'rechtsomkeert' riep en de ene helft van het peloton rechtsomkeer maakte en de andere helft rechtdoor liep. Ook de theorie werd niet vergeten. Dagelijks kregen we les met het 'handboek soldaat' als inspiratiebron.

Eén keer zijn we echt gaan schieten met onze Gerant. Op een schietterrein moesten we mikken op een schietschijf. Het lukte mij vrij aardig en ik werd benoemd tot schutter tweede klas. Daarna heb ik nooit meer met scherp geschoten.

Na twee maanden intensief oefenen werden we geacht volwaardige soldaten te zijn en werd de rekrutentijd afgesloten. Tijdens een feestelijk appèl kregen we, in het bijzijn van de kazernecommandant, het insigne van de kanonniërs op ons baret gespeld. Toen mocht de kraag open en werd de groene stropdas geknoopt. Thuis vonden ze het goed staan; een stoere broer-soldaat. Bij de meisjes kwam het ook goed over. Zo zie je weer: elk nadeel heb zijn voordeel.

Het einde van de rekrutentijd betekende dat we verhuisden naar een andere kazerne voor een vervolgopleiding.

36. Bergen op Zoom

De volgende bestemming was de Cort Heyligerskazerne in Bergen op Zoom. Ik verbleef daar gedurende december 1956 en januari 1957. Hier kregen we een chauffeursopleiding. Ik was dus voorbestemd om een grote DAF te gaan rijden. De opleiding werd gegeven door korporaals in een soort Renault bestelwagen. Bij het schakelen moest je 'dubbel klutsen'. Dat houdt in dat je bij het schakelen naar een andere versnelling de koppeling in duwt, dan de versnellingspook in zijn vrij zet en vervolgens geef je gas. Pas dan duw je de koppeling weer in en schakel je over naar een hogere of lagere versnelling. Het komt heel nauw. Als je te veel of te weinig gas geeft, hoor je een luid geknars. Dat komt omdat de tandwielen van de versnelling niet synchroon draaien.

Mij lukte het maar niet om deze techniek onder de knie te krijgen. Toen ik het na een paar weken nog steeds niet beheerste stelde de rijleraar voor dat ik mijn kunsten aan de majoor, het hoofd van de rijsschool, zou vertonen. Met de majoor aan mij zijde reed ik door Bergen op Zoom.

Het ging vrij aardig. Een keer kreeg ik een opmerking omdat ik geen voorrang gaf. Maar ja, die auto was nog zo ver weg!

Op een gegeven moment reden we op een tweebaansweg. Langs de weg, gedeeltelijk op de rijbaan, stond een vrachtauto. In de verte kwam een andere vrachtauto aangereden. Je hoort natuurlijk vaart te minderen of eventueel te stoppen achter de auto voor je. Maar ik dacht: dat moet best lukken.

Ik reed in volle vaart langs de vrachtwagen op het moment dat de tegenligger ook voorbij kwam. Het liep goed af. Ik denk dat ik aan beide kanten nog twintig centimeter over had. De majoor slaakte een angstkreet. Verder zei hij niet veel. Maar toen we weer bij de kazerne aankwamen was zijn commentaar kort. 'Soldaat Latijnhousers je kunt stoppen met de rijopleiding, je mag gaan corveeën'. Dat was het einde van mijn droom als chauffeur. De volgende dag kreeg ik een bezem en blik in mijn handen gedruwd en mocht ik de gebouwen en de binnenplaats kuisen, samen met enkele lotgenoten.

Toch is mijn korte rijopleiding heel nuttig geweest. Toen ik uit dienst kwam ben ik meteen mijn burger rijbewijs gaan halen bij rijsschool Kantelberg. Gewoon in een luxe auto zonder dubbel klutsen.

Door mijn ervaring in het leger ging me dat goed af. Na tien lessen à zes gulden per uur, haalde ik mijn rijbewijs. Totale kosten tachtig gulden. Kom daar nu maar eens voor.

37. Ede

Die DAF heb ik dus nooit zelf gereden. Er moest een andere opleiding voor mij worden gezocht. Overigens werd dat allemaal zonder inspraak gereld. Het werd de Meteo opleiding in de Friso kazerne in Ede (bij Wageningen). Ik werd, samen met een groepje collega's, klaargestoomd tot een soort weerman. Nou moet je je daar ook weer niet teveel bij voorstellen. Het had te maken met de baan van de granaten die door een kanon worden afgeschoten. Je mikt dan op een bepaald doel, maar de loop van de baan van de granaat wordt beïnvloed door factoren als wind, vochtigheid en temperatuur. Net als de echte weermannen moesten wij dus een ballon oplaten. Daaraan zat een kastje dat de genoemde factoren registreerde en uitzond naar een soort radarapparaat. Wij gaven de gegevens dan door naar een kanonnier. Die stelde zijn kanon dan in op basis van onze gegevens.

Het apparaat was niet één groot toestel. Het bestond uit een aantal onderdelen die in groene kisten waren opgeslagen. We moesten dus ook leren hoe je de verschillende onderdelen in elkaar zet. Onze uitrusting bestond verder uit een aggregaat om het radartoestel te laten functioneren en een soort verrekijker waarmee we de ballon konden volgen en de invloed van de wind vaststellen. De opleiding vond plaats in de maanden februari en maart 1957. We zaten weer in een klaslokaal en werden onderwezen in de geheimen van de meteorologie. Daarnaast was er een praktijkgedeelte. Daarbij leerden we om het apparaat in elkaar te zetten en te onderhouden. Ook werden we regelmatig onderworpen aan militaire oefeningen als marcheren, stormbaan nemen en loopoefeningen. Conditie en discipline en mentale weerbaarheid moesten op peil blijven.

38. Kampen

Ik had er zes maanden opleiding op zitten. Ik was nu een getrainde en voor oorlog inzetbare soldaat. Natuurlijk hoopte ik dat die inzet nooit zou hoeven. Maar we leefden toen in de tijd van de koude oorlog, met dreiging vanuit Rusland. Je kon nooit weten!

Na de opleiding kwam ik bij de parate troepen in Kampen, in de Van Heutzkazerne. Daar zou ik nog één jaar moeten doorbrengen van april 1957 tot april 1958.

De kazerne bestond uit een groot gebouw. Direct gelegen aan een weg en midden in het centrum van Kampen aan de oever van de IJssel. Het was kennelijk bij de bouw niet bestemd als kazerne. Voor het gebouw bevond zich een klein pleintje. Achter het gebouw was een plaats waar elke morgen het appél werd afgenomen. Dat was alles. Geen ruimte voor parades, sportvelden en een

stormbaan. Het was een kleine kazerne, waar ongeveer zeshonderd manschappen waren gelegerd.

Ik sliep in een grote zaal met zestig man. Wel gezellig, maar ook erg rumoerig en zonder enige privacy. We sliepen in stapelbedden op een strozak. We hadden twee dekens en naast het bed een eigen metalen kast. Ik sliep twee hoog. Een sober leven dus. Toch was er altijd wat te beleven. Vooral als de manschappen die avondpermissie hadden gehad, onder invloed van de nodige drankjes, met veel lawaai binnenvielen en de argeloze collega's wakker schreeuwden. Die lieten op hun beurt zich ook niet onbetuigd. Dat was lachen!

Met een groep van ongeveer twaalf personen vormden wij de afdeling Meteo. We moesten het geleerde in praktijk brengen. Dat betekende dat we bijna dagelijks van de kazerne naar 'Haatland', een militair terrein even buiten Kampen, marcheerden. Daar moesten we diverse meteo- oefeningen uitvoeren met ons radartoestel, de onderdelen poetsen en weer in de kisten doen. Maar na verloop van tijd kenden we die kunstjes wel. Dus werden er andere bezigheden bedacht: bijvoorbeeld het poetsen van militaire voertuigen. Alles bij elkaar niet bijster spannend! Gelukkig werd er ook wel aandacht besteed aan sportactiviteiten als looptraining en zwemmen.

Leuker werd het als we op oefening gingen buiten de kazerne. We sliepen in tentjes, aten in de open lucht en lieten onze ballonnen op. Op dat moment vonden het soldatenleven best plezierig.

Af en toe moesten we ook op wacht. Een speciale ervaring. Voor de kazerne bevond zich een metalen hek. Daarvoor, bij een wachthuisje, was de wachtpost. Je stond dus op het trottoir. Meestal' op de plaats rust'. Maar je mocht ook wat op en neer lopen, het geweer aan de schouder. Kwam er een hoge pief binnen, dan sprong je natuurlijk in de houding. Het leuke was dat voorbijgangers wel eens een praatje wilden maken of een opmerking plaatsten. Je mocht daar niet op reageren, hoogstens een gekke bek trekken. Dat zag de wachtcommandant toch niet. Moeilijker werd het als meisjes voorbij kwamen. Zeker als ze vleierende of soms uitdagende opmerkingen maakten. Je mocht niet reageren maar via non- verbale communicatie kwam je al heel een eind. Een gebeurtenis tijdens een wachtbeurt is me sterk bijgebleven. Het leek aanvankelijk op een normale wacht. Twee uur op en vier uur af. Midden in de nacht kwam de wachtcommandant met de mededeling dat de kapitein had verordonneerd dat er een alarmoefening zou worden gehouden. Ik moest alle manschappen in de hele kazerne wekken en meedelen dat ze na een kwartier op de appèlplaats werden verwacht. Ik dus alle slaapzalen langs en schreeuwde: 'alarm, alarm, alarm'. Dat was lachen: er klonken protesten. Ik werd zelfs uitgescholden alsof ik het allemaal zelf bedacht had. Sommigen bleven nog even liggen, maar werden door collega's gemaand haast te maken want we wisten dat er zware straffen

op het niet opvolgen van dit bevel zouden staan. Na een kwartier was iedereen present. We vertrokken naar een donker bos om daar onze tenten op te zetten. Ik vond het allemaal wel leuk, een soort leedvermaak. De volgende dag moesten we oefenen. Wij, van de Meteo, lieten onze ballonnen op en de kanonniers oefenden met hun kanonnen. Er moest natuurlijk ook een wachtploeg worden samengesteld. Tot mijn verrassing en ergernis werd ik ook aangewezen terwijl ik de nacht ervoren ook al de klos was. Protesten hielpen niet. Nu was het de beurt aan mijn collega's om te lachen. Toch heb ik kennelijk een goede indruk gemaakt. All na enkele maanden werd ik bevorderd tot soldaat 1e klas. Ik kreeg een rode visgraadstreep op mijn mouw. Niet dat ik daar zo verguld mee was want mijn collega's keken me wat meewarig aan; wat een uitslover zag ik ze denken. Een half jaar later werd ik weer bevorderd. Deze keer tot korporaal. Dat was anders. Je kreeg een aantal privileges. Ik verhuisde naar een klein zaaltje waar alleen een tiental korporaals verbleven. We sliepen in een normaal bed en kregen zelfs lakens. Mijn collega's waren deze keer toch wel een beetje jaloers. Nadeel was dat je soms de hoogste in rang was. Je kreeg verantwoordelijkheden als melden van je groep aan een meerdere en soldaten op hun donder geven als er iets mis ging. Aan het einde van de diensttijd kregen we een eindbeoordeling van onze kommandant. Mijn beoordeling was: 'uitmuntend'. Ik heb het niet aan mijn collega soldaten laten zien. Het commentaar zou vernietigend zijn geweest.

Kampen was best een leuke stad, met veel mooie oude gebouwen, een van de Hanzesteden. Er viel overigens niet zo veel te beleven. En we hadden best veel vrije tijd. Na vijf uur waren we vrij en als we in de weekenden niet naar huis mochten hadden we geen dienst. In de weekenden was er in de Hoofdstraat een ware parade. Aan de ene kant slenterden de militairen, aan de andere kant liepen de meisjes. En omdat de straat nogal kort was kwam je elkaar even later weer tegen. Natuurlijk werden er wel eens stelletjes gevormd. Zelf heb ik een keer een meisje richting huis gebracht. Dat was het dan ook.

We hadden een leuke vriendenclub: Jan Hansen uit de Noord Oostpolder, boerenzoon; Piet Jacobs uit Oud Beierland, ook een boerenzoon; Hans van de Burg uit Hoge Mierde, burgemeesterszoon, Huub Nuijens, zoon van een bakker uit Oirschot en ikzelf, boerenzoon uit Best. We hebben samen veel plezier gehad, veel pilsjes gedronken en veel sterke verhalen verteld. Toch waren we ook serieus. Elk van ons was van plan na de diensttijd te gaan studeren. Zodoende kwamen we op het idee een cursus te gaan volgen. Na overleg vonden we dat een cursus wiskunde de voorkeur verdiende. We bestelden een schriftelijke cursus bij de PBNA. In de kazerne vonden we een kamertje waar we ons aan het studeren zetten. Maar na een tijdje vonden we het daar toch wel erg saai. Daarom besloten we een kamer te huren boven een café. Dat beviel beter. Onder

ons hoorden we het geroezemoes van de bezoekers. Een jukebox speelde leuke melodietjes. Een lied was destijds erg populair; 'Last train to San Fernando'. We werden zo wel erg afgeleid. Onze studietijd werd steeds korter en ons verblijf in het café steeds langer. En zo smoorde onze studiezijn in bier en gezelligheid. Het jaar in Kampen duurde lang. Het was allemaal erg voorspelbaar. We telden de dagen tot we weer gewoon burger zouden zijn. Toch was het een prettige periode. Ik heb nooit zoveel gelachen als in mijn diensttijd. We waren jong, we ontmoetten jongeren vanuit het hele land van grote steden en kleine dorpen. Voor mij is het een goede leerschool geweest. Ik ben daar weerbaar geworden heb de verlegenheid en overmatige bescheidenheid afgeleerd. De diensttijd heeft me zelfverzekerd gemaakt en mijn persoonlijkheid gevormd. Allemaal dingen die me in mijn latere leven zeer van pas zouden komen

39. Knecht in Luxemburg

Ik ben drie maanden knecht geweest op de boerderij van Victor Holz-Kerger in het dorpje Surré in Luxemburg. Dat kwam zo. Ik was in militaire dienst geweest van 4 oktober 1956 tot 4 april 1958. Mijn bedoeling was om in september 1958 te starten met mijn studie aan de Landbouwhogeschool in Wageningen. Ik had dus vijf maanden de tijd om iets anders te doen. Met het oog op met mijn studie leek het me nuttig wat ervaring op te doen in de landbouw in het buitenland. In die tijd emigreerden veel boeren naar diverse oorden in de wereld. Onder meer ook naar Luxemburg. Dat was nog te overzien. Je woonde niet ver van je familie in Nederland en de leef- en werkwijze kwam aardig overeen met wat je gewend was. Toevallig kenden wij Piet van Stiphout, een ver familielid uit Veldhoven, die geëmigreerd was naar Luxemburg. Toen hij op een keer in Veldhoven op familiebezoek was, zijn mijn vader en ik hem gaan opzoeken. De vraag was of ik enkele maanden op zijn boerderij zou kunnen komen werken. Hij had geen knecht nodig maar hij kende wel een Luxemburgse boer, die had een buikoperatie ondergaan en kon best tijdelijk hulp gebruiken. Enkele dagen later berichtte hij dat ik terecht kon bij de familie Holz. Ik heb er geen gras over laten groeien. Op 1 mei stond ik op het station van Wiltz in Luxemburg. Daar zou Victor me oppikken. Hij was echter in geen velden of wegen te bekennen. Ik begon me ongerust te maken. Maar na een uur kwam Victor toch aanrijden. Hij was op controle geweest in het ziekenhuis. Dat valt kennelijk ook in Luxemburg maar moeilijk te timen. Al was de afstand in kilometers te overzien, toch ervoer ik mijn verblijf in Surré als een cultuurschok. De voertaal was Duits. De taal die de boer en zijn vrouw onderling spraken was Luxemburgs ofwel Letzenburgs. Ze waren best vriendelijk, maar toch ook wat afstandelijk. Ze moesten kennelijk even wennen aan die vreemdeling. Surré was een klein dorp, waar echt niets te

beleven was. Van de inwoners was 95 procent boer. Meestal veehouders met wat akkerbouw. De landbouw was weinig ontwikkeld, de bodem bestond uit kleigrond en het landschap was heuvelachtig. Wel heel mooi, maar lastig voor het boerenwerk. Ook aan het eten moest ik wennen. Veel knoflook. Dat spul had ik nog nooit gegeten en de reuk kende ik niet. Oma, die bij de familie woonde, had last van hoge bloeddruk. Dan is knoflook blijkbaar een uitstekende remedie. Maar bij mij werkte het anders. Binnen een paar dagen had ik last van diarree en sprintte ik regelmatig naar het toilet. Nou ja, eerder een ouderwetse poepdoos. Die was die aan het huis was gebouwd met een mooi hartje in de deur. Zo kon je kijken of er iemand op zat. Ik had overigens een nette slaapkamer met veel hout, zoals je dat ook in Oostenrijk ziet. En met een dekbed. Ook dat was helemaal nieuw voor mij.

Mijn werk was niet erg afwisselend. Rijden op de tractor vertrouwde Victor me niet toe. Dat vond ik jammer, maar ik begreep het ook wel. Ik had geen enkele ervaring. Bovendien is rijden op de hellingen een kunst apart. Dat maakte het leven wel saai. Victor had achter op het erf een grote hoop hout liggen. Dat mocht ik kort gaan zagen, met een handzaag uiteraard. Dat begon s`morgens ging s`middags door en de volgende dag weer. Echt wekenlang eenzaam zagen en zagen en altijd maar zagen. Met te veel tijd om na te denken. Ik had echt last van heimwee. Later toen de hooitijd aanbrak en de graanoogst begon, werd het beter. Toen kreeg ik meer afwisselend werk en gezelschap van meer mensen. Ik herinner me Nicklas, dat was een heel vriendelijke oude man die ons in die tijd hielp. Van hem kreeg ik een grote zomerhoed cadeau. Die heb ik in de oogsttijd veel gedragen. Toen we de laatste kar met graan binnen hadden gebracht, gingen we met zijn allen naar het dorpscafé om dat te vieren. Bezweet en wel dronken we glaasjes qwetsch, een soort pruimenjenever. Minstens vijftig procent alcohol. Maar ook die test heb ik doorstaan.

Vermeldenswaard is ook het verscharen van de koeien. Ongeveer tien loslopende koeien moesten elke dag via smalle wegen van de stal naar de wei en 's avonds weer van de wei naar de stal gebracht worden. Dat karweitje werd aan mij toevertrouwd. Eigenlijk best spannend, je kwam regelmatig een collega tegen die ook zijn koeien aan het verplaatsen was. Maar dan in tegengestelde richting. Meestal ging dat goed, de koeien kenden het kunstje wel. Op een dag was een van de koeien uit mijn groep tochtig; stierig zeggen ze in Best. Het is bekend dat ze dan vaak onhandelbaar zijn. Die koe spong tussen de beesten van de andere kudde. Die koeien schrokken daarvan. Het hele zootje liep door elkaar. Ik wist echt niet meer welke mijn koeien waren en welke van de tegemoetkomende boer. Gelukkig wist die het wel en na wat puzzelen kwam ik toch weer met mijn eigen koeien thuis. Na een tijdje was ik toch aardig gewend aan mijn verblijf in Surré. Piet van Stiphout woonde in de buurt. Daar ging ik wel

eens op bezoek. Onze buurman Piet Verwijlen, was ook een Nederlander. Bij hem werkte Bertus Kamphorst tijdelijk als stagiair. Bertus was van mijn leeftijd. In de weekenden gingen we vaak samen op stap naar dorpen in de buurt. Een auto hadden we niet en we zagen het niet zitten om tegen de steile heuvels op te fietsen. Ons vervoermiddel was daarom een tractor die we van Verwijlen mochten lenen. Samen hebben we veel plezier gehad. Eerlijk gezegd was ik heel blij dat ik na drie maanden Luxemburg weer naar huis kon. Niet veel geleerd, maar toch een ervaring rijker. Bovendien met een nieuwe voornaam rijker. In Luxemburg kende men de voornaam Janus niet. Ik verduidelijkte dat de naam was afgeleid van Adrianus. Vanaf dat moment heette ik Adriaan en dat vond ik prima. Ik was toch al niet gelukkig met de naam Janus. Uit de tijd en niet populair. Toen ik weer thuis kwam heb ik meteen voorgesteld dat ik voortaan Ad zou heten. Adriaan vond ik weer te deftig. Heel snel heeft mijn familie en mijn omgeving zich aangepast aan mijn nieuwe voornaam. In Best gebeurde het overigens in het begin nogal eens dat vriendelijk werd geïnformeerd 'Hoe gaat het Janus?' Dan zei ik gewoon 'heel goed.' Maar ook dat ging snel over. In juli 1961 zijn ons Sjaan en Bert Valks, Truus en ik met ons Berthe als chaperonne, enkele dagen op vakantie geweest in Luxemburg. Natuurlijk zijn we ook op bezoek geweest bij Victor Holtz. Het was de eerste keer dat Victor kennis maakte met Truus. 'Ein schönes Mädchen' was zijn commentaar. Bij Piet Verwijlen hebben we gelogeed. We waren daar van harte welkom.

40. Wageningen

Ik slaagde voor HBS-B. Daarna ging ik op stage in Luxemburg. Mijn plan was om te studeren aan de Landbouwhogeschool in Wageningen. En vervolgens aan de slag te gaan bij de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst. Dat leek me leuk; boeren adviseren over hun problemen. Toch was er een zekere aarzeling bij mij. Zou ik dat wel aankunnen? Ik was niet zo goed in wiskunde en scheikunde, twee belangrijke vakken. In overleg met mijn ouders besloten we hierover advies te vragen aan de landbouwconsulent in Eindhoven. Dat was ir. Pierre Lardinois, de latere minister en landbouwcommissaris van de EG. Lardinois kwam bij ons thuis op bezoek, bekeek mijn cijfers van de HBS en was duidelijk in zijn oordeel: 'dat kun jij makkelijk en het wordt hoog tijd dat er nu eens een Brabantse landbouwconsulent komt. Het zijn allemaal Limburgers hier'. Ik was overtuigd. In september 1958 ging ik voor het eerst richting Wageningen.

Natuurlijk moest ik nog onderdak vinden. Ik kreeg via de Katholieke Studentenvereniging een adres: Harnjesweg 14. Daar woonde het pas getrouwd stelletje Herman en Gerda Roelofs. Hij was fabrieksarbeider, zij huisvrouw. Zij konden wel een extraatje gebruiken, vandaar! Ik ben me gaan voorstellen en

werd meteen geaccepteerd. De woning was een eenvoudig rijtjeshuisje zonder enige luxe. Een kamer aan de voorzijde was mijn 'kast', zoals dat in studententaal heette. Een kamer met relatief ruime afmetingen; ongeveer vier bij vijf meter. Handig was een oude bedstee. Die was omgetoverd tot een kast waarin je van alles kon opbergen. Dat alles voor vijftig gulden per maand. Een zwarte kolenhaard zorgde voor verwarming in de kamer.

Het huis lag tegen de openbare weg. Er was een stoepje van ongeveer een meter breed en dan begon de rijbaan. Het verkeer raasde ongeveer langs mijn bed. De eerste dagen werd ik er wakker van. Daarna wist ik niet beter. Zelfs als de melkboer zijn lawaaiige driewieler zowat naast mijn bed parkeerde, sliep ik rustig door. Ik had op mijn kamer wel een wastafel. Om naar het toilet te gaan, moest ik door de huiskamer van de familie. Een douche of bad was er niet. Daarvoor was ik aangewezen op het gemeentelijk badhuis.

Ik zorgde overdag voor mijn eigen koffie en broodmaaltijden. Rond zes uur fietste ik naar de sociëteit voor een warme maaltijd in de mensa. 's Avonds kreeg ik koffie van de ploertin, (studententaal voor hospita). Meestal op mijn kamer, soms ook in de huiskamer van het gezin. Een speciale koffie trouwens. Er werd voor enkele dagen heel sterke koffie gemaakt, een soort espresso. Een kopje werd voor eenderde met die 'espresso' gevuld en voor de rest met warme melk. Een soort koffie verkeerd dus. Best lekker!

Ik had geen afspraken over bezoek. Soms kwam een collega- student nog laat op de avond langs, soms ook meisjes. Dat heeft nooit problemen opgeleverd. Het was even wennen, op kamers in een vreemde omgeving. Echt heimwee heb ik niet gehad. Dat kwam ook omdat ik lid werd van een studentenvereniging. Daar ontmoette ik veel gelijkgestemden.

41. Ontgroening

Als goed katholiek had ik me natuurlijk aangemeld bij de Katholieke Studenten Vereniging (KSV) Sint Franciscus Xaverius. Ook in de studentenwereld bestonden drie zuilen. Het Studentencorps gold als deftig, onafhankelijk en niet religieus. Dan was er nog SSR, een protestantse club. Verder Unitas ook niet religieus, maar informeel en minder aan mores (regels) gebonden. En niet te vergeten de WVSV; de vereniging van vrouwelijke studenten. In tegenstelling tot veel andere universiteiten en hogescholen waren bijna alle studenten lid van een van deze verenigingen. Dat kwam vooral omdat er in Wageningen weinig te beleven viel. De meisjes waren zelfs vaak dubbel lid, van WVSV en een van de andere verenigen. Zo waren de meeste katholieke meisjes ook lid van Franciscus. Ze deden dapper mee aan het kroegleven. Maar er waren beperkingen. Als de klok s 'avonds twaalf uur sloeg zetten de mannen een lied in: 'kleine

meisjes moeten slapen, kleine meisjes naar bed'. De emancipatie was nog niet tot Wageningen doorgedrongen.

Sint Franciscus hield er strenge mores op na. Dat betekende onder andere dat potentiële leden ontgroend werden. Ik heb het meegemaakt. Na een eerst nog vriendelijke ontvangst door de ontgroeningscommissie werden we rechtstreeks naar een kapper, schuin tegenover hotel De Wereld gestuurd. Die knipte ons kaal, alle krullen weg. Dat hoorde bij het ritueel. We waren nu 'klooien', minderwaardige individuen. Weer in de Heerenstraat bij de kroeg; (sociëteit) aangekomen kregen we een groen kartonnen hoedje op. Dat dienden we gedurende de hele drie weken van de groentijd te dragen. Verder hoorde een paraplu en een stropdas tot onze vaste uitrusting. En zo fietsten vijftig aspirant leden van Franciscus door Wageningen. Een van de opdrachten was om kennis te gaan maken met de ouderejaars en ze te bezoeken op hun 'kast'. Studentenflats bestonden toen nog niet in Wageningen. De studenten woonden in bij particulieren of in studentenhuizen. Om afspraken vast te leggen kregen we een kandidaatsboekje. Daarin werden de ontmoetingen met de ouderejaars genoteerd. Ik heb het boekje nog in mijn bezit. Ik heb in die drie weken rond vijftig leden bezocht. Zo leer je wel de weg in Wageningen! De opzet was namelijk dat de oudere student een goede indruk kreeg van de bezoeker. En dat de aankomende student werd geïnformeerd over het leven in het stadje Wageningen, de vereniging en niet in het minst over studeren aan de Landbouwhogeschool. Dat ging er meestal vriendelijk aan toe, al er werd je ook wel eens onheus behandeld. Je moest leren te incasseren. Dat kwam vooral naar voren tijdens ons verblijf in de kroeg. Het doel was dat je gehard zou worden in de veronderstelling dat dit je tot een persoonlijkheid vormt. Dat zou je latere leven van pas komen. Dat ging dan wel gepaard met de methode van eerst afbreken en dan weer opbouwen. De oudere studenten zaten meestal in een makkelijke stoel. Wij klooien zaten op de grond. Dan begon het gesar. We werden weggezet als domme beginnelingen. En kregen allerlei onmogelijke vragen te beantwoorden. Als we een antwoord gaven dat mijnheer niet beviel werden we flink uitgekafferd. Het gebeurde ook dat een oudere student vanaf de barkruk beval je heen omhoog te doen. Daarna mikte hij een glas bier in je broekspijp. En zo pasten de heren meer van dit soort trucjes toe.

We hadden elke dag een programma. Dat begon in de voormiddag en ging vaak door tot diep in de nacht. Naast de individuele contacten hadden we ook regelmatig groepsbijeenkomsten. Ook daarbij werden we regelmatig getest. Ik kreeg een keer de opdracht om wat te vertellen over de historie van de stropdas. Ik fantaseerde dat deze oorspronkelijk diende als zakdoek. Die was toen natuurlijk veel groter dan onze huidige stropdas, zodat onze voorouders daarmee hun neus konden poetsen. Een andere keer vroeg de voorzitter van de ontgroe-

ningscommissie wie er geen tomaten lustte. Ik was zo dom om mijn vinger op te steken. Ik kreeg natuurlijk meteen een tomaat in mijn handen gedrukt met het bevel die op te eten. Ik dacht; ik laat me niet kisten en nam een grote hap. Het smaakte helemaal niet slecht en sinds die dag eet ik regelmatig tomaten. Toch nuttig zo'n ontgroening! Er waren meer positieve ervaringen. Zo kregen wij les in etiquette. Niet overbodig. Als boerenzoon of eenvoudige dorpsbewoner was het omgaan met mes en vork en andere gebruiken niet de sterkste kant van veel aankomende studenten.

We kregen ook voorlichting over allerlei facetten van het studeren aan de Landbouwhogeschool. En natuurlijk maakten we kennis met de moderator pater Tepe. Op een avond trokken we er met zijn allen op uit naar de Rijn. Daar stond Neptunus met zijn drietand te wachten om ons te dopen. Dat ging natuurlijk gepaard met veel water en uitbundig gespetter. Nu werden we tot volwaardige studenten verklaard. Ten minste dat dachten we. In de kroeg gearriveerd, kregen we pilsjes aangeboden. We mochten zowaar in de makkelijke stoelen gaan zitten. Iedereen was opeens aardig tegen ons. Tot de voorzitter van de ontgroeningscommissie op een tafel ging staan. Hij gebood ons op strenge toon op de grond te gaan zitten en verklaarde dat we nog steeds klooien waren. En de hele vertoning begon opnieuw. Niks aardig. Niks einde van de groentijd. Een grote schok en een mentale opdonder. Dat was kennelijk ook de bedoeling. Na drie weken was de groentijd echt voorbij en werd afgesloten. Dat vierden we met een groot feest. Die dag werd het toch weer laat, maar dat was deze keer een vrije keuze van ons. Wij, trotse nieuwe volwaardige studenten. Het groene hoedje kon af en de paraplu werd overbodig. Alleen de stropdas bleef. Die hoorde volgens de mores tot de standaarduitrusting van iedere student. Zonder stropdas was je 'naakt' en werd je onmiddellijk de kroeg uit gesmeten. Om onze nieuwe waardigheid te tonen kregen we een groene studentenbaret met één ster. Elk volgend jaar zou daar één ster bijkomen. Met het aantal sterren groeide je status.

42. Studentenleven

De ontgroening was voorbij. Wij waren nu volwaardige en gelouterde studenten. Het was even zoeken naar je plek in de studentensamenleving. In totaal startten in 1958 ongeveer tweehonderd eerstejaars hun studie in Wageningen. Tijdens de propedeusecolleges zaten we met zijn allen in de collegezaal. Het meeste contact had je natuurlijk met je jaargenoten van Franciscus. Met sommigen ontstonden vriendschappen. Ik ging regelmatig naar de kroeg. Dan had ik natuurlijk ook contact met studenten van andere jaren. Toch bleef je door de jaren heen trouw aan je eigen jaarclubje. Ieder jaar componeerde zijn eigen

jaarlied. Dat werd met veel bravoure ten gehore gebracht bij feestelijke, en ander bijzondere gelegenheden. Ons jaarlied luidde:

*Een negen vijft acht
Een jaar van formaat
Een-negen-vijft-acht
Altijd paraat
Gezond en vol streven
Een eenheid met macht
Een eenheid verkregen
Door vriendschap en kracht
Een eenheid verkregen
Door vriendschap en kracht
Achtenvijftig, achtenvijftig, Hoi!!*

Op werkdagen ging ik de warme maaltijd bijna altijd gebruiken in de mensa. Onze eigen kok, genaamd Prick, zorgde dagelijks voor een driegangenmenu van behoorlijke kwaliteit tegen de schappelijke prijs. Bovendien bezocht ik meestal tweemaal per week een kroegavond. Goed voor de onderlinge contacten. In de weekenden ging ik om de twee of drie weken met een goed gevulde tas met vuile was naar huis. Dan kon je gezellig bijpraten en lekker eten. In tussenliggende weekenden volstond ik meestal met broodmaaltijden. Op zondag ging ik trouw naar de mis in de Cunera Kappel, een gebedshuis speciaal voor studenten. Moderator pater Tepe ging voor, twee studenten waren misdienaar en tevens lector. Ons eigen studentenkoor, Sint Gregorius, luisterde de viering op. Ook door de week ging ik wel eens naar de misviering. Dat waren nog eens tijden!! Na de zondagse mis was het altijd heel gezellig in de kroeg. Iemand hief een studentenlied aan en iedereen zong mee. We hadden een zangbundel. Maar we kenden een hele serie liederen uit ons hoofd, geleerd tijdens de ontgroening. En zo werd het altijd een gezellig uurtje. Ik was tamelijk actief zo heb ik zelfs een keer toneel gespeeld bij de toneelclub 'De zingende tractor'. Overigens wel als figurant.

Feesten konden we wel. Het begon met een inauguratiediner na de afsluiting van de groentijd. Jaarlijks organiseerde elk jaar zijn jaarfeest. Ook werd jaarlijks uitgebreid de Diës Natalies, de verjaardag van de vereniging, gevierd. Zo waren er nog veel meer feestelijkheden, bijna altijd in gala. Dat betekende de dames in het lang en de heren in rokkostuum. Voor die gelegenheden diende een dame uit te nodigen. Tot dan had ik nauwelijks contact met meisjes. De weinige contacten die ik had waren meestal van korte duur. Een voorbeeld is mijn 'relatie' met Carla. Ik ontmoette haar op een zomerse avond op een terrasje bij een café in Best. Ik raakte met haar in gesprek en het klikte eigenlijk wel. Zij was verpleegster in

een ziekenhuis in Eindhoven, vertelde ze. Ze verbleef in een verpleegstershuis in het centrum van de stad. Toen zij wilde vertrekken, stelde ik voor dat ik haar naar huis zou brengen. Samen fietsten we naar Eindhoven. Daar aangekomen was ik zo galant om de sleutel van haar over te nemen en de deur voor haar te openen. Daarna fietste ik terug naar Best. Halverwege ontdekte ik dat ik de sleutel van het appartement nog in mijn zak had. Ik draaide om en fietste weer terug. Via de huistelefoon meldde ik dat ik de sleutel van Carla in de brievenbus zou deponeren. Dat was tevens het einde van de 'relatie'. Ik heb Carla nooit meer gezien. Ik heb nog een keer een meisje uit Best, Rikie genaamd, uitgenodigd voor een feest in Wageningen. Maar die durfde het niet aan. Er komt altijd wel een oplossing. Een vriendin van ons Berthe, Riet Smulders uit Oirschot, wilde graag mijn dame zijn tijdens ons eerstejaars diner op 24 januari 1959. Ik had, zoals dat hoorde, voor een mooie corsage gezorgd. Zij had een prachtige jurk aan en ik was in rokkostuum. Het werd een mooi feestje en we beleefden een plezierige avond. Zij overnachtte op mijn kamer op de Harnjesweg. Ik sliep op de kamer van een collega-student, die dat weekend naar huis was. De volgende dag heb ik haar naar de trein gebracht. En dat was het. Het had allemaal niet zoveel om het lijf. Overigens was het ook allemaal niet zo ingewikkeld. Diverse keren heb ik vrouwelijke studenten gevraagd voor Wageningse festiviteiten. We kenden elkaar natuurlijk goed omdat we lid waren van dezelfde club. We wisten wat we aan elkaar hadden.

43. Dispuut Viking

In december 1959 werd ik uitgenodigd lid te worden van het dispuut Viking. Ik heb nog de oorkonde die mijn lidmaatschap van Viking bevestigde. Op het sterk vergeelde houtgeschept papier staat een trots houten Vikingschip afgebeeld, helemaal in rood uitgevoerd. Met bolle zeilen, met roeispanen en ronde schilden die de Noormannen moesten beschermen tegen pijlen en hakbijlen. De boeg van het schip bestaat uit een drakenkop en de mast wordt bekroond met een wapperende vaan. Het avontuur, de rauwheid en de aanvalsdrijf spat er vanaf.

De oorkonde is voorzien van een roodbruin lint met een papieren zegel. De zegel toont een bijl een hoorn, een ploegschaar en een beker. Daarmee uitgerust kom je natuurlijk al heel ver als Wageninger. De tekst, is neem ik aan, in het Noors geschreven. Hij luidt: 'Vi adelsmoend av Viking erklærer at A.J. Latijnhouwers er blitt slatt til ridder Vada'. Volgens mij bedoelden de toen al actieve leden te zeggen: "wij edellieden van Viking verklaren dat Ad Latijnhouwers op een december 1959 te Wageningen tot ridder is geslagen."

Viking was een gezellige club. Als leden herinner ik mij Ton van Harten als hoofdmans en een tiental andere leden waaronder Gerrit Braks. We kwamen

Bestuur 1958 van de Studentenvereniging

regelmatig bijeen, dronken een pilsje en spraken met elkaar in verstaanbaar Nederlands. Alleen het proosten gebeurde op zijn Noormans, 'Sköll' was onze uitroep als we een pilsje hooghielden voordat we de eerst slok namen. Daaraan en aan ons dispuutsmutsje waren wij Vikingers te herkennen als we ons presenteerden in de sociëteiten aan de Heerenstraat en op andere plaatsen. Ons home was overigens een café. Daar kwamen we bijeen om te discussiëren en plannen te maken. En om feesten voor te bereiden natuurlijk. In mijn archief zit een uitnodiging van een feest met dames. Wij waren keurig uitgedost: kostuum, met stropdas natuurlijk en uiteraard getooid met ons Viking mutsje. Ik had voor dit feest Truus Roelofs uitgenodigd. Zij was een buurmeisje en zus van Herman Roelofs, mijn hospes. Het programma dat op zaterdag begon vermeldde: 'aankomst der Godinnen' en vervolgens 'afvaart per donarboot naar de Norenburcht'. Daar hebben we ons tot in de late uurtjes vermaakt met praten, eten, drinken en dansen. Op zondag begonnen we, heel Katholiek, met een eredienst. Daarna sloegen we, ook heel katholiek, de nodige pilsjes achterover. Tegen de avond sloten we het feest af met het 'Godenmaal'

44. Truus

In de week voor carnaval in 1960 was ik op een avond in de sociëteit in de Heerenstraat. We stonden met een groepje jaargenoten bij elkaar- een biertje binnen handbereik- het ging over van alles en nog wat. Maurice Huntjens stond

er ook bij en vroeg ineens: 'wie heeft er zin in om carnaval te gaan vieren in Maastricht.' Maurice kwam uit Bemelen, een dorpje vlak bij Maastricht. Spontaan zei ik: 'dat lijkt me hartstikke leuk'. En zo is het gekomen!! Carnavalszaterdag reisden we per trein af naar Maastricht. Toen door naar Bemelen waar de ouders van Maurice een boerderij hadden. Die avond zijn we carnaval gaan vieren in Valkenburg. Ik met geleende kleding, een cowboy kostuum met een zwierige bijpassende hoed. Met de fiets gingen we naar het Paviljoen, een feestzaal waar in die tijd veel jongeren kwamen. Het was heel gezellig in Valkenburg. Twee broers van Maurice waren er ook, verkleed in originele kostuums. Een was zelfs vermomd als graanschoof. De muziek bestond uiteraard uit Limburgse carnavalschlaggers, het bier was best en de stemming uitbundig. Moe maar voldaan fietsten we in de late uurtjes naar huis.

De volgende dag, het was zondag, stonden we voor de vraag: gaan we weer naar Valkenburg waar het zo gezellig was of gaan we Maastricht verkennen. Twijfel sloeg toe maar uiteindelijk kozen we toch voor Maastricht. Dus die avond, weer als cowboy verkleed, met het fietsje naar Maastricht. Voor mij een onbekende stad. Wel een stad met naam en faam natuurlijk. We kwamen aan op het Vrijthof. Maurice wist wel een gezellige kroegje, zei hij. Dat was de Gouden Poort. Toen ik binnenkwam, viel mij meteen een leuk meisje op. Ik vroeg haar ten dans. Nou ja, niet om te dansen natuurlijk maar om te hossen. Truus, zo heette ze, vertelde dat ze een plaats bewaarde voor haar tweelingzus Lieke. Die had multiple sclerose en kon niet hossen. Maar Lieke wilde het carnavalsfeest wel zoveel mogelijk meebeleven. Toen even later Lieke samen met zus Annie arriveerde, ging ik Truus weer vragen. Ze had zo'n mooie glimlach. De rest van de avond zijn we bij elkaar gebleven. Het was verschrikkelijk gezellig. We bezochten verschillende cafés rond het Vrijthof en ook de Dominicaner kerk. Vreemd, in 1960 was die kerk al aan de eredienst onttrokken. Nu werd er carnaval gevierd. Onze laatste pleisterplaats die avond was het café De Dri Keuning. En toen mocht ik Truus naar huis brengen. Nou ja, niet helemaal. De familie hoefde niet te weten met wie ze die avond uit was geweest. Ik was verliefd, maar wist nog niet hoe diep het zat. Ik wist ook niet of Truus iets voor mij voelde. Jammer! De volgende dag moest ik weer terug naar Wageningen. Het zegt wel iets dat ik meteen een brief schreef aan Truus. Boven de brief had ik de titel van het Maastrichtse carnavalslied van dat jaar geplakt: 'Dich bis op de köpke gevalle'. Uitgeknipt uit het dagblad De Tijd, dat een reportage had gewijd aan carnaval in het zuiden. Hoe nu verder? De uitkomst kwam als vanzelf. Zes weken later organiseerde mijn jaar een galafeest. Dan moest je een dame vragen. En ik dacht: dit is mijn kans. Ik schreef een mooie uitnodiging naar Maastricht. Truus was al 25 jaar. Toch ging dat in die tijd niet zomaar. De moeder van Truus vond het maar niks dat haar dochter zo ver naar een vreem-

de stad zou gaan. En daar met een onbekende jonge man, student nog wel, feest zou gaan vieren. Ze zou zelfs blijven overnachten. Bovendien was daar nog de man van Trees, Geert Klein Goldewijk, die een duit in het zakje deed. Hij was keurmeester van de Keuringsdienst Dienst van Waren. Hij had ook in Wageningen gestudeerd aan de school voor Maalderij en Bakkerij. Geert deed zich voor als een kenner van het studentenleven. Hij verzoon dat het liederlijke feesten waren bij die studenten, waarbij het bier niet alleen met liters tegelijk gedronken werd, maar dat ze het ook rijkelijk over de vloer sproeiden tot het centimeters hoog stond. Mam kende de grapjes van Geert wel, toch werd ze er niet geruster op. Gelukkig werd een goede oplossing gevonden. Mam vroeg inzage in de brief die ik aan Truus geschreven had. Je weet wel, die van de carnavalsschlager. Het was een nette brief, naar het leek van een nette jongen. Dat vond mam ook. Truus kreeg toestemming om te gaan. Het was een prachtig feest, heel gezellig, heel uitbundig en zonder wanklanken. Truus en ik hadden elkaar beter leren kennen. Toen ik Truus twee dagen later in Arnhem naar de trein bracht wisten we het zeker. We waren verliefd, we hielden van elkaar, we hadden verkering. Toen was het moment aangebroken dat ik het ook thuis moest vertellen. Dat ik een meisje had ontmoet in Maastricht en dat het aan was. De reacties waren verschillend. Mijn broers en zussen vonden het wel spannend. Mijn vader zei: 'das wijt weg, ge rijdt veul goei meskes veurbij'. Maar ik zei: 'pap ik wil de beste hebben'. Ons mam vertrouwde het niet helemaal. Ik had al gezegd dat het goeie mensen waren. Ze wilde toch meer zekerheid. Daarom schreef ze een briefje naar de pastoor van de parochie van Truus, waarin ze nadere inlichtingen vroeg. De pastoor schreef terug dat het een aannemersfamilie betrof. En dat het inderdaad een goede familie was. Haar moeder ging elke morgen naar de kerk. En toen was het goed. Enkele weken later kwam Truus voor het eerst bij ons op de boerderij. Het was spannend. Voor Truus, voor mij en misschien nog het meest voor de rest van ons gezin. Een meisje uit de grote stad, helemaal uit Limburg. Maar het viel reuze mee. Het ijs was meteen gebroken. Truus paste precies in het familieplaatje en werd met liefde opgenomen. Vijf jaar hebben we verkering gehad. Nu zijn we 52 jaar getrouwd. Het is het beste wat me ooit is overkomen.

45. Student-bestuurder

Het was binnen Franciscus de gewoonte dat derdejaars studenten voor één jaar het bestuur van de vereniging vormden. Een jaar eerder was ik lid geweest van de culturele commissie. Nu begon het echte werk. Het lidmaatschap van het bestuur was een dagtaak, van studeren kwam een jaar lang niet veel terecht. Het toenmalige bestuur stelde een vijftal kandidaten voor aan de algemene vergade-

ring van de vereniging op 7 februari 1961. Ik was kandidaat voor de functie van secretaris. De vergadering had andere ideeën. Na stemming werden twee van de voorgestelde kandidaten van het bestuur vervangen. Voor mij betekende dit dat ik de functie van tweede secretaris kreeg toebedeeld. Mijn vriend, Cor van den Bogaerd, werd eerste secretaris. Mijn buurman op de Harnjesweg, Leo Epping, werd gekozen tot voorzitter. Remi Rens werd vice-voorzitter en Henk van 't Klooster penningmeester. In het jaarverslag van de secretaris, aan het einde van ons bestuursjaar, werd Leo gekenschetst als iemand die een enorme daadkracht ontwikkelde. Remi, van Surinaamse afkomst, als iemand die graag met vraagtekens werkte. Henk, de penningmeester, werd bedacht met de constatering dat er iedere maand weer juist genoeg centjes waren en nooit teveel. Ik omschreef de activiteiten van Cor als die van een man, die de eerste stem zong in het duet dat het secretariaat aanhief. Een secretaris die in lyrische volzinnen babbelde met eerstgeborenen, vriendelijk keuvelde met hooggeleerden en vermanend sprak tot bestuurders alom in den lande. Medesecretaris Cor had in mijn richting de volgende ontboezeming bedacht: in tegenstelling tot de vier meermalen stuurloos rondtollende geesten, was de tweede secretaris een veilig baken en een geankerd element. Vertrouwend op een nooit aflatend goed humeur, bedaarde hij vele stormen in de woelige bestuurswateren. Ik zei al bestuurder zijn van Franciscus is een dagtaak. Het bestuur moest de koers van de vereniging uitzetten en bewaken. Overigens hadden de diverse commissies een grote mate van vrijheid bij het opzetten en uitvoeren van hun activiteiten. We hadden een barcommissie (voorzitter Gerrit Braks), een commissie voor het verenigingsorgaan: 'de Bouwvoor', een bibliotheekcommissie, een sportcommissie, een culturele commissie en een tuincommissie. Het bestuurswerk was verder zeer gevarieerd. We beschikten over een ruime bestuurskamer. Daar waren we dagelijks te vinden, hielden we onze vergaderingen en schreven we talloze brieven. In ons bestuursjaar betrof het vijfenveertig schrijfsels aan pasgeborenen. Negentien maal feliciteerden we pas verloofde stelletjes en achttien keer kregen pas gehuwden een gelukwens. De brieven die we als secretarissen schreven waren verre van zakelijk. Cor en ik stelden er een eer in creatieve teksten te bedenken. Hieronder een klein voorbeeld wat we daarmee bedoelen: een gedeelte van een brief aan een stelletje dat ging trouwen.

Gelieven,

een oud en wijs man rabinadrat tagore, heeft eens gezegd: 'de mens is van nature niet een slaaf van zichzelf of van de wereld, maar hij is een minnaar'. terwijl het lentezonnetje de eerste bloemen uit hun knoppen dreef, mocht het bestuur van de katholieke studentenvereniging 'sint franciscus xaverius', het bericht van uwe formele toenadering tot elkaar ontvangen en eens temeer kon zij de juistheid van boven aangehaalde wijsheid constateren.

Het zal wellicht opvallen dat in de tekst geen hoofdletters zijn gebruikt. Dat hebben we het hele jaar consequent vol gehouden. Niet dat onze typemachine daartoe niet in staat was. Dat hebben we buitenstaanders wel wijsgemaakt. Het was onze manier om onze eigenheid kenbaar te maken.

Een belangrijk aspect van het bestuurder zijn was de vertegenwoordiging van de vereniging naar buiten. Zo gingen we als nieuwe bestuurders op kennismakingsbezoek bij kardinaal Alfrink, commissaris van de koningin mr. Bloemers, burgemeester van Wageningen mr. de Niet, korpschef Jongbroer, rector magnificus professor Eijsvoogel, de voorzitter van het bestuur van de Hogeschool Van Bommel Van Vloten en de studentendecaan drs. Gorter. Verder visiteerden wij alle zeven Katholiek Professoren in Wageningen. Bijzonder waren onze bezoeken aan de Pakistaanse ambassade. Eenmaal bij gelegenheid van Pakistan Day. De andere keer toen mevrouw de ambassadeur, Linquat Ali Khan, afscheid nam van Nederland. Hoe wij op de lijst van genodigden zijn gekomen blijft een raadsel, maar wij vonden het heel leuk. Natuurlijk waren wij ook present als de aula van de hogeschool het decor vormde voor de diploma uitreiking aan nieuwe ingenieurs, inaugurale redes, openbare lessen, promoties, en dies- en lustrumfeesten.

Veel evenementen vonden buiten Wageningen plaats. Dan gingen we per auto naar de plaats van bestemming. Ik was op dat moment de enige van het bestuur die een rijbewijs had. Dus was ik altijd chauffeur van dienst. Een jaar lang heb ik ons vijven naar diverse oorden in Nederland gereden. We huurden bij die gelegenheden een auto bij verhuurbedrijf Roelofs, een broer van mijn hospes, die ook op de Harnjesweg woonde. Het bedrijf had twee Renault Dauphientjes in de aanbieding.

Dat waren kleine wagens, plaats biedend aan maximaal vier personen. Wij waren met zijn vijven. En met zijn vijven hebben we vele duizenden kilometers afgelegd. Onnodig te zeggen dat het achterin dringen was geblazen. Degenen die zich mijn sof bij de chauffeursopleiding in militaire dienst nog herinneren kan ik meedelen dat ik mijn taak als chauffeur zonder één aanrijdingen of ongelukje heb volbracht. Terwijl ik meestal toch ook wel een glas meedronk als we een receptie of feestje bezochten. Achteraf niet verstandig, gelukkig is het is goed afgelopen.

46. Berlijn

In augustus 1961 heb ik een studiereis gemaakt naar Berlijn. Dat was de periode dat dagelijks duizenden Oost- Duitsers het communistisch regime ontvluchtten. Ze trokken de grens van Oost- Berlijn naar West- Berlijn over. Op weg naar de verlokkingen van de vrijheid en de welvaart van het Westen. Ik was in 1961 derdejaars student. Het stadsbestuur van Berlijn was er veel aan

gelegen om wereldwijd aandacht te vragen voor de specifieke en benauwende situatie waarin de stad verzeild was geraakt. Een van de middelen was jonge mensen uit heel Europa ter plaatse kennis hiervan te laten nemen. En zo kon het gebeuren dat aan Nederlandse studenten een goedkope reis naar Berlijn werd aangeboden. Het leek me interessant en ik schreef in voor een busreis. Op 16 augustus zouden we vertrekken. Maar drie dagen eerder op 13 augustus gebeurde het. De grens tussen Oost- en West Berlijn werd abrupt gesloten. Er ontstond grote verwarring in heel Europa. Wat had dat politiek en maatschappelijk voor gevolgen? Wat deden de geallieerden? Wat deden de Verenigde Staten onder leiding van president Kennedy? Kwam er gewapend verzet? In die onzekere situatie stonden wij voor de vraag of we de reis door zouden laten gaan. Van de ongeveer veertig studenten meldde de helft zich af. Ik behoorde tot de groep, die het er toch maar op waagde. Op 16 augustus stapten wij in Wageningen op de bus. Het was spannend. Wat zou ons te wachten staan? Alles ging vlot. Totdat we in Helmstedt aan de grens van Oost en West kwamen, bij het begin van de corridor door Oost Duitsland naar West Berlijn. Papieren werden gecontroleerd. Militairen kwamen de bus binnen, gingen weg en kwamen weer terug. Pas na vijf uur reden we de verbindingcorridor in. Aan het eind van de dag zagen we het bekende beeld van het beertje dat bij de entree van Berlijn staat. We vonden een onderkomen in het Wilhelm Westkammhaus, een soort studentenflat. Tijdens de dagen die volgden hebben we uitgebreid kennis gemaakt met de bezienswaardigheden van West Berlijn: de Brandenburger Tor, de Gedächteniskirche, de Kurfürstendamm, het Olympisch stadion en nog veel meer. Ook werden we vergast op een serie lezingen over de historie van de stad en de problematische politieke en maatschappelijke ontwikkelingen. Veel interessanter waren natuurlijk de actuele gebeurtenissen. Er hing een enorme spanning in de stad. Onzekerheid was troef. Verkeer tussen Oost en West was praktisch onmogelijk. Een muur was er toen op de meeste plaatsen nog niet, maar de grens werd gemarkeerd met rollen prikkeldraad, pantserwagens en heel veel vopo's (volkpolitzei), die de oversteek naar de andere kant levensgevaarlijk maakten. Van de een op de andere dag werden families gescheiden en konden vrienden en kennissen niet meer worden opgezocht. De prangende vraag, die we steeds weer opvingen was: wat gaat er nu gebeuren? Wie gaat ons helpen? Waar blijft de regering van West Duitsland? Laten de geallieerden ons nu in de steek? De eerste dagen bleef het stil, heel stil!. Ik heb nog twee vergeelde Berlijnse kranten uit die dagen bewaard, Bild Zeitung van 21 augustus 1961 en de Illustrierte Berliner (Sonderheft) van 26 augustus 1961. In Bildzeitung staat het treffend: 'Sechs Stunden brauchten die Kommunisten. Dan war Berlin zerrissen. Sechs Tagen brauchte der Westen. Dan reagierte er'. Die reactie kwam van de Verenigde Staten. Die stuurden op 19 augustus 1500

soldaten met tanks en pantserwagens, via de corridor naar West Berlijn. De aanvankelijke teleurstelling was meteen voorbij. Majoor Glover S. Johns en zijn manschappen werden bij hun intocht door honderdduizenden Berlijners toegejuicht. Tegelijk stuurde Kennedy zijn vice-president, Lyndon Johnson, als zijn vertegenwoordiger. Die maakte een zegetocht door de straten en sprak een menigte van honderdduizenden inwoners toe op het plein voor Rathaus Schöneberg. Ik stond op dat moment met enkele medestudenten midden in die immense menigte. Wij voelden ons, eerlijk gezegd, niet erg op ons gemak. De emotie golfde door de mensenmassa. Veel mensen lieten hun tranen de vrije loop. En ik weet nog dat ik dacht: stel dat deze menigte in beweging komt, hoe kom je hier dan nog uit? Tegelijk voelden wij ons onderdeel van een historische gebeurtenis. Johnson hield een gloedvolle toespraak, waarin hij onder meer zei: 'deze moedige stad zal een vestiging van de vrijheid blijven en is een voorbeeld voor de hele wereld'. Later zou president Kennedy zelf naar de stad komen en de overbekende zin uitspreken: 'Ich bin ein Berliner'. Twee keer zijn we in Oost-Berlijn geweest. De eerste keer met onze bus. Na lang wachten werden we toegelaten en maakten we met een gids een tocht door de straten van het Oostelijk stadsdeel. De soberheid en zelfs armoe waren alom zichtbaar. Behalve dan in de Stalinallee: een brede straat met pompeuze gebouwen die een zekere status moesten uitstralen. Een protserig voorbeeld van communistische architectuur. We zijn een tweede keer via de U-baan naar Oost-Berlijn geweest. We werden als buitenlanders toegelaten, maar moesten ons wel een strenge controle laten welgevallen. Ikzelf werd uitvoerig gefouilleerd. Er waren medestudenten, die zich compleet moesten uitkleden. Waar ze naar zochten is mij tot vandaag een raadsel. Onze korte verblijf in Oost-Berlijn was wel interessant. We zijn met een groepje naar de Staatliche Museen geweest a raison van DM 0,20. Ook hebben we de opera 'Madame Butterfly' daar gezien en gehoord. Dat kostte DM 0,80. Heel goedkoop dus. Het is bekend dat de communisten culturele evenementen voor alle lagen van de bevolking toegankelijk wilden maken. Vandaar! We trakteerden ons ook nog op Kaffee mit Kuchen. Hoe duur dat was weet ik niet meer, wel dat de Kuchen niet te eten waren. We wandelden daarna door de Stalinallee. Op zich toch wel imponerend. Maar duidelijk een façade. Toen we een zijstraatje ingingen was het armoe troef. Lelijke, verfloze flatgebouwen en slecht onderhouden straten. We spraken een man die, verborgen in een portiek, een waar klaaglied aanhief over het leven in het 'communistische paradijs' Op 26 augustus reden we weer naar huis, opgelucht dat we het er goed van af hadden gebracht. En ook voldaan. Van dichtbij hadden we een belangrijk moment van de Europese geschiedenis meegemaakt. Spoedig daarna kwam er een einde aan de koude oorlog. Maar of er nu een warme vrede is gekomen?

47. Verloop van de studie

Het was begin oktober 1958 toen het studiejaar begon. Voordat je colleges mocht volgen moest je eerst collegegeld betalen. Daarvoor moest je honderd gulden dokken, een heel bedrag in die tijd. Mijn budget bestond uit een studiebeurs van vierhonderd gulden en een renteloos voorschot van twaalfhonderd gulden. Let wel per jaar! Ik kon er net niet mee rond komen. Van ons moeder kreeg ik wel eens een bedragje toegestopt. Als nieuwe student begon je met de propedeuse. Het aantal nieuwe studenten bedroeg ruim tweehonderd personen. De colleges werden gegeven in diverse grote collegezalen, verspreid over heel Wageningen. De verplaatsing van de ene collegezaal naar de andere is een verhaal apart. Stel je voor: het college is afgelopen, tweehonderd studenten stappen op hun fiets en slingeren met zijn allen over de Wageningse wegen op weg naar de volgende collegezaal. Het verkeer werd volledig geblokkeerd. Wij vonden dat de auto's en het overige verkeer maar even moesten wachten.

De propedeuse colleges waren puur eenrichtingsverkeer. De hoogleraar stond voor in de collegezaal en debiteerde zijn wijsheden. Wij, studenten, luisterden en noteerden. Een heel enkele keer werd een vraag gesteld, maar een discussie met zo'n grote groep is natuurlijk onmogelijk. De propedeusestudie omvatte acht vakken, onder meer wiskunde, algemene economie, organische scheikunde en anorganische scheikunde, plantkunde en dierkunde. Het waren meestal saaie bijeenkomsten. Toch was het nuttig om erbij te zijn, want na een jaar volgden de examens. Dat viel mij niet mee. Aan het eind van het jaar moest ik voor twee vakken herexamen doen: anorganische scheikunde en wiskunde. Dat laatste was niet verwonderlijk. Ik mis nu eenmaal een wiskundeknobbel. Dat was balen! Dat betekende dat ik tijdens de vakantie hard moest studeren om in het volgende studiejaar aan de kandidaatsstudie te mogen beginnen. Gelukkig slaagde ik voor beide vakken. In oktober 1959 kon ik aan de kandidaatsopleiding beginnen. Nu moest ik kiezen voor een van de vele studierichtingen waarin de Landbouwhogeschool voorzag. Gezien mijn interesse koos ik voor 'Akker en Weidebouw'.

De vervolgopleiding bestond uit twee delen: kandidaats A en B. Het hield in colleges volgen en diverse practicum's doen. Het kandidaats A behelsde een groot aantal vakken. Algemeen als wiskunde, natuurkunde, scheikunde en economie. Andere vakken hadden een meer directe relatie met land- en tuinbouw, zoals plantkunde, geologie, dierkunde, veevoeding, landbouwplantenteelt, microbiologie, insectenkunde, erfelijkheidsleer, grondbewerking, bodemkunde en plantenziekte.

In veel gevallen deed je mondeling examen. Als je naar je eigen mening de stof voldoende beheerste, maakte je een afspraak met de betreffende hoogleraar. En

daar zat je dan zenuwachtig tegenover de professor. Die stelde een groot aantal vragen en legde je bepaalde problemen voor. Aan jou om vanuit de uitgebreide stof die je in je hoofd had gepropt het juiste antwoord te vinden. Soms liep het allemaal vlotjes, een andere keer zat je te zweten en te hopen dat het goed zou aflopen. Ik heb bij die examens ook merkwaardige voorvallen meegemaakt. Zo deed ik op een dag examen dierkunde bij professor Klomp. Hij ontdekte, toen hij mijn personalia bestudeerde, dat ik in militaire dienst was geweest. Als fervent pacifist vond hij dat maar niks. Hij vroeg hoe ik dat soldaatje spelen ervaren had. Ik reageerde naar waarheid dat ik het een nuttige tijd gevonden had en ik nog nooit zoveel had gelachen als in die anderhalf jaar diensttijd. Hij wees er op dat je in oorlogstijd misschien mensen moet doden. Daar mocht ik niet zo oppervlakkig over denken. Er ontspoon zich een uitgebreide discussie. We vergaten de tijd, tot de professor ontdekte dat over tien minuten de volgende kandidaat voor de deur zou staan. Hij stelde nog snel een paar makkelijke vragen en gaf me toen een acht.

Voor het examen bodemkunde bij professor Schuffelen had ik een soortgelijke ervaring. Ik was keurig op de afgesproken tijd op het instituut voor Bodem en Bemesting. De professor was alleen in geen velden of wegen te bekennen. Zijn secretaresse belde hem en zei dat er een 'figuur' stond te wachten die examen moest doen. Die figuur was ik dus. Na een half uur kwam de professor gehaast binnenlopen en begon meteen met het examen want er bleef weinig tijd over. Uiteraard was ik in het voordeel. Na een beperkt aantal vragen verklaarde ook deze hoogleraar dat ik geslaagd was. De secretaresse heb ik overigens nadien nooit meer gezien. Ik heb ook examen plantkunde gedaan bij mevrouw professor Reinders-Gauwentak. Het was bekend dat ze wat ontactisch en vreemd kon reageren. Ik kwam haar kamer binnen. Terwijl ik de deurklink nog in de hand had, vroeg ze al of ik student-assistent op haar laboratorium wilde worden. Het leek me verstandig om ja te zeggen. Een neen zou mogelijk nadelig zijn voor de uitslag van mijn examen. Bovendien verdiende je een aardig centje met het begeleiden van nieuwe studenten. Na een pittig examen slaagde ik zonder problemen. Het toppunt was mijn examen erfelijkheidsleer bij professor Prakken. Dat was tijdens mijn bestuursperiode. Ik had te weinig tijd om te studeren en was niet zeker van mijn zaak. Terecht, want het ging niet goed. Aan het einde zei professor Prakken dat ik gezakt was. Ik droop af. Voor ik de deur uit ging, vroeg de professor of ik een zekere Piet Groot kende. Die kende ik wel want hij was jaargenoot en lid van mijn studentenvereniging. Wel, zei de professor, ik heb vanmorgen van drie studenten examen afgenomen en ze zijn alle drie gezakt. Groot was de beste van de drie. Zou u tegen de heer Groot willen zeggen dat hij alsnog geslaagd is. Dus ik naar de sociëteit waar ik Piet trof en hem de blijde mededeling kon doen. Gekker kun je het niet bedenken! Overigens is het

de enige keer dat ik voor een examen gezakt ben.

In 1963 slaagde ik voor het kandidaatsexamen A. Daarna zette ik mijn studie voor het Kandidaatsexamen B voort. Dit examen was meer gericht op mijn eindstudie Akker-en Weidebouw en mijn einddoel: werken bij de Landbouwvoorlichtingsdienst. Eind 1964 slaagde ik ook voor het Kandidaatsexamen B.

48. Praktijkervaringen

Verblijf in Friesland.

Tijdens de studie aan de Landbouwhogeschool diende je gedurende zes maanden praktijkervaring op te doen, passend bij je studierichting. Het eerste praktijkadres lag in Friesland. Van elf juni tot elf augustus 1962 liep ik stage op het melkveebedrijf van Tjibbe van der Velden(36) in Deersum, een plaatsje gelegen zeven kilometer ten noord oosten van Sneek. Het gezin bestond tijdens mijn verblijf uit Tjibbe, zijn vrouw en een dochttertje van vijf jaar. Hij had één vaste arbeidskracht. Het bedrijf was 31 hectare groot en gelegen op vruchtbare kleigrond en geheel bestaande uit grasland. De veestapel omvatte 31 koeien van het Friese zwart bonte type, twee stieren en 34 stuks jongvee. Tjibbe was een succesvol vee fokker. Alle koeien waren ingeschreven in het Fries Rundveestamboek. De trekkracht op het bedrijf werd geleverd door vier prachtige Friese paarden.

Mijn werk op de boerderij bestond uit het assisteren van de boer bij het verzorgen van het vee en grasland. Met name bij het hooien en de bemesting. 's Morgens om vijf uur begon mijn dagtaak. Dan hielp ik de boer met het melken. Een beetje vroeg, maar alles went. We gingen trouwens 's avonds al om tien uur naar bed. Om mijn praktijkkennis op te voeren was dit een heel nuttige tijd. Aan het gezin Van der Velden en de Friezen die ik ontmoette, bewaar ik goede herinneringen. Van mijn verblijf in Deersum heb ik een uitvoerig verslag gemaakt. Jaren later ben ik samen met Truus en ons Sjaan en Bert Valks nog eens op bezoek geweest bij de familie Van der Velden. Toen wij per fiets de elfsteden-tocht maakten in mei 1998 zijn Truus en ik nog een keer op bezoek geweest. Tjibbe was inmiddels overleden. Met zijn weduwe hebben we herinneringen opgehaald aan haar man. Ook hebben we uitvoerig stil gestaan bij mijn stage periode op het bedrijf. Als cadeau kregen wij een pet met het opschrift 'Ids my life' De toen bekende schaatser Ids Postma was woonachtig in Deersum en het dorp maakte op die manier promotie voor hun bekende plaatsgenoot.

Grassland Research Institute te Hurley

Mijn tweede stageplaats was het Grassland Research Institute te Hurley in Engeland. Hurley ligt ongeveer twintig kilometer ten Westen van Londen. Ik had deze stageplaats uitgekozen om me verder te verdiepen in de graslandcul-

tuur, het hoofdvak van mijn ingenieursstudie. Ik logeerde bij de familie Furlong in Maidenhead, Berkshire. Het gezin bestond uit Ted Furlong, zijn vrouw Mary en zoon Robin. Maar eerst het verhaal van mijn bijzondere reis naar Engeland op vier juni 1963.

Op die dag heb ik voor de eerste keer in mijn leven gevlogen. Van vliegveld Zestienhoven in Rotterdam naar Southend in Engeland. Ik was toen 26 jaar. Op 4 juni om zeven uur 's morgens vertrok ik uit Best. Om 16.30 uur arriveerde ik bij de Familie Furlong in Maidenhead. Tussen die twee tijdstippen gebeurde van alles. De treinreis naar Rotterdam verliep nog vlekkeloos. Bij het centraal station zou een bus klaar staan om me naar het vliegveld te vervoeren. Maar helaas... geen bus! Na een half uur wachten begon ik echt zenuwachtig te worden. Je moet toch minstens een uur voor vertrek op het vliegveld zijn. Het begon nu toch wel heel krap te worden. Ten einde raad hield ik een taxi aan. De chauffeur deed zijn best, maar ik kwam toch te laat aan. Snel naar de balie van Channel Air Bridge. Helaas, mijn plaats in het vliegtuig was al weggegeven aan een andere passagier. Daar stond ik dan in de vertrekhal: mijn eerste vlucht dreigde een mislukking te worden. Toen gebeurde er een klein wondertje. De baliemedewerkster zag kennelijk de teleurstelling en de paniek in mijn ogen en zei: 'misschien weet ik een oplossing'. Ze belde met de gezagvoerder van het vliegtuig. Die gaf toestemming om in dit bijzondere geval deze passagier een plek te geven in de cockpit. Even later zat ik pontificaal op de stoel van de werktuigkundige. Op die korte vlucht was die blijkbaar niet nodig. Ik kreeg een koptelefoon op mijn oren en kon zo de gesprekken met de verkeerstoren beluisteren. Even later hoorde ik dat we toestemming kregen om te vertrekken. Ik had een eerste klas zicht tijdens de take off van onze machine. Eenmaal op hoogte, zetten de twee piloten de automatische piloot aan, schoven hun stoelen naar achteren en een van hen ging rustig de krant lezen. Een geruststellend gevoel voor iemand, die voor het eerst vliegt. Ons vliegtuig was een Carvair ATL 98. Daarin is plaats voor 22 passagiers en maximaal 5 auto's. Bij het instappen was me dat ook opgevallen. Om in de cockpit te komen liepen we via het onderdek waar de auto's stonden. Via een ijzeren trapje en een primitief metalen luik kromp je dan naar de cockpit. De passagiers zaten boven en er was van daaruit geen toegang naar de cockpit. Ik zat dus op mijn gemak de activiteiten van de piloten gade te slaan en volgde zo goed mogelijk de gesprekken met de verkeerstoren. Mijn linkervoet rustte op het metalen luik.

Ineens voelde ik dat het luik naar boven kwam. Ik schrok me een hoedje. Je hoort wel eens dat de druk in het vliegtuig wegvalt en dan kunnen er verschrikkelijke dingen gebeuren. Ik duwde dus met enige kracht op het luik. Maar even later voelde ik weer een opwaartse druk. Ik hield mijn voet op het luik, maar

liet die een beetje vieren en keek wat angstig naar de opening. Wie schetst mijn verbazing en ontzetting. Een stevige stewardess stond op het laddertje. Met de ene hand duwde ze het luik omhoog en op haar andere hand balanceerde ze een blad met koffie en thee. Ook zij kon kennelijk de cockpit alleen maar bereiken via het onderdek.

De koffie was heerlijk en mijn eerste vlucht heel bijzonder. Na een uur landen we veilig en wel op Engelse bodem op het vliegveld in Southend. Van daar nam ik de trein naar Londen. Vervolgens met de bus naar Maidenhead, mijn tijdelijke verblijfplaats. Om 16.30 uur arriveerde ik daar en werd hartelijk ontvangen door de familie Furlong. Mevrouw Furlong deed haar uiterste best om het mij naar de zin te maken. 'S' morgens kwam ze me wakker met een vrolijk: 'Adrian, a nice cup of tea'. Ik ben niet echt een liefhebber, maar na de thee met suiker en melk van mevrouw Furlong was ik klaarwakker.

De volgende dag maakte ik kennis met het Grassland Research Institute. Ik werd daar vriendelijk ontvangen en meteen als proefveld- assistent ingedeeld bij de afdeling Extra Mural. Deze afdeling houdt zich bezig met het uitvoeren van proeven onder omstandigheden die afwijken van die in Hurley. Daartoe worden in heel Engeland en Wales proeven opgezet op praktijkbedrijven. De resultaten worden dan vergeleken met die in Hurley.

Dat hield in dat ik regelmatig op reis was in vooral Zuid- Engeland en Wales. Het werk bestond uit het nemen van grasmonsters en opbrengstbepalingen. Mijn metgezel was David Ickeringill, een aardige kerel en een goede chauffeur. Daarnaast was ik ook gedurende enkele dagen te gast bij elk van de acht verschillende afdelingen van het instituut. Ik heb in die twee maanden veel nieuwe kennis over graslandcultuur opgedaan. Bovendien werd ik in de gelegenheid gesteld enkele excursies van de Berkshire Grassland Society mee te maken en om een bezoek te brengen aan de Royal Show (Landbouwtentoonstelling) in Stoneleigh Abbey. Het is echt een koninklijke show, want Koningin Elisabeth en prins Philip waren er ook.

In de weekenden ben ik twee maal in mijn eentje naar Londen geweest en bezocht toeristische plekken als Trafalgar Square, Piccadilly Circus, Buckingham Palace en het parlamentsgebouw. Later heb ik met een medestudent uit Afrika, genaamd Fidele Foumane, Cheddar George bezocht; een indrukwekkende rotsformatie in Wales. Op 15 juni genoot ik van een concert in de Royal Festival Hall en op 23 juni van een uitvoering in de Royan Albert Hall. Met Will Hallmans, een Wageningen die in Londen woonde, heb ik later nog West Side Story gezien. Een medewerker van het instituut was zo aardig om me dagelijks met zijn auto op te halen en me naar Hurley te rijden. Heel sympathiek was ook dat hij en zijn vrouw me uitnodigden thee te komen drinken. Ik verwachtte een kopje thee met een koekje, maar het werd een uitgebreide High Tea. Ik heb alleen

maar vriendelijke mensen ontmoet in Engeland. En dan was er nog een leuke gebeurtenis. Tijdens mijn verblijf in de UK kreeg ik bericht dat op 15 juni ons eerste kleinkind, José Coppelmans was geboren.

Ons moeder en vader waren voor het eerst opa en oma geworden en wij oom en tante. Ik heb in mijn oude papieren nog een mooie brief gevonden. Die ik heb toen naar huis geschreven. Natuurlijk heb ik Jan en Diny een felicitatie gestuurd. Op 2 augustus 1963 vloog ik weer terug naar Rotterdam. Deze keer niet in de cockpit, maar gewoon in het passagiersgedeelte. Een nuttige ervaring rijker.

Rijkslandbouwconsulentschap Zevenbergen

De derde stageperiode bracht ik door bij het Rijkslandbouwconsulentschap in Zevenbergen. Dat was in februari en maart 1963. Gezien mijn toekomstplannen mocht een nadere kennismaking met de Rijksvoorlichting natuurlijk niet ontbreken. Ir. Haenen, een Limburger, was landbouwconsulent en de leider van een team van plusminus dertig medewerkers. Het waren specialisten op terreinen als bodem en bemesting, plantenziekten en andere specialisaties. Verder voorlichters die in een bepaald rayon boeren advies gaven over allerlei problemen, waarmee een boer te maken kan krijgen. In dit consulentschap was de akkerbouw overheersend. De meeste bedrijven hadden toen een omvang van 25 tot 50 hectare, maar er waren ook diverse bedrijven van 80 hectare of zelfs groter. Zeker de grotere bedrijven werkten nog met een of twee medewerkers. Belangrijke gewassen waren tarwe, andere graansoorten, suikerbieten en aardappelen. Daarnaast ook handelsgewassen als vlas en graszaad.

Samen met specialisten en rayonvoorlichters bezocht ik een groot aantal agrarische bedrijven, landbouwbeurzen en verwante bedrijven als loonwerkers, aardappelhandelaren en groente verwerkende ondernemingen.

Ik leverde een belangrijke bijdrage met de opstelling van het rapport: 'De economische ontwikkeling van de akkerbouwbedrijven in westelijk Noord Brabant 1950-1962.' Uitgangspunt waren de financiële resultaten van dertig akkerbouwbedrijven. Conclusie was dat de bedrijfskosten aanvankelijk snel stegen. Na 1956 vlakten ze af als gevolg van een vermindering van het aantal medewerkers.

Het rapport werd goed ontvangen. Ik werd zelfs uitgenodigd het toe te lichten tijdens een voorlichtingsvergadering voor een groot aantal akkerbouwers uit het gebied. Het was mijn allereerste inleiding voor een groep boeren. In 1965 heb ik hetzelfde thema nader uitgewerkt, maar dan uitgebreider met als doelgroep alle akkerbouwgebieden in Nederland. Een positieve ervaring rijker vertrok ik weer naar Wageningen om mijn studie voort te zetten.

49. Verhuizing

Ik heb ongeveer vier jaar bij de familie Roelofs gewoond. Daarna is de familie verhuisd naar een flat op de Stadsbrink waar ze geen studenten konden huisvesten. Ik moest dus op zoek naar een nieuw onderkomen. Dat viel niet mee. Op een gegeven moment hoorde ik dat er een mogelijkheid zou zijn bij de familie Van Kleef op de Dijkgraaf. Het was een ouder echtpaar van rond de 60 jaar, waarvan de kinderen het huis uit waren. Er was dus voldoende ruimte over. Ik erop af. In eerste instantie zagen ze het niet zitten. Mijnheer en mevrouw Van Kleef hadden nog nooit studenten in huis gehad, hadden het geld niet nodig en het hoefde van hen ook niet. Ik heb me van mijn beste kant laten zien. Na drie pogingen was ik toch welkom. Voor vijftig gulden per maand kreeg ik een royale kamer aan de voorkant van het vrijstaande huis. Mijn ploert en ploertin waren doodgoeie mensen. Ik kon het al heel snel goed met hen vinden. Het klikte! Mijnheer Van Kleef was een gemoedelijke dikkerd en een voortreffelijk vakman. Hij werkte op een timmermanswerkplaats in de Heerenstraat, vlakbij onze sociëteit. Mijn nieuwe ploertin bracht meestal de koffie op mijn kamer, maar ik dronk ook regelmatig een bakje bij haar in de huiskamer. Ik moet zeggen, dat was heel gezellig. Op zondag kreeg ik soep van mevrouw Van Kleef. En niet zomaar een soepje; maar een heel goed gevulde soep met groenten, vlees, worst en andere ingrediënten. Een groot bord tot de rand gevuld. Een echte maaltijdsoep, die uren op het oliestelletje in de bijkeuken had staan pruttelen. Mijn vriendin Truus kon het ook prima vinden met de oudjes. Overigens was het huis sober ingericht. Het toilet was in het achterhuis gesitueerd en een bad of douche was niet voorhanden. Mijn oude kolenhaard bewees ook hier goede diensten. Er waren geen speciale regels wat bezoek betreft. Dat liep allemaal soepeltjes. Mijnheer en mevrouw Van Kleef, zo zijn we ze altijd blijven noemen, deden niet moeilijk en ik ook niet. De kamer was groot, ongeveer zes bij vijf meter. Op een gegeven moment bleek dat ik er niet alleen woonde. Muizen hadden mijn brood, dat ik netjes achter een gordijn bewaarde, aangevreten. Dankzij een klem had ik al snel een dader te pakken. Toen heb ik maar een mooie gele broodtrommel van Brabantia aangeschaft. Mijn zoon Jurgen heeft hem tot de dag van vandaag in gebruik. Goed spul dus!

Ik had het daar op de Dijkgraaf 114 erg naar mijn zin. Toch ging ik na enkele jaren op zoek naar iets anders. Truus en ik hadden trouwplannen. Dan was de ruimte toch wel te krap bemeten. Nu was in die tijd trouwen onder studenten nog zeldzaam. De meesten wachtten tot na hun afstuderen. En samenwonen was destijds taboe. Maar wij hadden al vijf jaar verkering, Truus was al 30 en ik 28 jaar. Bovendien waren we het vele reizen tussen Wageningen en Maastricht en Best moe. Weer begon een zoektocht in de omliggende dorpen tot zelfs in

Arnhem. Er was niets te vinden dat we geschikt vonden. Op een gegeven moment wist ik dat op een bepaald adres in Wageningen twee kamers beschikbaar kwamen waar een studentenpaar had gewoond. Maar juist op dat moment waren de hoofdbewoners op vakantie. Enkele weken ben ik bijna elke dag langs dat huis gereden om te zien of ze al terug waren. Toen het eindelijk zover was, bleek dat de kamers al verhuurd waren. De moed begon me in de schoenen te zinken. Tot op een dag mevrouw Van Kleef mijn kamer binnenkwam. Ze vertelde dat hun zoon Henk een huis had gevonden en ging verhuizen. Henk woonde in een houten huisje in de grote tuin van de familie. Het woninkje had zelfs een naam: 'Nooit Gedacht'. Het was een soort directieket. Klein maar wel heel gezellig. Een huisje met een huiskamer een keukentje, een grotere slaapkamer en nog een kleine slaapkamer. Verder een kleine hal en toilet. Zelfs een schuurtje hoorde erbij en een eigen tuintje. Daarnaast was er, vrij toegankelijk, een appelboomgaard van de buurman. Of dat huisje misschien iets voor ons was? Mevrouw Van Kleef wist natuurlijk dat wij zoekende waren. Truus en ik hoefden niet lang na te denken. Over de condities waren we het snel eens. De familie Van Kleef was heel schappelijk en stelde vijftig gulden per maand voor; een prijs waar je normaal een studentenkamer voor huurde. Dat kwam goed uit, want ons inkomen uit beurs en renteloos voorschot was niet toereikend voor twee personen. Van de gemeente kregen we een vergunning om daar voor een jaar te gaan wonen.

50. Huwelijk

Het voorstadium van een huwelijk was in die tijd dat je je ging verloven. Daaruit bleek dat het een serieuze verbintenis betrof. En dat mocht iedereen weten. Truus en ik verloofden ons op tweede Kerstdag 1963. Het feest vond plaats met een gezellige lunch bij Truus thuis. In aanwezigheid van de complete families Theunissen en Latijnhouwers. Van de families kregen wij een toepasselijk cadeau, een twaalfdelig gebaksservies. Op 11 september 1964 is ons burgerlijk huwelijk voltrokken in het stadhuis van Maastricht. Getuigen waren Jeu Bastiaans en Bèr Theunissen. Na afloop hebben Truus en ik een auto gehuurd en reden we de Mergelland route. Het kerkelijk huwelijk had plaats op 30 januari 1965 in de Theresia kerk in Maastricht, de parochiekerk van Truus. Het was een sombere dag, miezerig en mistig. Ik had overnacht bij Ad en Kien Manders, vrienden van Trees en Geert. Trouwen vanuit het woonhuis van de bruid paste niet. Het was overigens meer symbolisch. Normaal overnachtte ik altijd bij Truus thuis. Mijn vader en moeder en broers en zussen met aanhang arriveerden op tijd met een bus vanuit Best. Allemaal in hun beste kleren. Mijn moeder zelfs met een lange jurk, net als de moeder van Truus. Mijn vader in jacquet met

Huwelijk 30 januari 1965

hoge hoed. Net als de getuigen Jan Latijnhouwers en Laur Theunissen en ook Gèr de oudste broer die Truus naar het altaar zou begeleiden. Bruidsmeisjes waren Carla Klein Goldewijk en Ellen Theunissen. Zij zagen er prachtig uit in hun mooie uniforme jurkjes. Ik had gezorgd voor een mooi bruidsboeket en stond onder aan de trap te wachten in jacquet en met hoge hoed. Toen daalde Truus de trap af met haar liefste glimlach in een prachtige bruidsjurk met een lange sleep. Een magisch moment!

Om 10.30 uur begon de plechtige eucharistieviering. De kerk was goed gevuld met familieleden, belangstellenden en ook een aantal studenten uit Wageningen. Daaronder de bestuursleden waarmee ik een jaar had samengewerkt. Ook mijnheer en mevrouw Van Kleef met zoon Henk waren van de partij. Pastoor Lemmens ging voor in de viering met als hoogtepunt natuurlijk de huwelijks-ceremonie. Ik weet nog dat ik iets te hard 'ja ik wil' riep, maar het was wel van harte. André van Laarhoven nam een groot aantal foto's van de plechtigheid en mijnheer Daniëls heeft een film opgenomen. Na de viering was Truus echt mijn vrouw en mocht ik haar uit de kerk geleiden. We reden daarna naar Hotel 'du Chène' in de Bosstraat waar het feest werd voortgezet. Tijdens de receptie was het gezellig druk. Truus bleek een uitgebreide familie te hebben en er werd veel

'gepuund' waarbij ik niet overgeslagen werd. Zelden heb ik zoveel kusjes van onbekende vrouwen mogen ontvangen. De aanwezige studenten lieten ook van zich horen. Mijn bestuur bood, uiteraard met veel woorden, een schilderij aan van Jef Wauters, genaamd Deux Filles. Het hangt nog in onze slaapkamer. Ook mijn 'Zeuns', Piet de Wit, René Brouwers en Wim van Soest deden een duit in het zakje. Een andere Wageninger deed ons een pannelikker cadeau. We moesten het onderste uit de kan halen vond hij. Ome Nol, een broer van ons moeder, was helemaal uit Best gekomen om de familie te vertegenwoordigen. Toen het avond werd, was het gezelschap uitgedund tot de wederzijdse families. Er werd gedanst en Gèr en Bèr deden een voordracht, getiteld: 'Van alles get.' En Geert liet natuurlijk ook van zich horen. Het werd heel gezellig tot diep in de avond. Voordat het feest was afgelopen verdween het bruidspaar plotseling. Een taxi bracht ons naar Hotel L'Empereur waar wij de bruidssuite gereserveerd hadden. Meer vertel ik niet. De volgende dag gingen we naar het huis van Truus en werd de trouwdag uitvoerig nabesproken.

51. Huwelijksreis

Van 31 januari tot 9 februari 1965 brachten wij onze huwelijksreis door in Tirol. En wel in het plaatsje Mayrhofen. We namen onze intrek in hotel Kramerwirt. Met de trein reisden we naar Innsbruck en van daar met de Zillertaler-expres naar Mayrhofen. Die expres was een toeristische trekpleister. Een stoomtreintje met kleine wagons met houten bankjes. Heel romantisch! In ons hotel aangekomen, werden we hartelijk welkom geheten. Het hotel was een typisch Oostenrijks gebouw met veel balkons en blinden langs de ramen. Op de voorgevel een kleurrijke schildering van de maagd Maria. Wij hadden ons verheugd daar ons verblijf door te brengen. Maar toch even een tegenvaller. Het hotel was volgeboekt en wij werden ondergebracht in een dependance 'Hotel Bergland'. Overigens vlak bij Kramerwirt. Truus vond het maar niks. Ze had zich zo verheugd op een verblijf in het originele Oostenrijks hotel. Mopperend stak ze het plein over naar hotel Bergland. Dat zag er inderdaad aan de buitenkant minder romantisch uit. Maar binnen viel het erg mee. We hadden daar een mooie, ruime kamer en alles in Oostenrijkse sfeer ingericht. Overigens genoten we alle maaltijden in hotel Kramerwirt en dat maakte veel goed. We deelden daar een tafeltje met een ouder, gezellig Nederlands echtpaar. Zij kenden de omgeving goed en wezen ons op mooie plekjes rondom het dorp. Het was midden in de winter en overal lag sneeuw. Voor ons was dat geen belemmering om de omgeving te verkennen. We hebben lange wandelingen gemaakt. Dat viel niet mee, twee stappen vooruit en dan gleed je in het sneeuwachtige berggebied weer een stap terug. Aan skiën hebben we ons maar niet gewaagd. Wel ben ik

een keer met de stoeltjeslift naar boven gegaan, waar de skipistes zich bevonden. Truus was zo verstandig om niet mee te gaan. Toen ik beneden opstapte scheen de zon en was de temperatuur redelijk. Eenmaal boven verdween de zon en had ik het stervenskoud. Ik heb daar boven wat rondjes gelopen en ben toen weer in een stoeltje gaan zitten. Wat ging die lift langzaam! Beneden aangekomen was ik volkomen verkleumd. We hebben in het Zillertal een heel mooie tijd gehad, een echte huwelijksreis. Voldaan stapten we 9 februari weer in de Zillertaler-expres, op weg naar huis. Naar huize 'Nooit Gedacht' in Wageningen. Daar wachtte ons een verrassing. Het huisje was 'versierd' met slingers van toiletpapier, links en rechts vonden we pannen en ander keukengerei. Stoelen en andere meubels uit de huiskamer vonden we terug in de slaapkamer. Er was iemand in huis geweest of waarschijnlijk waren het meerdere personen. We hadden een vermoeden. En Die werd zekerheid toen mijnheer en mevrouw Van Kleef kwamen aanlopen. Zij vertelden dat enkele jongeren van de familie Latijnhouwers op bezoek waren geweest. In Brabant was het volgens hen traditie om een pas getrouwd paar te verrassen en hun huis wat overhoop te halen. Toen ze beloofd hadden dat ze niets stuk zouden maken, kregen ze de sleutel. Er was inderdaad niets kapot gemaakt. Behalve de versiering van de huiskamer en andere genoemde zaken hadden ze ook het matras van het bed gehaald en door een klein luik op de vliering van het huisje gepropt. Toen ze weg waren gingen de Van Kleefs poolshoogte nemen. De versiering vonden ze wel leuk. Dat het bed was afgehaald en het matras op de vliering was verstopt, vonden ze niet kunnen. Ze hebben het matras dan ook naar beneden gehaald en het bed keurig opgemaakt. Jammer voor de moeite die de familieleden hadden gedaan. Met heel veel plezier hebben we daar van januari 1965 tot mijn afstuderen in januari 1966 gewoond. Ik kon daar in alle rust werken. En omdat het nodig was verdiende Truus nog wat bij als secretaresse van professor Mörzer Bruyns die natuurbehoud en natuurbeheer doceerde

52. Landbouwkundig ingenieur

We trouwden in januari 1965. Mijn doel was een jaar later af te studeren. Eerst moest ik mijn ingenieursstudie nog tot een goed einde brengen. Voor het studierichting 'akker en weidebouw' moest ik vier vakken kiezen, die zo goed mogelijk pasten in mijn toekomstplannen. Ik koos voor graslandcultuur als hoofdvak en verder landbouwplantenteelt, veevoeding en bedrijfseconomie. Vakken die prima pasten bij een functie bij de Landbouwvoorlichtingsdienst. Uiteraard hield dat een intensieve studie en verdieping van genoemde thema's in. Bovendien hoorde daarbij dat je een uitgebreide en degelijke scriptie over genoemde onderwerpen diende te schrijven. Over graslandcultuur schreef ik

de scriptie: 'Droogsnelheid en voederwaarde-verliezen bij schudden en kneuzen van gras voor hooiwinning'. Een mondvoll! Bovendien heb ik over datzelfde thema in mei 1965 een praktijkproef gedaan. Dat hield in dat zes percelen grasland in twee helften werden verdeeld. Op de ene helft werd het gemaaid gras regelmatig met een hooischudder bewerkt. Op de andere helft werd het gras na het maaien bewerkt met een kneusmachine. Het gras werd daarmee geplet en open gebroken. Daarna werd het gras intensief geschud. Gedurende het proces nam ik regelmatig monsters om het verloop van het droge stofgehalte te volgen en de voederwaarde vast te stellen. Het gekneusde hooi kon sneller worden ingeschuurd dan het niet

Uitreiking diploma Landbouwkundig ingenieur

gekneusde. De droge stof-verliezen waren groter. De voederwaarde van het gras was in beide projecten ongeveer gelijk.

Een andere scriptie, geschreven in januari 1965, voor het vak Landbouwplantenteelt behandelt het thema: 'De voornaamste factoren die de aanleg, de ontwikkeling van de aren, en de zaadopbrengst van Timothee (een grassoort) beïnvloeden'. Het ging in dit geval over de zaadteelt van dit gewas. Mijn bevindingen uit de literatuurstudie toonden aan dat het klimaat in Nederland een gunstige zaadwinning van Timothee in de weg staat.

Een derde scriptie, geschreven in november 1965, had als onderwerp: 'Factoren die de smakelijkheid van gras beïnvloeden'. Enkele conclusies waren dat jong gras door de koeien als smakelijk wordt ervaren, bladdelen worden verkozen boven stengeldelen. En dat met stikstof bemest gras beter wordt opgenomen dan niet bemest gras.

Na de afronding van de scripties volgden mondelinge eindexamens van de vier keuzevakken. Zonder moeite slaagde ik voor alle vakken. Eind december 1965 deed ik het laatste examen bij professor 't Hart: mijn hoofdvak graslandcultuur. Keurig in jacquet, zoals dat bij het afstuderen hoorde. Daarmee was mijn studie in Wageningen afgerond en was ik Landbouwkundig ingenieur.

53. Nieuwe uitdagingen

De studie in Wageningen zat er op. Nieuwe uitdagingen wachtten. Die kwamen als vanzelf op me af. Op 28 juli 1965 kreeg ik een brief van ir. Crijns, hoofdingenieur-directeur van de Rijks-landbouwvoorlichting in Brabant. De vraag was of ik interesse had om in Brabant bij de Landbouwvoorlichting aan de slag te gaan. In Zevenbergen kwam een plaats vrij. Daarna werd ik op drie augustus 1965 uitgenodigd voor een gesprek met de collega van Crijns, ir. Van Gils, hoofdingenieur-directeur van de Rijkslandbouwvoorlichting in Limburg. In het Consulentenschap Roermond was een vacature ontstaan door het vertrek van ir. Kees de Bekker naar de Rabobank. Vraag was of ik De Bekker wilde opvolgen. Ik heb er een tijdje over nagedacht. Mede gestimuleerd door Truus, die begrijpelijk, een voorkeur had voor Limburg, koos ik voor het Consulentenschap voor Zuid Limburg in Roermond. Op 29 oktober 1965 schreef ik in een brief aan ir. Van Gils dat ik in Limburg wilde komen werken. Ik meldde dat ik pas per 1 januari in dienst kon treden. Dat was geen probleem. Na een positieve uitslag van de geneeskundige keuring was mijn eerste baan een feit.

Volgende stap was het vinden van een huis in Roermond of omgeving. Dat bleek geen probleem. Kees de Bekker woonde in Sint Odiliënberg en ging in Veldhoven wonen. Hij bood ons zijn huis te koop aan. Na een bezoek aan het dorp leek het ons een leuke woonplaats. Klein en knus en een mooi dorp, gelegen aan de rivier de Roer met een gezellig dorpspleintje en bovenop een heuvel een prachtige Romaanse kerk. Voor 29.000 gulden werden wij eigenaar van een echt huis. Dat lijkt nu erg goedkoop maar, ter relativering, mijn beginsalaris bedroeg netto 966,72 gulden per maand. Het was een degelijk huis, twee onder een kap, met een voor- en achtertuin. Ruim genoeg voor ons tweeën en de baby die we begin april verwachtten.

Per 1 januari 1966 begon ik aan mijn nieuwe baan. Pas op eind januari vond de officiële diploma-uitreiking plaats in de aula van de landbouwhogeschool. Dat was een feestelijke aangelegenheid. Deze werd helaas ernstig overschaduwd door het plotseling overlijden van de moeder van Truus op 14 januari. De oudste broer van Truus, Gèr, belde het verschrikkelijke nieuws door toen ik in Roermond op het consulentenschap was. Ik ben in sneltreinvaart naar huis gereden en heb Truus het droevige nieuws verteld. Die was uiteraard volkomen verslagen. Lau Lumens, de landbouwconsulent, bood aan ons met zijn auto naar Maastricht te brengen. Daar troffen we een rouwende familie aan. Op 17 januari was de begrafenis. Dezelfde dag trouwden ons Mieke met Piet Hoppenbrouwers. Een bizarre dag. 's Morgens een begrafenis en 's middag een trouwfeest. Met gemengde gevoelens ben ik toch naar het huwelijksfeest gegaan. Truus heeft dat logischerwijs voorbij laten gaan. Een andere tegenvaller was dat ons

moeder op de dag van de diploma uitreiking in het ziekenhuis verbleef. Dat vormde een schaduw over mijn afstudeerfeest.

Mijn ingenieursdiploma werd op 28 januari 1966 in de aula van de Hogeschool uitgereikt. Dit gebeurde tijdens een officiële zitting, in aanwezigheid van familie en vrienden. De bevestiging tot landbouwingenieur werd daarna met de families Latijnhouwers en Theunissen en enkele vrienden gevierd met een diner in de sociëteit van onze studentenvereniging. Op de foto's die toen gemaakt zijn, staat Truus te stralen in een positiejurk. Ik deftig in jacquet. Verder staan op de foto's onze pa, Diny en Jan Coppelmans, Sjaan en Bert Valks, onze Jan en Annie van Dijk en onze Wil. Van de familie Theunissen Gèr de oudste broer van Truus en zijn vrouw Lie. Ik vermoed dat er meer familieleden aanwezig waren, maar die zijn niet op een foto terecht gekomen. De kosten van de receptie bedroegen 162,50 gulden. 22 Personen zaten aan de dis. De kosten per couvert bedroegen 7,50 gulden. In totaal bedroegen de kosten 402,46 gulden. Een koopje!

54. Landbouwvoorlichting

Toen begon het echte werk. Mijn functie was officieel: Ingenieur bij het Consulentenschap. In mijn functieomschrijving staat: functionaris is rechtstreeks ondergeschikt aan de Rijkslandbouwconsulent en geeft leiding aan elf medewerkers: twee bedrijfsdeskundigen, een medewerker economisch onderzoek, drie medewerkers van de afdeling technisch onderzoek en vijf specialisten. De specialisaties waren: boerderijbouw, mechanisatie, plantenziekten, voederwinning en bodem en bemesting. Het waren allemaal ervaren en deskundige mensen. De leiding en sturing van die groep leverde weinig problemen op. Ik had uiteraard regelmatig contact met elk van hen. Op maandag morgen startten we de week met een gezamenlijke bijeenkomst. Daarbij deed iedereen verslag van zijn werkzaamheden in de voorgaande week, lichtte nieuwe activiteiten toe en stelde lopende problemen aan de orde. Ik begeleidde mijn mensen bij de aanpak van complexe problemen en nieuwe ontwikkelingen en stimuleerde hen creatief en toekomstgericht te werken. Kortom om waardevolle en effectieve voorlichting aan de boeren te geven. Zowel mondeling als schriftelijk. Daartoe werd jaarlijks een voorlichting- en onderzoekprogramma opgesteld. Mijn taak omvatte ook het contact onderhouden en samenwerken met de voorlichtingsdeskundige Lei Lintjens. Die had de dagelijkse leiding over een twintigtal rayonvoorlichters. Tot mijn opdracht behoorde ook overleg met landelijk werkende onderzoekers en specialisten. Regelmatig contact met onderzoekers op onze proefboerderij in Wijnandsrade was ook onderdeel van mijn takenpakket. Wat mij erg aansprak was het lesgeven aan de Middelbare Landbouwschool

in Valkenburg. De school was gevestigd in Kasteel Oost, kleinschalig en gericht op leerlingen uit Zuid- Limburg. Elke vrijdagmorgen reed ik naar Valkenburg en gaf les in graslandcultuur en veevoeding. Twee vakken die mij, gezien mijn opleiding, goed lagen. Ik gaf daarnaast les in juridische onderwerpen, waarmee loonwerkers in aanraking kunnen komen. Dit aspect vormde een onderdeel van een verplichte cursus voor deze beroepsgroep. Wij hadden geen juristen in ons consulentenschap. Ik was zo vrij om me als docent aan te melden. Mijn aanpak was simpel. Voor elke les bestudeerde ik ijverig een hoofdstuk van het bijbehorende lesboek. Met die opgedane kennis gaf ik dan les aan het groep loonwerkers. Ze zijn allemaal geslaagd voor het examen.

Ons consulentenschap was gericht op akkerbouwers, melkveehouders, varkenshouders en rundvleesproductie. Voor tuinbouw, pluimveehouderij en rundveefokkerij waren er aparte consulentenschappen. Ons werkgebied behelsde Limburg ten zuiden en ten westen van Roermond. Voor Midden- en Noord- Limburg was er een apart consulentenschap in Horst. Een prettige kant van mijn functie was het beoordelen van de kennis en kunde van mijn medewerkers. Daartoe ging ik regelmatig samen met de specialisten op pad wanneer ze op bezoek gingen bij de boeren om die raad en advies te geven. Op deze wijze doorkruiste ik het hele fraaie werkgebied in Zuid Limburg. Ik leerde de voorlichters beter kennen en werd ik geconfronteerd met de landbouwpraktijk in de provincie. Om mijn kennis op peil te houden bezocht ik regelmatig de landelijk georganiseerde ingenieursbijeenkomsten, tentoonstellingen, demonstraties en studiedagen. Zo heb ik een serie studiedagen in Wageningen bijgewoond over de techniek van landbouwvoorlichting. Een andere cursus die ik volgde betrof het effectief en leesbaar schrijven van artikelen en voorlichtingsbrochures, de cursus 'Het Geschreven Woord'. Bijzonder was de internationale voorlich-

In gesprek met landbouwconsulent Lau Lumens

tingsconferentie die in Wageningen werd gehouden. Ik liet me indelen bij de Frans sprekende groep, waarbij allerlei nationaliteiten waren ondergebracht. Omdat Nederland gastheer was betekende dit, dat ik contactpersoon was voor deze groep. Op deze manier kreeg ik de kans om mijn Frans goed op te halen. En dat was ook mijn bedoeling. Dat is toen aardig gelukt. Jammer dat na verloop van tijd die vaardigheid weer grotendeels wegebt.

Ons consulentschap organiseerde als eerste een bijzonder project. In Limburg bestonden veel gemengde bedrijven. Vaak met veel bedrijfstakken tegelijk als melkkoeien, varkens, kippen en soms ook nog tuinbouw. Onze overweging was dat de verschillende onderdelen vaak te klein waren om rendabel te zijn. Boeren konden ook niet op al deze terreinen de vereiste deskundigheid bezitten. Daarom werd aan deze agrariërs een nieuwe bedrijfsvorm aangeboden. Daarbij werd gekozen voor één bedrijfstak. Afhankelijk van de grootte en structuur van de onderneming en de kennis en voorkeur van de boer stelden wij een bedrijfsplan op voor alleen koeien, alleen varkens, kippen of tuinbouw. Dit project is zeer succesvol geweest en leidde op veel bedrijven tot betere bedrijfsresultaten.

Dat alles speelde zich vijftig jaar geleden af. De bedrijven waren meestal klein en de boeren vaak conservatief. Ir Haenen, consultant in Zevenbergen, beweerde op de CLO studiedagen in Utrecht dat het mogelijk moest zijn op een eenmansbedrijf dertig koeien te houden. Ongeloof en zware kritiek viel hem ten deel. Hij werd nog net niet de zaal uitgegoid. Later kwamen de montagestallen op. Dat waren Hollandse grupstallen met vaste standplaats voor de koeien met achter de koeien een rooster, waar mest en urine doorheen viel. De eerste drijfmeststallen waren een feit. De boeren kregen dertig procent subsidie voor deze voorbeeldstallen, waar veel collega's naar kwamen kijken. Spoedig daarna verschenen de open loopstallen en vervolgens werden in snel tempo ligboxenstallen gebouwd.

Ook in de varkenshouderij sloeg de schaalvergroting toe. In Echt werd een stal gebouwd voor maar liefst vijfhonderd vleesvarkens. Vele honderden boerenkwamen kijken en vroegen zich af of dit wel een goede ontwikkeling was.

Een hoogtepunt tijdens mijn verblijf in Limburg waren twee demonstraties suikerbietenteelt. In het voorjaar ging het om de teelt en verpleging van bieten. En in het najaar betrof het de oogst van suikerbieten. Ik was voorzitter van de werkcommissie. Samen met medewerkers van het consulentschap en een aantal deskundigen van buiten, hebben we de demonstraties opgezet. In het voorjaar ware de thema's: vergelijking bietenrassen, rijafstanden van bieten, chemische onkruidbestrijding, zaaibedbekalking, dunnen van bieten, zaaiafstand in de rij en zaadtype. Verder grondbewerking en demonstratie van dunmachines en schoffelmachines. Een zeer breed en veelomvattend project dus. Tot voor kort

eiste de bietenteelt veel handwerk; zowel bij de onkruidbestrijding, het dunnen van bieten als het oogsten van het product. Deze demonstratie liet zien dat door nieuwe werkmethoden en verdergaande mechanisatie, een betere verzorging en het toepassen van nieuwe chemische middelen veel werk werd bespaard werd en de rentabiliteit verhoogd. Nieuw en opzienbarend was de elektronische bietendunner. Met een elektronisch oog tastte de machine de plantjes af. Elke vijftien centimeter liet hij een plantje staan. De tussenliggende planten haalde het apparaat met een schoffelelement weg. De opzet van de demonstratie met zoveel verschillende proefprojecten was dat er talloze kleine proefveldjes werden ingericht. Tussen de proefveldjes waren paden vrij gelaten en bij elk veldje was een informatiebord geplaatst. Maar hoe kon je voorkomen dat men de proefveldjes betrad en beschadigingen zou aanbrengen? Daar hadden we een oplossing voor gevonden; een koord of een touw met vlaggetjes langs de paden. Waar haal je zoiets vandaan? We hadden toch enkele honderden meters nodig. Ik heb wegwerkers aangesproken. Die moeten soms hele weggedeelten afzetten met vlaggetjes. Zij beschikten over een beperkte voorraad. Die hadden ze zelf nodig. Er kwam een oplossing. Een inwoner van Wijnandsrade vertelde dat bij de jaarlijkse sacramentsprocessie de wegen werden afgezet met vlaggetjes. Ik op bezoek bij de pastoor en die stemde in met dit goede doel. Zo is het gekomen dat onze proefveldjes werden afgezet met gekleurde processievlaggetjes. Het zag er heel vrolijk uit en ze bleken nog effectief ook.

In het najaar werd een tweede demonstratie op de proefboerderij gehouden. Deze keer stond de oogst van de suikerbieten centraal. Een groot aantal oogstmachines werden getoond. De resultaten van het werk van de diverse machines kon zo goed worden vergeleken.

Beide demonstraties trokken veel bekijks van akkerbouwers en andere belangstellenden uit binnen- en buitenland. Het consulentschap voor Zuid- Limburg had zich hiermee op de kaart gezet!

Ik heb drie en een half jaar met veel plezier in Limburg gewerkt. We hebben daar ook heel prettig gewoond. En toch vertrokken we per 1 juli 1969 richting Brabant.

55. Gezinsleven in Sint Odiliënberg

Het was even wennen in Sint Odiliënberg maar dat duurde niet lang. Het was een klein dorpje. We waren al snel bekend met de parochie, de Rabobank, de winkels en veel bewoners. We hadden goede contacten met de naaste burens. Dat waren de families Spierings, Roumen, Sillen en Hendrix. Ze hadden eenzelfde soort woning en bleken mensen te zijn die ons wel lagen. We maakten ook kennis met Pastoor Joosten, een goedaardige, oudere geestelijke van de oude stempel.

De kassier van de Rabobank was de heer Bekkers. De bank was ondergebracht in zijn woonhuis. De achterkamer van de benedenverdieping deed dienst als wachtkamer. Die werd met een schuifdeur gescheiden van de voorkamer waar de bank gevestigd was. Daar werkte kassier Bekkers, bijgestaan door één mevrouw. Die twee vormden de complete personele bezetting. Toen wij een hypotheek afsloten, kwam daar veel schrijfwerk aan te pas. De zaak werd geregeld en de handtekeningen gezet. Vervolgens vroeg de kassier of we ook een verzekering op het huis wilden. Dat leek ons een goed idee.' Dan zal ik mijn zoon even bellen' zei Bekkers, 'want die doet de verzekeringen. De taken waren goed verdeeld!

Truus was in verwachting en was eind maart uitgeteld. De eerste boreling, altijd spannend!

Op 1 april begonnen de weeën, maar de geboorte schoot niet op. Onze huisarts, dokter Deumes, kwam tot de conclusie dat het nog wel even kon duren.

s' Avonds kwam hij terug, maar het duurde en duurde. De dokter is de hele nacht bij ons gebleven, de weeën bleven komen, maar het schoot niet op. In de loop van de morgen werd eindelijk de baby geboren. Een meisje! We noemden haar Suzanne, Maria. Haar tweede naam was van de in januari overleden moeder van Truus. In die tijd moest de jonge moeder nog negen dagen in bed blijven. We hebben nog een foto waar Truus in bed ligt en opa en oma Latijnhouters helpen bij het in de enveloppen steken van de geboortekaartjes. We hadden tijdens die dagen een kraamverzorgster; zuster Corrie. Een leuke meid. Ze maakte alleen de fout om niet te controleren of de baby voldoende dronk. Toen Truus na enkele dagen Suzanne zag, schrok ze enorm. De baby was erg vermagerd. Dokter Deumes constateerde dat ze sterk was uitgedroogd. We moesten Suzanne dag en nacht om de paar uur de fles geven. Gelukkig heeft ze dit goed doorstaan en was ze binnen korte tijd weer een gezond kind.

Suzanne werd 7 april 1966 door pastoor Joosten gedoopt in de kapel gewijd aan de heiligen Wiro, Plechelmus en Otgerus. De doop had plaats in aanwezigheid van de bijna volledige families Latijnhouters en Theunissen. Peter was Jan Latijnhouters en Lieke Theunissen was meter.

Een mooie tijd volgde. Ik zelf was s' avonds meestal thuis en in de weekenden vrij. Wel kreeg ik een vrijwilligersbaantje. Vanuit de gemeente werd mij gevraagd voorzitter te worden van een commissie. die tot taak kreeg bibliotheken op te richten in Sint. Odiënberg en Posterholt. Twee gebouwen zijn er gekomen en wel onder architectuur van Bèr Theunissen, een broer van Truus. In de weekenden maakten Truus en ik samen lange wandelingen in de mooie omgeving. En de trotse moeder reed vaak met de kindervan door het dorp om boodschappen te doen. Regelmatig kwamen ook familieleden van beide kanten op bezoek. Natuurlijk was Lieke, de tweelingzus van Truus, de grootste

fan van Suzanne. Toen we een tweedehands Volkswagen hadden gekocht, reden we ook af en toe naar Maastricht en Best om de families te bezoeken.

Geert Klein Goldewijk was een vaste gast. Als medewerker van de Keuringsdienst van Waren moest Geert regelmatig in Roermond zijn. Hij kwam dan s' middags lunchen, vaak in gezelschap van een collega.

We kregen gezinsuitbreiding. Jeroen was in aantocht. Ook deze keer was het geen vlotte bevalling. Het ging wel vlotter dan bij Suzanne. Op 22 mei 1967 s' middags om 14.00 uur werd Jeroen geboren. Het was een stevige jongen van acht pond. Trouwens in eerste instantie heette hij niet Jeroen maar Han. De dag van zijn geboorte lazen we namelijk in de krant een verhaal van ene Jeroen. Eigenlijk vonden we dat een mooiere naam. Dus Han werd Jeroen. Toen de volgende dag dokter Deumes langs kwam om te zien of alles goed was, vroeg hij belangstellend: hoe is het met Han? Waarop wij zeiden: hij heet niet meer Han maar Jeroen. Op 4 juni 1967 werd hij gedoopt. Peter was Geert Klein Goldewijk en meter was Sjaan Valks-Latijnhouters.

Truus had het als full time moeder druk met twee luierkinderen. In die tijd was een baan voor een huisvrouw taboe. Weer diende zich een geboorte van een baby aan. Het ging wel snel. Geboorteregeling was in die tijd geen optie. Zeker niet voor katholieken. Periodieke onthouding was toegestaan. Maar dat was het wel. Wij hebben ons daar nooit echt druk over gemaakt, want we wilden best een groot gezin. Jurgen werd geboren op 15 september 1969 in het ziekenhuis in Roermond. Na de eerdere ervaringen met moeilijke bevallingen leek ons dat het beste. Vol trots toog ik de volgende dag naar het gemeentehuis van Sint Odiliënberg. Ik vertelde de dienstdoende ambtenaar achter het loket dat ons een zoon was geboren. De man voelde het bijzondere van de situatie goed aan en hij nodigde mij uit naar de andere kant van het loket te komen. Hij bood me een goede sigaar aan en we maakten een gezellig praatje. Toen pakte hij ten slotte zijn pen om het heugelijke feit in de analen van de gemeente vast te leggen.

De namen werden genoteerd, de datum van geboorte en toen de geboorteplaats. Ik zei naar waarheid, 'geboren in het ziekenhuis in Roermond'. 'Dan moet je je zoon aangeven in Roermond' zei de ambtenaar, duidelijk teleurgesteld. Er zat niets anders op dan de tocht naar de stad te maken en het blijde nieuws daar wereldkundig te maken. Met de zwarte Volkswagen onderweg naar Roermond, de sigaar nog tussen mijn lippen, bedacht ik dat Jurgen dus een stadjongen was. Dat beviel me eigenlijk niet zo best. Maar ja, niks aan te doen. Hij woonde toch in ons dorp.

Het stadhuis in Roermond was groot en zakelijk. Ik miste het intieme van het kleine gemeentehuis in ons dorp. Ik moest even op mijn beurt wachten. Toen vertelde ik met een blij gezicht de dienstdoende ambtenaar de reden van mijn komst. 'Wat is de naam', was de vraag. 'En de voornamen? geboortedatum?

waar geboren? 'Hij vulde al deze gegevens nauwgezet in en zei toen koeltjes 'goede morgen' en ik vertrok. Niks felicitaties, geen belangstellend praatje, laat staan een sigaar! Dat was in 1969.

Jurgen groeide op; hij was een leuke baby. Hij werd groter. Herinner je de aandoenlijke foto van die blonde krullenbol in die tenen mand? Jurgen werd gedoopt op 12 oktober, meter was Annie Bastiaans-Theunissen en Jeu Bastiaans was peter. Jurgen was de laatste Limburger. Enkele maanden na zijn geboorte verhuisden we naar Brabant.

56. Naar den NCB

Op 19 maart 1969 kreeg ik een telefoontje van ir. Van Schendel, directeur-secretaris van de NCB. Hij vertelde dat ir. Gerrit Braks, op dat moment secretaris van de NCB, was benoemd tot permanente landbouw vertegenwoordiger voor Nederland bij de E.G. Ze zochten een nieuwe secretaris. In dat verband wilde hij graag een gesprek met mij. Ik ging daar graag op in. We spraken af in hotel 'De La Station' in Roermond. Van Schendel had op de afgesproken datum namelijk een vergadering bij ROVECO (de Eiermijn) in deze stad. Ik kende hem nog van ons stoeve gesprek toen ik me oriënteerde voor een opleiding op de HLS in Roermond. Deze keer werd het een aangenaam en goed gesprek. Ik werd uitgenodigd voor een vervolgesprek met de zogeheten Bureauvergadering van de NCB. Die bestond uit voorzitter Kriellaars, Van Schendel en rector Merckx, geestelijk adviseur. Het gesprek vond plaats op 4 april ten huize van de rector in Udenhout. Dit omdat hij zijn been had gebroken bij het schaatsen en hij zich moeilijk kon verplaatsen. Ik werd getest op mijn opstelling ten opzichte van de Landbouworganisaties, de coöperatie, het landbouwbeleid en nog veel meer. Kennelijk viel het gesprek in goede aarde. Ik werd vervolgens uitgenodigd voor een kennismaking met het dagelijks Bestuur van de NCB op 14 april. Voor het eerst betrad ik het kantoor van de NCB op Spoorlaan 350 in Tilburg. Een spannend moment. Want ik had begrepen dat het dagelijks bestuur het definitieve besluit zou nemen. Weer een uitgebreid gesprek over dezelfde onderwerpen. Meestal vriendelijk, soms kritisch en ook wel diepgaand. Ik mocht na drie kwartier de zaal verlaten. Maar het duurde niet lang totdat Van Schendel mij weer naar binnen riep. Voorzitter Kriellaars deelde me mee dat het dagelijks bestuur had besloten mij te benoemen tot adjunct-secretaris van de NCB. Ik zei dat ik het een eer vond en de benoeming graag zou aanvaarden. Daarmee was de overgang van de Rijksvoorlichtingsdienst naar de Landbouworganisatie per 1 juli 1969 een feit. Later op, 28 april, volgde nog een kennismaking met het hoofdbestuur van de NCB, met daarna een diner in een hotel aan de Heuvel in Tilburg. Ik kwam te zitten naast een hoofdbestuurslid uit Zeeuws-Vlaanderen.

*Naar de NCB,
veel inleidingen
bij afdelingen*

De goeie man sprak plat Zeeuws en ook nog binnensmonds. Veel wijzer ben ik dus niet van hem geworden.

Nu ik in dienst kwam van de NCB in Tilburg moesten we op zoek naar een huis in Tilburg of omgeving. Gerrit Braks woonde in Tilburg en bood zijn huis te koop aan. Hij moest verhuizen naar Brussel. Maar het betrof een patiowoning. Het was niet echt onze smaak. Vlak in de buurt werden huizen gebouwd die ons beter bevielen. Een blok van twee, met veel ruimte en een goede indeling. Nadeel was dat de oplevering pas in november was gepland. Ik moest nog enkele maanden pendelen tussen Sint Odiliënberg en Tilburg. Desondanks startten we de onderhandelingen met Nationaal Grondbezit, de verkoper van de woning. Om kort te zijn, we werden het eens en kochten het huis voor 77.800 gulden. Van 1 juli tot eind november woonde ik in Sint Odiliënberg werkte ik in Tilburg. Aanvankelijk logeerde ik vaak bij mijn ouders in Best en reed ik alleen woensdag naar Limburg. De laatste maanden reed ik elke dag op en neer. Truus was hoogzwanger van Jurgen en kon mijn steun en hulp goed gebruiken. We waren blij toen we 21 november ons nieuwe huis konden betrekken. Er moest eerst natuurlijk het nodige voorwerk worden gedaan. Meubels kopen, vloerbedekking bestellen en dergelijke. Ik weet nog dat ik op mijn drieëndertigste verjaardag de griep had en doodziek was. Juist die dag zou de vloerbedekking gelegd worden. Ik moest in het huis zijn om de deur open te maken en een oogje in het zeil te houden. Die dag duurde lang, maar enkel dagen later verhuisden we naar Tilburg en was het leed geleden.

Op 1 juli begon ik als adjunct-secretaris bij de NCB. Als taken en verantwoordelijkheden werden mij toebedeeld: hoofd van de coöperatiedienst, redacteur van het 'Weekblad van de NCB', hoofd van de kaderopleiding, secretaris van de Kontraktelers Vereniging, lid van diverse commissies van de KNBTB en nog wat

meer. Alles bij elkaar 11 functies. Mijn Volkswagen verkocht ik en kreeg van de NCB een dienstauto, een Peugeot, tot mijn beschikking. Die auto had ik ook nodig. Als medewerker van het secretariaat werd ik geacht cursussen te geven en contacten te onderhouden met de kringen en afdelingen. Ik ging dus letterlijk de boer op. Dat laatste was geen sinecure. In mijn eerste jaar was ik tussen 11 augustus 1969 en 21 mei 1970, 45 keer van huis om inleidingen te geven, in forums te zitten en cursussen te geven. In het seizoen 1970-1971 werd ik 65 keer gevraagd voor dit soort activiteiten. De Boerenbonden wilden die nieuwe secretaris wel eens zien en horen! Ik doorkruiste het hele werkgebied: van Cuijk tot Hulst en van Bergeijk tot Berg en Dal. Populaire onderwerpen waren: actualiteiten in de landbouw, ontwikkelingen in de EG, het rapport Mansholt, contractteelt, cursussen kadervorming, economische vorming jonge ondernemers en Teleac cursussen. De meeste van die bijeenkomsten vonden in de avond plaats. Dus papa was er meestal niet om de kinderen naar bed te brengen. Tijdens de zomer was het gelukkig rustiger. Dan hadden de boeren geen tijd om te vergaderen. Ik werd wel voor de leeuwen gegooid. In september, ik was nog maar een paar maanden in dienst, moest ik, namens de NCB twee landbouwconsulenten toespreken bij gelegenheid van hun afscheid. Ik had de heren nog nooit gezien of gesproken. Met wat extra voorbereiding lukte het toch wel.

De NCB was in die tijd een machtige organisatie. Praktisch alle katholieke boeren in het NCB gebied waren lid van de boerenbond. In totaal meer dan 30.000 in getal. Dat maakte de NCB verreweg de grootste regionale landbouworganisatie van Nederland. De NCB kende ruim driehonderd boerenbonden ofwel afdelingen. Het hoofdkantoor van de organisatie was gevestigd op Spoorlaan 350 in Tilburg. Daar vergaderde maandelijks het hoofdbestuur. Het gebouw was bemenst door 180 medewerkers. Belangrijk waren de stevige banden met de coöperaties. Meestal eindigde de benaming van de coöperaties met het toevoegsel; 'van de NCB'. De CHV van de NCB, de Vee- en Vleescentrale van de NCB en het Boekhoudbureau van de NCB. Die nauwe banden kwamen zeer van pas als gewenste ontwikkelingen bevorderd dienden te worden.

Ook politiek had de NCB het nodige in de melk te brokkelen. Behalve de direct betrokken boeren en tuinders waren ook veel plattelanders de boeren vriendelijk gezind. Vaak omdat ze van boerenkomaf waren of omdat ze in dienst waren van een coöperatie, voorlichtingsinstantie, boekhoudbureau enz. Zowel in de landelijke, de provinciale als gemeentelijke politiek waren boeren en agrarische deskundigen dan ook ruim vertegenwoordigd. Per honderd leden was er een raadslid. En per 400 leden een wethouder.

Door de kennismaking met de coöperaties en instellingen van de NCB en de vele contacten met plaatselijke boerenbonden, overheidsinstanties en politieke partijen was ik snel ingeburgerd in het landbouw wereldje. Ik voelde me er

thuis. Het was wel heel wat intensiever dan mijn baantje bij de Landbouwvoorlichtingsdienst.

Mijn werkplek bevond zich op de eerste verdieping van het NCB kantoor. Daar zat ik in het gezelschap van Antoon Heijmans, die directiesecretaris was. Later kwam ook Piet naalden, oud voedselcommissaris, ons gezelschap houden. Piet was benoemd tot hoofd kadervorming. Aan de andere kant van de gang was de kamer van Van Schendel, de directeur-secretaris van de NCB. Die was zowel directeur van het kantoor als secretaris van de organisatie. Met Antoon ben ik mijn hele carrière bij de NCB opgetrokken. Het klikte bijzonder goed tussen ons en we zijn tot de dag van vandaag goede vrienden.

Probleempje was dat zowel Piet als ik in die tijd fervente pijprokers waren. In onze kamer hing dus altijd een rookgordijn. Antoon was daar niet blij mee. Op een dag had hij een creatieve manier gevonden om ons dat duidelijk te maken. Hij toverde een pijp en een zak tabak tevoorschijn en tot onze verbazing stak hij een pijp op. Dat was eenmalig! Maar het signaal was duidelijk! Niet veel later zijn Piet en ik gestopt met roken. Ook bij ons was doorgedrongen dat pijproken niet milieuvriendelijk en ook niet gezond is.

Ik kon het werk goed aan, ik was gezond en ambitieus. Wat belangrijk was, Truus accepteerde dat ik abnormaal veel werkuren maakte. Af en toe gaf ze wel eens een signaal dat het niet te gek moest worden. Een voordeel was dat het met de boeren en tuinders in het algemeen goed ging. Kritische geluiden waren zeldzaam. Als adjunct-secretaris droeg ik bovendien een beperkte verantwoordelijkheid voor het beleid. Wel was ik goed op de hoogte van de gang van zaken in de organisatie. Ik was aanwezig bij de maandelijks vergaderingen van zowel hoofdbestuur als dagelijks bestuur. Ook met de stafmedewerkers had ik goede contacten. Door deel te nemen aan vergaderingen van commissies van landelijke organisaties als KNBTB en Landbouwschap werd ik regelmatig bijgepraat over het landelijke en buitenlandse landbouwbeleid.

Bovendien kreeg ik in de loop van 1970 zitting in diverse commissies. Die kregen opdracht de toekomstige structuur van verschillende organisaties tegen het licht te houden. Zo was ik lid van de structuurcommissie van de NCB. Verder van de structuurcommissie van de Vee- en Vleescentrale en van de commissie van de KNBTB die een gelijksoortige opdracht had. Het lidmaatschap van deze commissies gaf me natuurlijk een goede inkijk in de betreffende organisaties en coöperaties. Een betere manier van inwerken is nauwelijks denkbaar.

57. NCB 75 jaar

De NCB bestond in 1971 75 jaar. Dat werd op 12 augustus uitbundig gevierd in de sporthal in Tilburg. De dag begon met een toespraak van de voorzitter

Professor Kriellaars. Hij heette naast de afgevaardigden van de 310 afdelingen, een groot aantal gasten welkom. Daaronder de bisschoppen van den Bosch en Breda mgr. Bluysen en mgr. Ernst, de minister van Landbouw, ir. P. Lardinois, de Directeur-Generaal van Landbouw, ir. Wellen, mr. Becht, burgemeester van Tilburg, de heer G. Mertens, voorzitter van de KNBTB en ir. Knottnerus, voorzitter van het Landbouwschap. Na de toespraak van de voorzitter begon een plechtige eucharistieviering met als celebranten de beide bisschoppen, rector Merckx en pastoor Van Dal, oud geestelijk adviseur van de NCB. Muziek en zang werden verzorgd door het Brabants Orkest en het Tilburgs Kamerkoor. Na de eucharistieviering werden toespraken gehouden door minister Lardinois en Mgr. Bluysen. De bijeenkomst werd rond het middaguur onderbroken voor een Brabantse koffietafel. Daarna werd de bijeenkomst voortgezet met toespraken van KNBTB-voorzitter Mertens, burgemeester Becht en directeur Bonants, van de Vee- en Vleescentrale, namens de coöperaties. Sjaak Denteneer sprak namens het personeel. Vervolgens hield ir. Van Schendel, directeur-secretaris van de NCB, een korte inleiding op het jubileumspel: 'De Vruchten van de Boom.' Een spel, geschreven door Jan Naaijken uit Hilvarenbeek. Het gaf op speelse wijze een indruk van het werk van de NCB. Maar liefst driehonderd toneelspelers, meest NCB leden, werkten mee aan deze massale opvoering.

Na afloop was iedereen het er roerend over eens: de jubileumviering was volledig geslaagd. Veel lof ging dan ook uit naar de organisatoren; directie-secretaris Antoon Heijmans, verantwoordelijk voor de organisatie van de dag, hoofd van de Bouwafdeling Aad Olijslagers en hoofd van de Culturele Dienst Jan Gerrits.

Jan Naaijken heeft het spel later zodanig bewerkt dat het als toneelstuk ook bij de afdelingen gespeeld kon worden. In het verlengde van de jubileumviering werd aan de afdelingen tien gulden per werkend lid toegekend. Doel hiervan was op deze manier alle leden bij het feest te betrekken. De leden ontvingen ook een rijk geïllustreerde brochure over de dienstverlening van de organisatie'. Voor leden werd in oktober 1971 een reis georganiseerd naar Assisi en Rome. Ruim driehonderd leden hadden zich aangemeld. De belangstelling was zo groot omdat veel deelnemers weinig of geen ervaring hadden met buitenlandse reizen. Ze zagen hun kans schoon nu de reis in organisatieverband en in de kring van bedrijfsgenoten plaatsvond. En natuurlijk sprak het reisdoel de mensen erg aan. Het eerste gedeelte ging per trein. Truus en ik waren ook van de partij. Op donderdag 30 september vertrokken met de trein uit Tilburg en om 22.00 uur werd het einddoel van die dag, de Zwitserse stad Lugano, bereikt. De volgende dag stapten we in een van de zeven bussen die ons richting Rome brachten. Samen met Frans Klerkx was ik reisleader op een van de bussen die achtereenvolgens Florence, Assisi en Rome aandeden. Het bezoek aan Florence

en Assisi was kort van duur. De nadruk lag op het verblijf in de heilige stad Rome. Daar werden de belangrijkste bezienswaardigheden bezocht; de Sint Pieter, het Vaticaanse Museum en de Sixtijnse Kapel. Natuurlijk mocht een audiëntie bij paus Paulus de VI ook niet ontbreken. Die vond op 6 oktober plaats. De Rome-reis was een groot succes. Na 1971 zijn nog zes reizen naar Rome georganiseerd. Ik heb in 1973 nogmaals een reis meegemaakt. Samen met Anneke van Lierop fungeerde ik weer als reisleader.

In het kader van het jubileum werd ook een erfbeplantingswedstrijd georganiseerd waaraan 800 boeren deelnamen. De opzet was om het erf bij de boerderij te verfraaien en beter in te passen in het landschap. Ik was voorzitter van het organisatiecomité. De beoordeling van bestaande en nieuwe beplantingen geschiedde door zes juryteams. Ik was lid van het team voor Midden-Brabant. In totaal bezocht ons team van 1972 tot 1974 ruim tweehonderd bedrijven. De prijsuitreiking vond plaats op 12 september 1974 door de Commissaris van de Koningin, mr. Van Harten. Een van de winnaars woonde aan de Oude Grintweg in Oirschot. Op dat bedrijf werden de prijzen uitgereikt. Na afloop werd gedineerd in het naburige restaurant de 'Rode Haktol'. Daarvan kan ik me herinneren dat het een smakelijk etentje was, maar de soep veel te zout. De ontvangst door Ben W van Tilburg op 23 augustus in het Paleis-Raadhuis mag niet onvermeld blijven. Burgemeester Becht deelde het hoofdbestuur mee dat het college had besloten de gouden legpenning van Tilburg toe te kennen aan de NCB. Dit wegens de grote verdienste van de NCB en zijn instellingen voor de stad.

Het jubileumjaar werd afgesloten met een excursie van het voltallige hoofdbestuur naar Bretagne. Op 2 september vlogen we vanaf vliegveld Eindhoven naar Saint Brieuc. Daar werden we opgewacht door Cees van Opstal, een boerenzoon afkomstig uit Loon op Zand, sinds vele jaren woonachtig in Frankrijk. Hij had van 2 tot 6 september een aantrekkelijk en veelzijdig programma samengesteld. Ik heb van deze reis een verslag van 19 pagina's opgesteld. Ik pik er één gebeurtenis uit, de lunch op de slotdag in het plaatsje Saint Nicolas du Pelem. Wij werden ontvangen door burgemeester Auguste le Coënt; een welbespraakte burgervader. De lunch was voortreffelijk, duurde lang en werd besproeid met uitstekende wijnen. Toen we wilden vertrekken begon de burgemeester aan zijn afscheidstoespraak. Leuk, maar de tijd begon toch wel heel erg te dringen. Wij moesten ons vliegtuig in Saint Brieuc nog halen. De burgemeesters stelde ons gerust. Hij zou zorgen dat we op tijd zouden zijn. En ja hoor, toen wij haastig in de bus waren gestapt was daar ineens een moterordonnans. Die reed voor de bus uit en maakte de weg van alle verkeer. Zo waren wij toch nog op tijd op het vliegveld. Ik volsta met de opmerking dat het zowel op het gebied van landbouw als toeristisch en culinair een zeer geslaagde excursie is geweest. De sfeer kan het best worden weergegeven met de woorden van befaamd hoofdbestuurslid

Sjef van Roestel uit Tilburg. Die concludeerde in zijn beste frans: 'nous avons bu et vu beaucoup'.

58. Prijzen en protesten

Na het feest ging het gewone werk weer door. De jaren zeventig stonden in het teken van grote veranderingen en, als gevolg daarvan, toenemende spanningen. Het leek goed te gaan. De productiviteit van de land- en tuinbouw nam jaarlijks toe met 3,4 procent. De eerste ligboxenstal werd gebouwd in 1970 voor 85.00 gulden, inclusief melkinstallatie. Binnen de kortste keren groeide het aantal. In 1972 hadden al meer dan zeshonderd Brabantse boeren zo'n stal. Daarbij werd dankbaar gebruik gemaakt van de rentesubsidieregeling van de EG. Bovendien konden de melkveehouders en akkerbouwers profiteren van het EG prijsbeleid. De Europese Commissie stelde jaarlijks de richtprijs vast voor belangrijke producten als zuivel en tarwe. De prijzen werden vastgesteld op basis van de objectieve methode. Daarbij werd als uitgangspunt genomen de gemiddelde kostenstijging van de producten van de aangesloten landen. Dat leidde elk jaar tot heftige discussies.

Het landbouwbedrijfsleven vond de prijsverhogingen meestal te laag. Men voelde zich te kort gedaan en eiste hogere prijsaanpassingen. Het bleef niet bij discussies. Een eerste demonstratieve bijeenkomst had plaats op 5 maart 1971 in een hal in Arnhem. Dit was nog een rustig protest. In augustus 1974 werden de Maasbrug bij Grave, de Moerdijkbrug en diverse kruispunten geblokkeerd door tractoren. Later in dat jaar waren het de akkerbouwers die zich roerden en met trekkers de straat opgingen. De meeste acties waren het initiatief van actiegroepen. Gezien de blijvende onrust besloten de gezamenlijke landbouworganisaties tot een massademonstratie op 10 augustus 1974 in het stadion Galgenwaard in Utrecht. De demonstratie liep volkomen uit de hand. De aanleiding was dat voorzitter, Gerard Mertens van de KNBTB enkele dagen van tevoren had gezegd dat een derde van de boeren niet kon meekomen en zou afvallen. Die opmerking viel helemaal verkeerd en leidde tot grote onrust. Ik was op die dag, samen met collega's, lid van de ordedienst. We hadden de opdracht om de demonstrerende boeren rustig te houden en hun te bewegen binnen hun stadionvak te blijven. De armband, die mijn gezag moest aangeven, werkte niet. Toen Mertens aan het woord was, drongen veel protesterende boeren zich in de richting van de spreker. Het werd Mertens onmogelijk gemaakt zijn betoeg af te maken. Als tactische zet werd het woord gegeven aan de voorzitter van de Belgische Boerenbond Hinnekens. Er was geen houden aan. De demonstratie werd voortijdig afgebroken.

Om de goede bedoelingen van de boeren naar het publiek te tonen werd 16 sep-

tember 1974 de dag van Agrarisch Europa gehouden. In veel steden deelden de boeren en tuinders hun producten uit en in pamfletten werden hun problemen kenbaar gemaakt.

Ook na 1974 was er regelmatig discussie over de EG-prijsvoorstellen en vonden protesten en soms acties plaats. De ontevredenheid richtte zich in eerste instantie vooral op de akkerbouw en veehouderij. Dat waren ook de sectoren die het meest met het EG beleid te maken hadden. De intensieve veehouderij en tuinbouw kregen van die kant weinig steun. Ook in die sectoren was er ontevredenheid. Om heel andere redenen. De varkensstapel groeide in de zeventiger jaren zeer snel en ook de pluimveehouderij breidde sterk uit. Rond 1970 kreeg de agrarische sector steeds meer te maken met negatieve publiciteit. Dit vanwege milieuproblemen door mestoverschotten, stank, gebruik van chemische middelen en aantasting van natuur en landschap. Bij bedrijfsuitbreiding werd steeds vaker de Hinderwet toegepast. De NCB richtte al in 1969 de mestbank op om het mestoverschot te vervoeren naar akkerbouwgebieden. Daar kon de mestnuttig worden aangewend. Ondanks deze initiatieven nam de druk uit samenleving en milieugroepen steeds verder toe.

Als landbouwbedrijfsleven reageerden wij in 1970 met de structuurnota: 4xS. Dit stond voor Schaalvergroting, Specialisatie, Samenwerking en Sanering. Ofwel: blijvende bedrijven moeten zich specialiseren en, waar mogelijk, kiezen voor bedrijfsvergroting. Als te kleine bedrijven moeten stoppen, moeten ze door overheid en organisaties begeleid worden. Tegelijk werd door de NCB gekozen voor het zogeheten middenbedrijven-beleid. Dus kiezen voor gezinsbedrijven waarmee men een goede boterham kon verdienen. Uitgroei tot zeer grote bedrijven werd afgewezen. De leuze was: 'niet meer, maar beter'. Niet uitbreiden, maar de kwaliteit van de producten verbeteren.

Het waren drukke en spannende tijden. Ik heb toen veel intensieve discussies met onze achterban gevoerd. Daarbij moest je zorgvuldig en tactisch manoeuvreren tussen gerechtvaardigde wensen van de leden en eisen van overheid en samenleving.

Kennelijk werd mijn optreden als adjunct-secretaris positief gewaardeerd. In 1974 promoveerde ik tot secretaris van de NCB. Veel veranderde er niet. Ik kreeg enkele extra bestuursfuncties toegewezen, onder meer lid van de Landelijke Raad voor Bedrijfsontwikkeling, het Ontwikkelings- en Saneringsfonds en Commissie Bedrijfsontwikkeling van het Landbouwschap.

Het moet in najaar van 1974 zijn geweest dat ik een paar dagen vrij had en werd opgebeld. 'Met Kees van Schendel' klonk het. Je moet weten dat wij elkaar nooit tutoyeerden. Van Schendel was veel ouder, streng en straalde gezag uit. Kortom voor iedereen was het 'mijnheer van Schendel'. Nu hoorde ik mezelf ineens zeggen: 'Hallo Kees'. Ik schrok van mijn plotselinge vrijpostigheid. Snel werd

duidelijk wat het telefoontje inhield. Er was onrust uitgebroken in de akkerbouwsector in West-Brabant. Kees vroeg me om mijn vakantie te onderbreken en in zijn plaats naar een, naar verwachting, roerige vergadering te gaan. Een dergelijke bijeenkomst was ook absoluut niet aan van Schendel besteed. Hij was de man van 'law and order'. Zo'n boerenprotest kon hij niet waarden. Bovendien kampte hij met zijn gezondheid. Ik heb die, inderdaad zeer rumoerige kringvergadering, samen met voorzitter Kriellaars, bijgewoond. Het ging over de matige prijzen van de akkerbouwgewassen. Een andere reden was dat door wateroverlast de oogst van gewassen niet mechanisch geoogst konden worden. Vooral enkele boeren, waaronder een zekere Koolen, waren erg luidruchtig. De daaropvolgende zaterdag besloten we met een aantal medewerkers van de NCB bij de oogst van gladiolen te gaan helpen. Dat karwei moest dan wel handmatig gefikst worden. We kwamen bij boer Koolen terecht. Inderdaad de man die zich in de vergadering had laten gaan. Hij schrok zich een hoedje toen hij het NCB gezelschap zijn erf zag betreden. We hebben die dag hard gewerkt. Toen de arbeid voorbij was, werden we door Koolen getrakteerd op een pilsje in een naburig café.

59. Algemeen secretaris

Van Schendel trad in 1975 op 63 jarige leeftijd terug als directeur-secretaris van de NCB. Hij had hartproblemen en kon zijn taak niet meer ten volle uitvoeren. Ik nam per 1 april de functie van directeur-secretaris waar. Vervolgens werd ik per 1 mei 1975, benoemd tot algemeen secretaris van de NCB. Een titel die gangbaar was in de wereld van de landbouworganisaties. Kennelijk werd het vanzelfsprekend geacht dat ik de vacature zou invullen. Op dat moment kreeg ik op 38 jarige leeftijd, een eervolle maar zeker ook verantwoordelijke tweeledige taak: leiding van het kantoor van de NCB en tegelijkertijd eerste secretaris van de landbouworganisatie met op dat moment 31.000 leden en meer dan 300 plaatselijke afdelingen. Gelukkig volgde Antoon Heijmans mij op als secretaris van de NCB. Ook dat werd vanzelfsprekend geacht. Ik was daar heel blij mee. Van hem heb ik steeds heel veel steun gehad.

Op de avond van de benoeming hielden wij thuis op de Marie Koenenlaan een receptie. Daarbij waren mijn vader en moeder, broers en zussen en hun partners aanwezig. Verder veel stafleden, medewerkers van de NCB en vertegenwoordigers van coöperaties en overheidsorganisaties. Later volgde nog een afscheidsbijeenkomst van Van Schendel voor het personeel in het restaurant van de NCB. Dit was tevens een receptie voor mijn aantreden als eerstverantwoordelijke van het NCB-kantoor. Vervolgens namen op 15 mei in het CHV kantoor te Veghel, de afdelingen en kringen afscheid van de

directeur-secretaris. Hierbij kon kennis gemaakt worden met mijn persoon als nieuwe algemeen secretaris. Prominente aanwezigen waren Pierre Lardinois, Gerard Mertens, Joris Schouten, Aart de Zeeuw directeur generaal van het ministerie van Landbouw, Gerrit Braks en nog vele andere belangstellenden. Kees van Schendel ontving bij deze gelegenheid de onderscheiding Ridder in de Orde van Gregorius de Grote, uitgereikt door rector Merckx.

Daarna volgde weer het gewone werk, nu als algemeen secretaris. Weer kreeg ik een aantal nieuwe functies toebedeeld waaronder lid van de onderwijscommissie van de NCB, en adviserend lid van zowel het bestuur van de CHV als de vee- en vleescentrale van de NCB. Ik moest er ook op toe zien dat op Spoorlaan 350 alles naar behoren functioneerde. Daarbij had ik veel steun aan Antoon Heijmans. Die was meestal op kantoor en vulde veel van deze taken uitstekend in. De verschillende gespecialiseerde afdelingen kregen overigens veel eigen verantwoordelijkheid toebedeeld wat de aansturing makkelijker maakte. Als algemeen secretaris werd je geacht het beleid van de NCB mede vorm te geven en dat ook uit te dragen. Verder woonde ik alle bestuursvergaderingen van de KNBTB bij en was ik actief als plaatsvervangend lid van het bestuur van het Landbouwschap en had ik zitting in diverse commissies van deze organisaties.

Natuurlijk moest ik in mijn nieuwe hoedanigheid regelmatig inleidingen geven in kringen en afdelingen van de NCB. Dat betekende veel kilometers maken met mijn Mercedes. Inderdaad, met een Mercedes. Kees van Schendel was de vorige berijder. Maar met het overdragen van zijn functie kreeg ik zijn auto en nam hij mijn Peugeot over. Een extra drukke tijd was het najaar. In de periode oktober en november bezochten we als driemanschap: voorzitter, algemeen secretaris en geestelijk adviseur, de 17 kringen. Deze bijeenkomsten dienden ter voorbereiding van de algemene vergadering in december en met name om verantwoording af te leggen aan de achterban. Het driemanschap werd ook wel schertsend KLM genoemd, naar de bezetting: Kriellaars, Latijnhouders en Merckx. Tijdens de kringvergaderingen was van alles te beleven. Meestal was het rustig, maar in moeilijke tijden wilden de aanwezige leden ook wel eens luid en duidelijk hun ongenoegen laten horen. Berucht was de kring Hulst, waar enkele leden er een sport van maakten om jaarlijks op harde toon en in een emotioneel betoog het beleid van de NCB aan te vallen. Tijdens de kringvergaderingen kon men zijn ei kwijt. Dat betekende dat de algemene vergadering op de tweede donderdag van december in het algemeen rustig verliep.

Ik groeide snel in mijn nieuwe functie. Met behulp van de steun van de secretariaatsmedewerkers kon ik mijn taak goed aan. We kenden rustige tijden, maar natuurlijk waren er ook wel eens hobbels te nemen. Intussen kende ik het klappen van de zweep, was ik goed ingewerkt in het landbouwwereldje en had ik een ruim netwerk opgebouwd. Er gebeurden wel leuke dingen. Zo werd op

9 juni 1878 het standbeeld van een zeug met biggen onthuld op het plein voor het Brabantse Provinciehuis. Dit om te benadrukken dat de varkenshouderij voor Brabant van groot belang was.

Daarna kwamen er weer moeilijke tijden. Vooral de akkerbouw beleefde enkele moeilijke jaren. Om het verzet te kanaliseren organiseerde de hielden de NCB en de KNBTB op 21 maart 1980 een demonstratieve bijeenkomst in de Brabantshallen in Den Bosch. Duizenden boeren waren daarbij aanwezig. Aan het einde van de bijeenkomst werd een resolutie aangenomen. Die werd vervolgens door voorzitter, prof. Kriellaars per helikopter naar Brussel werd gebracht en aan de autoriteiten van de EG aangeboden.

Ik had een intensief en afwisselend leven. Maar ik was jong, gezond en de ambities. Ik voelde me als een vis in het water.

60. Gezinsleven in Tilburg

Het was wennen in Tilburg. Voor de eerste keer woonden wij in een grote stad. Maar de plek was gunstig. Ongeveer vier kilometer van het centrum in een bosrijke omgeving. Op honderd meter loopafstand bevond zich het Wandelbos en even verder, over het spoor, de Oude Warande. De oude Warande is, een zogenaamd sterrenbos, aangelegd in 1712. Bij dit sterrenbos lopen een achttal lanen vanuit een centraal punt naar de buitenranden. In het Wandelbos bevindt zich een speelgelegenheid voor de jeugd en een kinderboerderij. In het midden van het park ligt een grote vijver met veel eenden en in het midden een eilandje. Truus en de kinderen hebben daar veel tijd doorgebracht.

Vanuit ons huis keken we uit op een groenstrook met gras en bosschages. Later zijn daar, jammer genoeg huizen gebouwd. Een winkelcentrum, Paletplein genaamd, lag op enkele honderden meters afstand net als de kerk.

Ons huis, Marie Koenelaan 15, was ruim met een L-vormige huiskamer, een ruime keuken en boven drie slaapkamers en een badkamer. En dat alles voor een prijs van 77.850 gulden. Dat lijkt nu weinig. Met mijn salaris van dat moment was het toch moeilijk om de financiering rond te krijgen. Bovendien moesten we tijdelijk twee huizen financieren omdat we ons huis in Sint Odiliënberg nog niet verkocht hadden. We startten in Sint Odiliënberg met een vraagprijs voor het huis van 33.000 gulden, maar pas toen we gezakt waren naar 29.500 gulden konden we het huis verkopen. In onze nieuwe woonplaats hadden we goede burens. We deelden de oprit met Jan en Nel van Wezel. Jan was docent en later hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg. Nel was, voor haar huwelijk, lerares aan een LHNO-school. Zij hadden drie kinderen van ongeveer dezelfde leeftijd als onze kinderen. Die hebben veel met elkaar gespeeld. Met Jan ging ik jarenlang trimmen. 's Morgens om 7.30 uur begonnen wij ons rondje Wandelbos,

Optreden familie Theunissen bij zilveren huwelijk

daarna ontbijten en aan het werk. Naast Van Wezel woonden Harrie en Gonne Spierings, van huis uit Brabanders. We hadden ook veel contact met Otto en Marij Brackel. Hun zontje Philip was een vriendje van Jeroen. Aan onze tuin grenzend woonden Huub en Tonnie Sillen. Met hen zijn Truus en ik eens op vakantie geweest in Duitsland. Ze reden een Trabantje, daar pasten we met zijn vieren precies in.

Toen we in november 1969 in Tilburg gingen wonen was Suzanne 3 jaar, Jeroen 2 jaar en Jurgen 2 maanden. Dus Truus had het druk met drie luierkinderen. Op 25 juni 1971 kwam daar nog Stefan bij, de derde jongen in de rij. De bevalling vond plaats in het Maria ziekenhuis. De weeën duurden een dag lang. Op de zaal was geen plaats en Truus heeft al die tijd op de ziekenhuisgang gelegen. Daarnaast waren bouwvakkers met veel lawaai een verloskamer aan het renoveren. Op 25 juni s'avonds om 19.30 uur is Stefan geboren. Hij werd gedoopt in de H. Kruiskerk aan de Sinopelstraat. Peter was Piet Hoppenbrouwers en Meter Mieke Hoppenbrouwers-Latijnhouwers. Nog was het gezin niet compleet. Op 19 september 1972, kwam Carolien nog daarbij. Na drie jongens weer een meisje.

In ons trouwboekje staat het zo: Carolien, Gertrude, geboren 19 september 1972 om 13.11 uur te Tilburg. Gedoopt 15 oktober 1972 door pater M. Wijnaker. Bij Carolien hoort nog een verhaal.

Een mooie baby. Ze was erg beweeglijk. Een beetje te eigenlijk. Het hummel-tje was ongeveer vier maanden oud. Mam lag in het Maria-ziekenhuis voor een operatieve ingreep. Zuster Corrie nam overdag de honneurs waar. 's Avonds

nam ik het over. Eerst samen eten. Dan de kindertjes naar bed en Carolientje de fles geven. Dan de burens Jan en Nel van Wezel melden dat ik op bezoek ging bij Truus in het ziekenhuis. Via de babyfoon waakten zij over het kleine grut.

Een avond staat in mijn geheugen gegrift. De kinderen lagen al in bed. Alleen Carolientje moest nog verzorgd worden. Dat ging me goed af, al zeg ik het zelf. Eerst het flesje, daarna een schone luier aan en dan hup in haar bedje. Die avond ging het ook zo. Het flesje was snel naar binnen gewerkt. Nog even de luier aan en dan was de klus weer geklaard. Wat er precies gebeurde weet ik niet meer. Ik wilde iets pakken en draaide me half om. Toen hoorde ik een doffe dreun. Carolien was van de commode gevallen. De adem stokte in mijn keel. Even hoorde ik niets, toen gelukkig een luid gekrijs.

Trillend op mijn benen raapte ik haar op. Ze bleef een tijdje huilen. Ik zag geen buil of een andere verwonding. Na een tijdje werd ze weer rustig en kon er zelfs een lachje af. Ik heb haar toen maar in haar bedje gelegd en de burens gevraagd eens naar haar te gaan kijken. Truus was niet echt blij toen ik haar opbiechtte wat er gebeurd was. We spraken af dat ik s' nachts een paar keer naar haar zou kijken. Ze bleek er gelukkig geen nadelige gevolgen van haar val overgehouden te hebben.

Zo hebben we met elk van de kinderen wel avonturen beleefd. Suzanne, de oudste, was een lief kind. Ze had al heel vroeg een vriendje: Michiel Trooster. Nou ja, heel speels allemaal!

Jeroen was een waaghals. Op een dag stond hij op het balkon aan de voorkant van het huis. Zijn vriendje Philippe Brackel daagde hem uit naar beneden te springen. Dat liet Jeroen niet op zich zitten en hij sprong. Het was toch gauw vier meter en hij kwam ongelukkig neer. Een buurvrouw die het zag gebeuren waarschuwde Truus. Die vond het nodig met hem naar de huisarts te gaan. Gelukkig viel het mee. Maar zo'n waagstuk heeft hij later nooit meer uitgehaald. Jurgen was een rustig kind alleen is hij een keer gevallen waardoor hij een flinke snee in zijn voorhoofd opliep.

Stefan was in zijn jeugd een klimgeit. Hij deed niets liever dan via de garagedeur op het dak van de garage klimmen. Bovendien raakte Truus hem regelmatig kwijt als ze ging shoppen in een warenhuis of met de kinderen naar het Wandelbos ging. Hij ging dan zijn eigen weg tot hij in paniek raakte. Gelukkig kwam hij uiteindelijk altijd weer bij mama terug.

Het is duidelijk dat Truus, meer dan normaal, belast was met de opvoeding en zorg voor de kinderen. Mijn baan eiste mij op. Veel avonden was ik op weg om vergaderingen te bezoeken, inleidingen te verzorgen en cursussen te geven. Dankzij haar kon ik mijn drukke baan uitoefenen. Wel probeerde ik zoveel mogelijk 's avonds thuis te zijn en met het gezin te eten. Maar ik kreeg van de kinderen toch wel eens de opmerking: 'jij bent nooit thuis'

De weekenden hield ik ook zoveel mogelijk vrij voor het gezin. De vakantietijd was een hoogtepunt voor ons allemaal. Ik nam meestal drie weken vrij en dan was papa altijd thuis.

61. Naar Berkel-Enschot

We woonden zes jaar in Tilburg, toen het begon te kriebelen. We wilden graag naar een dorp in de buurt verhuizen. Een woning met een grotere tuin en in een rustiger omgeving. Bijvoorbeeld in Oisterwijk, Udenhout of Berkel-Enschot. In Berkel-Enschot woonden veel medewerkers van de NCB. We gingen daar eens rondkijken. In de Raadhuisstraat stond een boerderij te koop. Ik ben daar eens gaan kijken en dat leek me wel wat. Het gebouw met erf zou bij opbod verkocht worden. Op de bewuste dag was ik verhinderd. Ik heb toen aan mijn zwager Bert Valks gevraagd om poolshoogte te nemen. En als de prijs niet te hoog was eventueel een bod te doen. Maar de prijs was veel te hoog. Een onbekend persoon had de boerderij gekocht. Later bleek dat Ad Krijnen te zijn, een broer van onze buurvrouw Nel van Wezel. Wij kenden Ad wel. Op verjaardagen van de familie Van Wezel hadden we hem wel eens ontmoet. Ad wilde zelf in het woongedeelte van de boerderij gaan wonen en de bijbehorende stal en schuur slopen. Die plek wilde hij als bouwplaats verkopen. Zo zou hij zijn aankoop kunnen financieren. In totaal zou zo een bouwperceel van ongeveer 1200 vierkante meter beschikbaar komen. Op een zondag begin december 1975 reden we rond in Berkel-Enschot. In de Oranjesingel stond een bungalow te koop. Dat huis leek te klein voor ons gezin. Het was gezellig in Berkel-Enschot. Sinterklaas werd op die dag ingehaald. Onze kinderen vonden dat natuurlijk interessant. Ad Krijnen stond ook langs de weg en wij stopten even om een praatje te maken. Ad zei: 'die bouwplaats van mij, is dat niet iets voor jullie?'. We vertelden dat we liever een bestaand huis wilden kopen en dat we opzagen tegen de rompslomp en tijd die nieuwbouw zou vragen. Ad vroeg of hij die avond langs zou mogen komen om eens rustig over zijn aanbod te praten. Die avond deed Ad ons een voorstel. Hij zou de sloopkosten van stal en schuur op zich nemen en ons een bouwrijp perceel beschikbaar stellen. Truus en ik begonnen het toch interessant te vinden. Na wat heen en weer gepraat waren de onderhandelingen zover dat Ad zijn vrouw Margriet belde. Hij vroeg of ze met ons bod akkoord wilde gaan. Dat wilde ze. Op die avond in december hadden we een bouwplaats en was het duidelijk dat we in Berkel-Enschot gingen wonen. De koop werd notarieel vastgelegd op 30 december 1975.

Nu moesten we ons huis in Tilburg nog zien te verkopen. We hadden geen haast. Het zou nog wel even duren voordat ons huis in Berkel-Enschot gebouwd zou zijn. Bovendien zaten de huizenprijzen flink in de lift. Maar al snel nadat de

Kinderen voelen zich thuis in Berkel

grond in Berkel gekocht hadden belde een mijnheer aan. Hij had vernomen dat ons huis te koop stond. We zeiden dat het nog wel twee jaar kon duren voordat we gingen verhuizen. Dat was voor hem geen bezwaar. Hij vroeg welke prijs we voor ons huis in gedachten hadden. Wij noemden natuurlijk een absurd hoog bedrag. Dat vond hij erg veel. Maar na een kleine aanpassing van onze kant ging hij akkoord. Wij bedongen dat we twee jaar de tijd kregen voordat we eventueel zouden moeten verhuizen. Dat was geen bezwaar. Hij wilde kennelijk per se in de Marie Koenenlaan wonen. Hij deed zelfs al een flinke aanbetaling bij het verlijden van de koopacte, zodat wij de zekerheid hadden dat de koop definitief was. Wij waren heel gelukkig met de gang van zaken want de verkoop betekende voor ons een forse overwaarde en dat geld konden we goed gebruiken voor onze investeringen in Berkel-Enschot.

We hadden een bouwplaats in Berkel, maar nog geen huis. Allereerst moesten we op zoek gaan naar een architect. Dat leverde geen problemen op. Een broer van Bert Valks, Antoon, was architect. Die hebben we in de arm genomen. Hij kwam een avond op bezoek om onze wensen te vernemen. Truus en ik haalden alles uit de kast: een ruime huiskamer, een ruime keuken, een kamertje beneden om mensen te ontvangen, een erker, een veranda, een garage en nog veel meer. Antoon ging aan het werk en kwam een tijd later terug met een schetsontwerp. Al onze wensen waren daarin opgenomen. Alleen het kostenplaatje kwam wel erg hoog uit. Na wat denkwerk hebben we toch ingestemd met zijn ontwerp. Vervolgens vroegen we een bouwvergunning aan bij de gemeente. Dat koste

nogal wat tijd. Welstand moest zijn zegen geven en de gemeenteraad moest akkoord gaan met het bouwplan. Welstand had in eerste instantie een bezwaar. De raampartijen aan de achterkant van het huis waren niet juist geplaatst. Na een kleine aanpassing was dat probleem verholpen en kregen we een vergunning om te bouwen. Daarvoor heb je wel een aannemer nodig. Ook dat probleem werd snel opgelost. Bert Valks, een handige jongen, stelde voor dat hij die taak op zich zou nemen. Hij kende een kleine aannemer die de ruwbouw zou uitvoeren. Dat was Rien van de Rijt uit Loosbroek. Bert zorgde voor de verdere afwerking. Hij regelde een stukadoor, een loodgieter en een schilder. Dat laatste was niet moeilijk zijn broer Henk was namelijk schilder van beroep. Leo van Helvoirt werd als timmerman aangetrokken, een zoon van de vroegere eigenaar van de boerderij. De bouw startte op 30 augustus 1976. Rien van de Rijt begon aan een megaklus. Hij deed alles in zijn eentje. Alleen huurde hij af en toe een hulpje in. 's Morgens al heel vroeg was hij paraat en hij werkte door tot ver in de avond. Zondags kwam hij met zijn vrouw naar de vorderingen kijken. Hij had kennelijk plezier in zijn opdracht. Het vereiste bijna onmenselijke inspanningen. Terwijl de bouw vorderde hield ik de achtertuin onkruidvrij. Later zaaide ik een gazon en samen met mijn vader legde ik een beplanting met bomen en struiken aan. Ik leerde tegelijkertijd onze toekomstige burens goed kennen. Regelmatig werd ik op de koffie genodigd door Margriet Krijnen en Rian van Helvoirt. In juni 1977 was het huis klaar. Op 22 juni verhuisden we vanuit de Marie Koenenlaan in Tilburg naar Raadhuisstraat 29 in Berkel-Enschot. Het was kermis in het dorp. We konden meteen genieten van de muziek die vanaf het Wilhelminaplantsoen naar ons nieuwe woonplekje waaide. Truus en ik waren op 30 juli van dat jaar twaalfeneenhalf jaar getrouwd. We hebben onze koperen bruiloft gevierd met onze kinderen en de families Latijnhouwers en Theunissen. Die konden toen meteen ons nieuwe huis bewonderen. De uitnodiging was versierd met tekeningen van onze vijf kinderen. We begonnen om 17.45 uur met een eucharistieviering met als voorganger rector Merckx. Om 18.30 uur was er een gezellige ontmoeting van de twee families onder het genot van een hapje, een drankje en een muziekkje.

We waren heel gelukkig in ons nieuwe onderkomen. De kinderen waren heel snel gewend aan hun nieuwe omgeving. De overgang naar de Heilig Hartschool ging zonder problemen. Het hoofd der school, Mijnheer Van Laar, was erg in zijn nopjes met de grote aanwas van leerlingen. De school naderde op dat moment het minimale aantal dat voor een zelfstandige school vereist was.

62. Voorzitter

Prof. Kriellaars werd op 25 mei 1981 65 jaar. Hij zou dan terugtreden als voorzitter van de NCB. De vraag was wie hem zou opvolgen. Natuurlijk was bij mij wel eens de gedachte opgekomen of daarbij aan mij gedacht zou worden. Het hield me niet echt bezig. Als algemeen secretaris voelde ik me helemaal op mijn plaats. Voor mij hoefde er niets te veranderen. Ik wist wel dat het dagelijks bestuur zich in februari aan het oriënteren was op zoek naar een geschikte kandidaat. Uit verslagen die, ik later mocht inzien, bleek dat ze enkele kandidaten hadden gepolst. Deze waren om uiteenlopende redenen niet beschikbaar of werden niet capabel genoeg bevonden.

Op 18 februari kreeg ik een telefoontje van Kriellaars. Of ik die avond om 21.00 uur naar het huis van rector Merckx kon komen. Daar werd me de vraag gesteld of ik in principe bereid zou zijn om kandidaat te worden gesteld als voorzitter van de NCB. Daaraan werd toegevoegd dat ik op dat moment nog geen antwoord mocht geven, maar dat ik eerst enige bedenktijd zou moeten nemen.

Het dagelijks bestuur wist dat ik mijn functie als algemeen secretaris met plezier en veel toewijding uitoefende. Bovendien bracht het aanvaarden van de functie als eerstverantwoordelijke bestuurder een heel andere verantwoordelijkheid met zich mee. Het voorzitterschap maakte je kwetsbaar. Voor die functie moet je gekozen worden en na vier jaar al dan niet herkozen. Er zat dus een afbreuk risico aan deze functie. Ik was op dat moment nog maar 44 jaar en ik had dus nog een lange weg te gaan. Vandaar het verzoek om goed na te denken of ik de veilige positie van algemeen secretaris zou willen inruilen voor het voorzitterschap.

Ik heb er diep over nagedacht en de ins en outs met Truus uitvoerig besproken. Haar reactie was: 'als je het leuk vindt en denkt het aan te kunnen moet je het doen'. Nu de vraag op tafel lag, vond ik het toch wel een eer dat ik voor deze topfunctie gevraagd werd. De NCB stond maatschappelijk hoog in aanzien. Als eerste man voor de boerenstand opkomen vond ik een prachtige uitdaging. Ik had de ambitie en ook het idee dat ik deze opdracht wel aan kon. Op zaterdagavond 21 februari liet ik Kriellaars weten dat ik bereid was om me kandidaat te stellen voor het voorzitterschap van de NCB.

In de vergadering van het hoofdbestuur op maandag 23 februari kwam het voorstel tot mijn verkiezing aan de orde. Dankzij het verslag van die vergadering ken ik de gang van zaken in het hoofdbestuur. Voorzitter Kriellaars lichtte toe wat het dagelijks bestuur aan actie had ondernomen. Hij deelde mee dat ik bereid was kandidaat te staan voor de functie van voorzitter. Na discussie besloot het hoofdbestuur over te gaan tot een stemming over de komende vacature. Na de stemming deelde de voorzitter mij mee dat er achttien stemmen

Opvolging prof. Kriellaars als voorzitter

waren uit
housers.
Ik was hiermee gekozen tot voorzitter van de NCB met ingang van 25 mei, de dag dat Kriellaars 65 jaar werd. Ik heb het hoofdbestuur bedankt voor het grote vertrouwen dat in mij werd gesteld. Ik zegde toe dat ik mijn uiterste best zou doen om het voorzitterschap waar te maken.

De dagen daarna stroomden de gelukwensen van alle kanten binnen. Het huis vulde zich met bloemstukken. De kranten verspreidden het nieuws over het NCB gebied en ver daarbuiten. Met een uitgebreid diner met veel gasten uit de landbouwwereld, werd het afscheid van prof. Kriellaars gevierd. Natuurlijk werd ook aandacht geschonken aan mijn aantreden als nieuwe voorzitter. Ik weet nog dat ook ik een toespraak mocht houden en daarbij Kriellaars heb geprezen als een goede voorzitter en een uniek persoon. Ik voegde er aan toe: 'maar ik ben natuurlijk ook een uniek persoon'. Er volgde een hartelijk applaus, kennelijk een goede ingeving! Het waren een paar mooie dagen. Maar een minister die gevraagd werd naar de mooiste dag tijdens zijn ministerschap antwoordde: 'dat was de eerste dag dat ik minister was, daarna was het ploeteren'. Hoe zou het mij in mijn nieuwe baan vergaan?

63. Werkzaamheden

Dan ben je ineens voorzitter van de NCB. Het is zaak om de knop om te zetten. Je krijgt van de een op de andere dag de eindverantwoordelijkheid voor het reilen en zeilen van zo'n grote organisatie en komt volop in de publiciteit. Ik had het geluk dat er in de eerste drie jaren geen buitensporige gebeurtenissen plaatsvonden. Daarna wel, maar daar kom ik later op terug.

Tot mijn groot genoegen werd Antoon Heijmans per 1 juni 1981 benoemd tot mijn opvolger als algemeen secretaris. Wij hadden bij wijze van spreken aan één woord genoeg. Een telefoontje duurde bij ons meestal heel kort. We waren goed op elkaar ingespeeld. Vanaf mijn start bij de NCB in 1969 tot mijn terugtreden in 1996 hebben we intensief samengewerkt. We lagen elkaar goed. Ook na mijn afscheid van de NCB zijn we goede vrienden gebleven en trekken nog vaak samen op. Veel steun ondervond ik ook van rector Merckx. Hij was onze geestelijk adviseur. Maar hij was veel meer. Vanuit zijn onafhankelijke positie adviseerde hij de bestuursleden over zaken van maatschappelijke aard en gaf ook vaak zijn mening over beleidszaken. Hij woonde niet alleen vergaderingen bij van het dagelijks- en hoofdbestuur van de NCB en van de jongeren- en vrouwenorganisatie, maar ook van diverse coöperaties. Ook daar werd daar gewaardeerd om zijn onafhankelijke opstelling en zijn wijze adviezen.

Wim van Dijk was mijn persoonlijke secretaris. Hij was landbouw ingenieur en heeft me tijdens mijn hele voorzittersperiode uitstekend ondersteund. Verder had ik veel plezier van Harrie Soet. Hij was mijn chauffeur en bracht me veilig naar de plaatsen waar ik een vergadering of bijeenkomst had.

Mijn benoeming tot voorzitter betekende dat een aantal bestuursfuncties over gingen naar Heijmans. Maar ook dat ik er enkele bijkreeg. Zo werd ik vicevoorzitter van de KNBTB, bestuurslid, van Het Landbouwschap, lid en later voorzitter van de onderwijscommissie van de NCB, lid van het bestuur van de HAS in Den Bosch, lid en later voorzitter van het Boekhoudbureau van de NCB en bestuurslid en later vicevoorzitter van Suiker Unie. Een jaar later werd ik benoemd tot lid van de Raad van Commissarissen van Interpolis. In 1984 lid en later vicevoorzitter van de Raad van Toezicht van de Rabobank Nederland. In 1988 volgden functies als lid en later vicevoorzitter van de Raad van Beheer van Rabobank Nederland en voorzitter van de Raad van Commissarissen van Sobel NV te Son. Dat is nog niet alles. Later kwamen er nog een aantal bestuursfuncties bij. Ik stopte ook met een aantal functies. Zo nam ik afscheid van Suiker Unie toen ik lid werd van De Raad van Beheer van de Rabobank.

Het was duidelijk het beleid van de NCB om de voorzitter als een spin in het web te laten fungeren. Voor mij betekende dat een forse inspanning om al die vertegenwoordigingen goed in te vullen. Ik bracht dan ook heel veel tijd door

op mijn werkkamer op de zolderverdieping om al die, meestal dikke agenda's, onder de knie te krijgen. Op deze wijze werd ik natuurlijk heel breed geïnformeerd over alles wat met land- en tuinbouw had te maken. Soms dreigde belangenverstremming. Bijvoorbeeld toen Rabobank Nederland Interpolis wilde overnemen. Ik was lid van de Raad van Beheer van Rabobank Nederland, lid van de Raad van Commissarissen van Interpolis en voorzitter van de NCB, die vijftientig procent van de aandelen van Interpolis bezat. Ik heb dit probleem opgelost door de vergadering van de Rabobank en Interpolis te verlaten als dit onderwerp aan de orde kwam.

Natuurlijk ging ook het gewone werk door. Ik werd een vergadertijger. Ik was regelmatig te vinden in de plaatselijke afdelingen. Dat betekende inleidingen houden tijdens gezinsdagen en vergaderingen en besprekingen door heel het NCB-gebied. Bovendien had ik regelmatig vergaderingen in het SER gebouw in den Haag en het Ministerie van Landbouw aldaar. Een andere vergaderplaats waar ik regelmatig te vinden was in het Beatrix-gebouw in Utrecht. Natuurlijk vergaderde ik ook vaak in het Provinciehuis in Den Bosch. Ik bestreek op die manier het hele scala van het ministerie in den Haag, de Provincie, kringen van de NCB en plaatselijk afdelingen tot individuele boeren en tuinders. Dat alles maakte mijn werk heel interessant.

Heel belangrijk waren natuurlijk de maandelijkse vergaderingen van het dagelijks en hoofdbestuur. Het dagelijks bestuur nam deels zelfstandig beleidsbeslissingen en had verder tot taak de hoofdbestuurvergaderingen voor te bereiden. Het voorzitten van de vergadering van het hoofdbestuur was best inspannend. Ik had van Kriellaars de gewoonte overgenomen om aan het begin van de vergadering een inleiding te houden over actuele gebeurtenissen en problemen in de Landbouw. Ik moest me dus goed inlezen in deze onderwerpen. Het hielp dat Gerrit Braks in die tijd minister van Landbouw was. We waren jaargenoten, studeerden dezelfde studierichting en waren goed bevriend. Zondagavond voor de hoofdbestuurvergadering belde ik hem om de stand van zaken door te nemen. Het gaf me een beter inzicht op in de actualiteit. Dat leverde toch wel een meerwaarde op voor mijn verhaal in het hoofdbestuur. Het spreekt vanzelf dat we elkaars verantwoordelijkheid ten volle respecteerden. Door al mijn functies was ik een zeer druk bezet mannetje. Ik denk nu wel eens: hoe heb ik het allemaal voor elkaar gekregen. Met de hulp en steun van bestuurders en medewerkers is dat destijds aardig gelukt. Zo heeft het hoofdbestuur me altijd gesteund. Ook als er wel eens moeilijke beslissingen moesten worden genomen.

64. Het beleid van de NCB

Op 10 december 1981 hield ik mijn maidenspeech voor de algemene vergadering van de NCB. Veel zaken kwamen aan de orde. Ik stelde vast dat een levenskrachtige land- en tuinbouw van vitaal belang is voor Nederland. Agrarische ondernemer moesten daarom niet te zeer beperkt worden door een woud van regels en beperkingen. Verder wees ik op de noodzaak van beheersing van de productie in land- en tuinbouw. Niet steeds meer willen produceren, maar de nadruk leggen op de kwaliteit. Ik constateerde verder dat de toestand in de meeste sectoren op dat moment redelijk was. Er dreigde echter gevaar door bezuinigingsplannen van het kabinet van Agt. Tegelijk werd vanuit Brussel een terughoudend prijsbeleid voorgesteld, verpakt in Richtsnoeren voor het Europese landbouwbeleid. Het spreekt vanzelf dat ik me tegen die plannen uitsprak. Andere zaken die in 1981 aan de orde kwamen, waren dreigende bezuinigingen op ruilverkavelingen en opheffing van vrijstelling onroerend goed belasting op landbouwgrond.

Tijdens de algemene vergadering van de NCB op 8 december 1983 pleitte ik in mijn jaarrede voor rust aan het uitbreidingsfront. De ontwikkeling naar zeer grote bedrijven kon tot overschotten leiden en kleinere bedrijven in problemen brengen. De NCB wilde te kleine bedrijven helpen bij het beëindigen van het bedrijf, levensvatbare kleine bedrijven in hun groei ondersteunen, middenbedrijven bevorderen in hun ontwikkeling en de groei naar zeer grote bedrijven ontmoedigen. Zo nodig moest een vestigingswet de uitgroei naar zeer grote bedrijven blokkeren.

Op organisatorisch gebied werd in september 1981 een eerste aanzet gegeven voor het volwaardig NCB lidmaatschap van vrouwen.

In mei 1984 volgde een forse ingreep in de melkveehouderij en de zuivelwereld. Dit als reactie op boterbergen en overschotten van mager melkpoeder. De Europese ministerraad werd het eens over de superheffing. De melkproductie in Nederland moest verminderd worden met 8,65 procent ten opzichte van 1983. Op de meer productie zou een heffing gelegd worden van 75 procent van de dagprijs. Er was nogal wat weerstand onder onze melkveehouders. Ik heb deze ontwikkelingen toegelicht tijdens bijeenkomsten van de kringen. Mijn standpunt luidde dat er iets moest gebeuren om de overschotten weg te werken. En dat dan de superheffing de minst slechte methode was. Maar dan wel onder voorwaarden, die het landbouwbedrijfsleven mee zou bepalen.

Op 1 november 1984 werd ik s 'avonds opgebeld door minister Braks. Dat gebeurde nooit. Hij had een vervelende boodschap. Met ingang van de volgende dag zou de interim-wet varkens- en pluimveehouderij in werking treden. Dat betekende dat met onmiddellijke ingang nieuwvestiging en uitbreiding van var-

kenshouderij en pluimveehouderij in provincies met veel intensieve veehouderij verboden werd. Mijn reactie naar de minister toe was: ' Gerrit, daar komt een hoop gedonder van.' En dat was ook zo. Het bedrijfsleven zag de interim-wet als een overval. Zonder het gebruikelijke vooroverleg werd de ontwikkeling van veel bedrijven stilgelegd. Veel boze reacties van voormannen uit de landbouw waren het gevolg. Ik heb me daarbij natuurlijk niet onbetuigd gelaten. De aanpak van Braks was wel begrijpelijk. Als hij in overleg was gegaan over dit onderwerp hadden veel boeren nog snel een bouwvergunning aangevraagd. Dat gebeurde alsnog in een enkel dorp waar het gemeentehuis tot in de late avond open bleef om vergunningen af te geven.

Er waren overigens nogal wat boeren die een bouwvergunning in de la hadden liggen, maar nog niet tot de bouw waren overgegaan. Die konden dus alsnog uitbreiden.

Dat er wat moest gebeuren was duidelijk. De hoeveelheid mest groeide met de uitbreiding van de intensieve veehouderij. Dat zou in de toekomst milieuschade teweeg brengen en de boeren op hoge kosten jagen.

Intussen stagneerde de ontwikkeling van de landbouw in veel sectoren. In de melkveehouderij zorgde de superheffing voor een stilstand, de intensieve veehouderij werd afgeremd door de interim-wet, de productie van bietsuiker werd afgegrensd door quota.

65. Mestproblematiek

In de jaren tachtig kwam het mestprobleem pas echt op de kaart te staan. De interimwet van Braks was een duidelijk signaal. In 1984 werd op initiatief van de Landelijke Raad voor Bedrijfsontwikkeling een commissie in het leven geroepen die minister Braks moest adviseren over de aanpak van het mestoverschot. Leden van de commissie waren vertegenwoordigers van het landbouwbedrijfsleven en van het ministerie van Landbouw. Ik werd voorzitter van die club, die als de commissie Latijnhousers door het leven zou gaan. In september 1984 bracht de commissie advies uit. Die betroffen een groot aantal maatregelen als verbetering van de kwaliteit van de mest, verplaatsing van mest naar akkerbouwgebieden en verwerking tot korrels in mestfabrieken. De commissie koos voor wat betreft de hoeveelheid mest die op het land mocht worden gebracht, voor de bemestingsnormen van het Instituut voor Bodemvruchtbaarheid; gebaseerd op een stikstofnorm. Bij deze norm zou een hoeveelheid van drie miljoen ton mest niet in Nederland te plaatsen zijn. De Landelijke Raad voor Bedrijfsontwikkeling stemde in met het rapport. In april 1985 reagerden de ministers Braks en Winsemius (Milieu) op het rapport. De meeste adviezen werden overgenomen. Maar in plaats van de stikstofnorm, waar de commissie

voor had gekozen, kozen zij voor een fosfaatnorm. Dat had enorme gevolgen voor het niet plaatsbare mestoverschot. In plaats van een landelijk overschot van drie miljoen ton zou er volgens de fosfaatnorm maar liefst een overschot zijn van 27 miljoen ton. Dat zou de landbouw voor onoverkomelijke problemen stellen. Ik voelde mij in mijn hemd gezet en besloot daarom af te treden als voorzitter van de commissie. Het was eigenlijk een symbolische daad. Het werk van de commissie was afgerond. Die zou hoogstens desgevraagd nog aanvullende adviezen kunnen geven. Mijn aftreden werd door het landbouwbedrijfsleven breed ondersteund. De twee ministers kregen echter de Tweede Kamer achter zich en bogen zich vervolgens over de uitwerking van de Meststoffenwet en de Wet Bodembescherming. Daarmee kreeg de mestaanpak een eind 1986 een wettelijke basis.

In juni 1985 werd ik met algemene stemmen herkozen als voorzitter van de NCB. Ik kon mijn werkzaamheden dus voortzetten. Die stonden in de komende jaren vooral in het teken van de mestproblematiek. In 1984 werd ik voorzitter van de Stuurgroep Mestproblematiek Noord-Brabant, in februari 1986 voorzitter van de Landelijke Mestbank.

Verder werd ik in 1986 voorzitter van de Raad van Commissarissen van Promest en in 1989 voorzitter van de Stuurgroep Landbouw en Milieu van de provincie Noord-Brabant. Verder was ik voorzitter van de Milieucommissie van de NCB. In de Raad van Commissarissen van Promest zaten acht organisaties en coöperaties. Die brachten een deel van de benodigde gelden bijeen voor de bouw van een mestfabriek in Helmond. Een ander deel kwam beschikbaar door subsidies van de Nederlandse overheid en de Europese Gemeenschap.

Het rapport over de opzet van de fabriek werd in oktober 1986 aangeboden aan de Ministers Braks en Nijpels (Milieu). In november van dat jaar werd gestart met de bouw van een proeffabriek met een verwerkingscapaciteit van 100.000 ton mest.

De mestproblematiek hield de gemoederen steeds meer bezig. De NCB formuleerde in juni 1987 een aantal actiepunten. Die werden bij de ministers van Landbouw, Milieu en Financiën met veel nadruk op tafel gelegd. Belangrijke punten waren: vereenvoudiging van de mestboekhouding en het afleveringsbewijs, en vermindering van de regelgeving.

Intussen deden zich heftige botsingen voor met maatschappelijk organisaties als de Brabantse Milieufederatie (BMF) en de Brabantse FNV. Op 14 november 1987 kwam het tot een clash met de BMF. Die dag was ik te gast bij de viering van het vijftienjarig bestaan van die organisatie. We waren natuurlijk tegenpolen, boeren en milieumensen. In die tijd probeerden we toch nader tot elkaar te komen. Dat ging helemaal mis tijdens de jubileumviering. De voorzitter van de BMF, mr. De Bont hield een toespraak waarbij hij onder

meer zei: 'het enige dat de boeren in de intensieve veehouderij bezighoudt, is de lange levertijd van hun Mercedes'. Een andere uitspraak: 'het beeld van een Europees verkeersplein op een boomloze Brabantse mesthoop is afschrikwekkend'. In die trant had hij nog meer opmerkingen. Ik kon deze tirade niet over mijn kant laten gaan. Ik vroeg en kreeg het woord. Ik maakte op woedende toon duidelijk dat wij als landbouw wel degelijk het mestprobleem erkennen en er hard aan werken om het op te lossen. En dat in de woorden van de Bont elke nuancering ontbrak. Ik noemde zijn uitspraken beneden alle peil en zei dat we ons als hoofdbestuur zouden beraden over de te volgen stappen. In de eerstvolgende vergadering van het hoofdbestuur besloten we de samenwerking met de BMF op te schorten. In de dagbladen werd met veel begrip gereageerd op mijn emotionele uitbarsting. Zelden heb ik zoveel fanmail van NCB-leden ontvangen. Later ontving ik een brief van De Bont waarin hij zijn excuses aanbood voor zijn misplaatste opmerkingen. De commissaris van de koningin, mr. Frank Houben, bood zijn medewerking aan voor een overleg tussen de beide partijen om de breuk te helen. Drie gespreksronden onder leiding van de commissaris waren nodig om weer op één lijn te komen.

Dan de botsing met de FNV. Vakbondsbestuurder Jan Jetten van de FNV verklaarde op zaterdag 9 april 1988 de oorlog aan de NCB. Volgens de Amsterdamse Brabander verpestten de boeren natuur en milieu in Brabant. De NCB liet het allemaal maar gebeuren. Volgens Jetten kon je over een aantal jaren vanuit het Land van Cuijk tot in West-Brabant kijken omdat bomen en struiken verdwenen zouden zijn vanwege ammoniakuitstoot en vermessing. De FNV zou een actie beginnen om dat te voorkomen. Het regende telefoontjes van de pers. Wat is de reactie van de NCB op de oorlogsverklaring? Ik zei dat we volkomen verrast waren door de uitspraken van Jetten. Maar ook dat hij zodanig overdreef dat je hem nauwelijks serieus kon nemen. Ik legde nog eens uitvoerig uit welke initiatieven al door het landbouwbedrijfsleven waren genomen. Jetten pruttelde nog wat tegen in de pers. Verder hebben we niet veel meer van hem gehoord.

Intussen broeide de onrust onder de boeren. De mestplannen van de minister werden als te rigoureuus ervaren en de wirwar van regels irriteerden mateloos. Om de onrust een plek te geven besloten we tot een overleg met de afdelingsvoorzitters. Dit overleg vond plaats op 3 februari 1988 in het gemeenschapshuis 'de Blauwe Kei' in Veghel. De pers rook sensatie en was massaal aanwezig, maar werd niet tot het overleg toegelaten. Buiten het gebouw werd een televisiemast opgezet. Die avond werd drie keer een gesprek met mij opgenomen en uitgezonden door het NOS-Journaal: aan het begin van de vergadering, in de pauze en na afloop.

De vergadering kende een rustig en zakelijk verloop. De conclusie aan het einde van de vergadering was dat we op 11 februari met een speciale trein naar Den Haag zouden gaan om minister Braks een petitie aan te bieden. Op die da-

tum reisden we met zevenhonderd leden richting de Hofstad. Vanaf het station trokken we in processie naar de Nieuwe Kerk. Daar zouden we de petitie aan Braks aanbieden. Er hing een flinke spanning in het voormalige Godshuis. Veel spandoeken lieten niets aan de verbeelding over. Het beleid van de minister werd niet gepruimd. 'Braks denk aan de boer van straks', galmde het door het kerkgebouw. Ik bood Braks een petitie aan met negen eisen. Het centrale punt behelsde een totaalvisie van de overheid over de mestaanpak en financiële steun voor de uitvoering van de plannen. Minister Braks deed in zijn toespraak enkele handreikingen. Hij beloofde naar de boeren te luisteren als de wetgeving onpraktisch bleek te zijn. Verder hield hij vast aan zijn eerder uitgestippeld beleid.

Voor de verandering was er op 28 februari 1989 een protestactie van akkerbouwers in West- Brabant. Bij de Gedempte Haven in Bergen op Zoom stonden een groot aantal akkerbouwers klaar om met hun trekkers de weg op te gaan om aandacht te vragen voor hun penibele inkomenssituatie. Vanaf een platte wagen sprak ik de tractorbestuurders toe. We eisten dat het akkerbouwactieplan snel werd uitgevoerd. 'We laten ons niet met een kluitje in het riet sturen', zo sprak ik. Daarna zette een lange stoet van tractoren zich in beweging. Het veroorzaakte de nodige verkeersoverlast, dat was ook juist de bedoeling.

66. Aanpak mestprobleem

'Boer wil stal zelf uitmesten', was de kop van een door mij ingezonden artikel in het Brabants Dagblad van 3 april 1993. Dat ging gepaard met de oproep aan onze leden om niet af te wachten maar in het offensief te gaan. Niet lijdzaam toezien wat de overheid aan beperkende maatregelen voorschrijft. Maar zelf initiatieven nemen om problemen op te lossen. Aanvallen is beter dan verdedigen, was het credo.

Een eerste aanzet was de campagne onder het motto: 'boeren en Tuinders zorgen voor kwaliteit'. Via stickers, borden langs de wegen en contacten met burgers en buitenlui moesten consumenten overtuigd worden van de inzet van boeren en tuinders voor een verantwoorde en duurzame wijze van produceren. We hebben niet afgewacht. In tegendeel, we zijn aan de slag gegaan. Vanuit de NCB, de Mestbank en diverse commissies en werkgroepen werd hard gewerkt aan de oplossing van het mestprobleem. Naast de Mestbank zag ook de mest coöperatie Mestac het licht. Verder was er de STEP (Stichting Export Pluimveemest) en de al eerder genoemde mestfabriek Promest. Landelijk lag er het aanbod van een mineralenboekhouding. Die zou een aanzienlijke reductie van overtollige mineralen als stikstof en fosfaat opleveren. Op initiatief van het CDA hadden we op 15 maart 1993 met een aantal mensen uit het bedrijfsleven, een gesprek over deze materie met de minister president Ruud Lubbers in Het

Torentje in Den Haag. De opzet was uiteraard om hem te informeren over onze standpunten en zijn steun daarvoor te vragen.

Desondanks lagen er overheidsplannen voor een verdere aanscherping van de mestmaatregelen, de zogeheten de 'derde fase mestbeleid'. Als NCB dreigden we in april 1990 met acties als de overheidsvoorstellen voor een forse verhoging van de mestoverschotheffing zou worden doorgevoerd en het uitrijverbod zou worden uitgebreid.

Om uit de impasse te komen werd op 13 mei 1993 een overleg tussen het Landbouwschap en de ministeries van Landbouw en Milieu belegd. Aanwezig waren minister Bukman, die Braks was opgevolgd als minister van Landbouw, en minister Alders van Milieubeheer. Van de kant van het bedrijfsleven waren aanwezig de voorzitters van de drie landelijke landbouworganisaties, Mares (KNBTB), tevens voorzitter van het Landbouwschap, Doornbos (CBTB) en Marius Varekamp (KNLC).

Zij werden gesteund door drie productschapsvoorzitters, de voorzitter van de afdeling veehouderij en enkele deskundigen van het Landbouwschap. Zelf was ik als adviseur aanwezig in mijn functie als voorzitter van de Mestbank. Aan de orde was een discussiestuk waarin een groot aantal aspecten van de mestaanpak genoemd werden: de mestnormen voor 1995, de hoogte van de eindnormen, het afschaffen van de mestproductierechten en het introduceren van een ammoniakheffing. Het meest wezenlijke punt betrof een aanscherping van de mestnormen. Het fosfaatverlies mocht niet hoger zijn dan vijf kg per hectare. Het fosfaatverlies is de hoeveelheid fosfaat dat niet door de planten wordt opgenomen en in de ondergrond verdwijnt. De varkens- en pluimveehouders moesten de mestproductierechten in 1995 verminderen met dertig procent. In de voorbespreking van onze delegatie gaf ik aan dat ik de voorstellen niet kon verkopen aan mijn achterban. Met name een fosfaatverlies van vijf kilogram leek mij absoluut niet haalbaar. Maar de overige vertegenwoordigers van de landbouw gingen wel akkoord. Na onze voorbespreking verplaatsten we ons rond 17.30 uur naar het Ministerie van Landbouw, waar de ministers en hun ambtenaren op ons wachtten. Het werd een lange zit. De standpunten lagen ver uiteen. De vergadering werd meermalen, soms voor lange tijd, geschorst voor onderling overleg. Ook toen heb ik tijdens zo'n overleg van onze delegatie gezegd dat ik de inperking van de productiecapaciteit en de fosfaatverliesnorm niet kon verdedigen naar mijn achterban. De stemming werd er niet beter op. Bovendien begon de honger te knagen. Het avondeten was er bij ingeschoten. Het werd middernacht en nog waren we het op geen stukken na eens. Weer een schorsing, weer een kleine aanpassing van de voorstellen van de ene of de andere zijde. Om kwart over twee in de nacht lag er toch een compromis waarmee beide partijen zich met moeite akkoord verklaarden. Ik was er ongelukkig mee.

Ik vreesde dat dit compromis bij de achterban van de NCB moeilijk te verdedigen zou zijn. Omdat ik als adviseur van de aan de delegatie was toegevoegd en al de verantwoordelijke bestuurders van het Landbouwschap akkoord waren gegaan kon ik moeilijk dwars gaan liggen. Misschien was het toch beter geweest dat ik ook in het gezamenlijke overleg van Landbouwschap en ministeries mijn voorbehoud had gemaakt.

67. Standpunt NCB 14 mei 1993

Na een korte nacht was ik om 10.00 uur weer present bij de vergadering van de veehouderijcommissie van de NCB. Een goede gelegenheid voor een eerste toets van het mestakkoord van de afgelopen nacht. De veehouderijcommissie zag de inhoud van het akkoord niet zo zitten. Besloten werd tot een raadpleging van de afdelingsvoorzitters. De volgende dag 14 mei om 10.00 uur kwamen 210 van de 280 voorzitters bijeen in 'Den Bogaard' in Moergestel. Daar heb ik het akkoord op hoofdlijnen toegelicht. Cor van der Vleuten, hoofd van onze Dienst Milieu, gaf vervolgens een toelichting op de technische aspecten. Daarna begon een uitgebreide discussie. De conclusie was: dit akkoord kunnen we niet accepteren. Er zitten goede punten in. Maar als het een kwestie is van slikken of stikken, dan zeggen we echter nee. Er zitten nog veel onduidelijkheden en onzekerheden in het akkoord. Als je niet weet waar je aan toe bent, is het onverantwoord met de voorliggende plannen in te stemmen.

Wel spraken we uit dat de NCB bereid was op basis van een aanvullend plan mee te werken aan de oplossing van het mest- en ammoniakprobleem. Hoe nu verder? De andere landbouworganisaties konden zich blijkbaar wel vinden in het akkoord. Voor mijzelf ontstond een vervelende situatie. Ik was erbij toen het akkoord gesloten werd. Ik had weliswaar in eigen kring afhoudend gereageerd. Maar had me, vanuit mijn adviseursrol, neergelegd bij het feit dat de verantwoordelijke bestuurders ja hadden gezegd.

De pers smulde van de ontstane situatie 'Brabantse boerenbond buigt voor achterban,' kopte het Algemeen Dagblad; 'Confrontatie dreigt', vermeldde de NRC; Scheuring in Boerenfront, schreef Het Nieuwsblad van het Zuiden. Inderdaad dreigde een scheuring. De Gelderse Maatschappij van Landbouw sloot zich aan bij het standpunt van de NCB. Andere organisaties vonden dat er, wat de bemestingsnormen betreft, nog niets definitiefs was afgesproken. Tijdens de vergadering van het Landbouwschap op 9 juni stemde het bestuur in met de grote lijn van het akkoord. Maar het had kritiek op het uitrijverbod in september op grasland. Verder wilde het Landbouwschap betrokken worden bij de uiteindelijke vaststelling van de verliesnormen in 2000. Ook maakte het Schap een voorbehoud bij de voorgestelde korting van de mestproductierechten. 'Er

moet niet alleen naar milieuaspecten worden gekeken maar ook wat economisch haalbaar is voor de sector', was het commentaar. Het Landbouwschap zou deze punten inbrengen in het overleg met Tweede Kamer. Dat kwam enigszins tegemoet aan het standpunt van de NCB. Maar de achterban bleef morren. Het vertrouwen in de boerenvoormannen slonk. Een actiegroep in Son liet via het Agrarisch Dagblad weten: 'Als Latijnhouders gaat zwabberen moet hij weg'. Vooralsnog kreeg ik het voordeel van de twijfel. Over de voorzitter van de KNBTB oordeelde men nog harder: 'Jef Mares moet weg'.

De onvrede onder veehouders over het mestakkoord bleef groeien. Dat leidde tot de oprichting van de actiegroep 'Beter Mestbeleid'. Leden waren Frans Meulemeesters, Hans Verhoeven en Ton van Duijnhoven. Zij stelden een eigen mestplan op en kregen daarmee steun van de agrarische achterban. Belangrijk punt was de eis van een nationale mestcentrale. Alle boeren met een mestoverschot moesten verplicht worden deze aan de centrale te leveren. Een aanpak die we ook kennen bij de afvoer van huishoudelijk afval. Op deze manier dwing je solidariteit af en worden de afzetkosten beheersbaar. Een ander belangrijk punt was het fosfaatverlies. De overheid ging daarbij uit van vijf kg fosfaat per hectare. De actiegroep vond dat veel te laag en ging uit van een verlies van vijftig kg per hectare.

Aanvankelijk was er een verschil tussen de eisen van de actiegroep en het standpunt van de NCB. Dat was pijnlijk. Want op 15 november 1993 zou er een grote demonstratie plaatsvinden in de Brabanthallen in Den Bosch. Het zou slecht zijn als de actiegroep met verdergaande eisen zou komen dan de NCB. Wij bezochten op 11 november als driemanschap - voorzitter, algemeen secretaris en geestelijk adviseur - de jaarlijkse kringvergadering van de kring Helmond in gemeenschapshuis De 'Vierspan' in Deurne. Dit als voorbereiding op de Algemene Vergadering in december. Tijdens de vergadering kregen wij een telefoontje vanuit de actiegroep Beter Mestbeleid. Het verzoek was nog die avond een overleg te organiseren. Dit om te bezien of we het eens zouden kunnen worden over een gezamenlijk standpunt. Na de vergadering hebben we elkaar ontmoet en tot ver na middernacht onderhandeld. We werden het eens en besloten tot een gezamenlijk eisenpakket. Dat betrof onder meer de fosfaatverliesnorm, de gebruiksnormen voor bouwland en maisland (110 kg per ha) voor grasland (150 kg per ha), en de opzet van een mestcentrale.

Maandag 15 november 1993 was het zover. De dag van de grote manifestatie in de Brabanthallen in Den Bosch. Voordat de bijeenkomst begon belegden we, samen met de actiegroep Beter Mestbeleid, een drukbezochte persconferentie om de media te informeren over inhoud en doelstellingen.

Om 13.00 uur waren bijna negenduizend boeren aanwezig. Met veel lawaai en een groot aantal protestborden was de toon gezet. Bij het begin van mijn ope-

ningspraak klonk een boegeroep dat mij het spreken bijna onmogelijk maakte. Niet leuk! Na enkele minuten ging dat over. Dat gebeurde ook bij de toespraken van Marius Varekamp (KNLC) en de aanwezige politici: Jan van Noord (CDA), Servaas Huys (PvdA), Piet Blauw (VVD) en Pieter ter Veer (D66). Frans Meulenmeesters van Beter Mestbeleid werd luid toegejuicht.

Natuurlijk waren er veel kritische vragen en opmerkingen vanuit de menigte. Maar het liep gelukkig niet uit de hand en iedereen applaudisseerde toen ik de petitie met eisen voorlas. De volgende dag stonden de kranten vol met verslagen die waarheidsgetrouw en positief kritisch waren. Als NCB vonden wij het een geslaagde manifestatie.

Premier Ruud Lubbers was op 9 december 1993 te gast bij de Algemene Vergadering van de NCB en sprak zich in positieve zin uit voor een gezamenlijke aanpak via een mestcentrale door overheid en bedrijfsleven. Hij juichte ook de invoering van een mineralenboekhouding toe.

De politici hadden tijdens de demonstratie het achterste van hun tong niet laten zien. Zij bewaarden hun kruid tot de behandeling in de Tweede Kamer met de ministers Bukman en Alders. Die zitting vond plaats op 13 december 1993. Uitkomst was dat de mestnormen voorlopig niet verder werden aangescherpt. Een nadere studie moest uitwijzen wat aanvaardbaar was. Voor de oprichting van de mestcentrale werd een opening geboden, mits het hele bedrijfsleven daar achter stond. Welke verliesnorm acceptabel is werd nader onderzocht. Belangrijk punt vormde de mineralenboekhouding. De boeren moesten zelf gaan bijhouden hoeveel mineralen (fosfaat en stikstof) het bedrijf binnenkwamen en hoeveel er uit ging. Dat moest leiden tot evenwichtsbemesting. De conclusie was dat niet aan alle eisen van het bedrijfsleven was voldaan, maar dat de harde aanpak van de ministers was gematigd.

68. Landelijke demonstratie

Ook na de manifestatie en de behandeling in de Tweede Kamer bleef het onrustig. De roep om inkrimping van de veestapel werd luider. In augustus 1994 trad een nieuw kabinet aan. Een paars kabinet, zonder inbreng van het CDA. Met een minister van Landbouw die in het agrarisch wereldje totaal onbekend was; Jozias van Aartsen. Een minister die geen enkele kennis had van de Land- en tuinbouw. Hij werd dan ook met het nodige argwaan ontvangen door de boerenwereld. 'De NCB verwacht niet veel van het Randstadkabinet' kopte het Brabants Dagblad. Dat was niet teveel gezegd. De eerste maanden van zijn ministerschap bleef het heel stil. Van Aartsen was zich aan het inwerken. Op 7 december 1994 kreeg ik een brief van de minister. Of ik bereid was mee te denken over een prioriteitsnota. Hij was van plan die begin 1995 te presenteren.

Met een aantal deskundigen uit het bedrijfsleven wilde Van Aartsen zijn ideeën toetsen. Je kunt zo'n uitnodiging moeilijk weigeren. Bovendien was het nuttig nader met de nieuwe bewindsman kennis te maken.

Op acht december 1994 nodigden wij Van Aartsen uit als spreker voor onze Algemene Vergadering. Daar verkondigde hij dat de mestnormen verder omlaag moesten. Een mededeling die natuurlijk veel kritiek oogstte. Voorgesteld werd te wachten met aanpassingen totdat de mineralenboekhouding zou worden ingevoerd.

Intussen had een andere belangrijke ontwikkeling plaats. Promest ging stoppen met mestverwerking. Het was zo mooi begonnen. Na de eerste proefinstallatie bij het varkensproefbedrijf in Sterksel en een klein mestfabriek in Nistelrode waren we begonnen met de grote mestverwerkingsfabriek Promest in Deurne. De investeringen bedroegen maar liefst honderd miljoen gulden. Alles leek goed te gaan. Er was veel belangstelling voor dit pionierswerk. Honderden bezoekers, waaronder koningin Beatrix stelden zich op de hoogte van deze nieuwe techniek. Natuurlijk waren er opstartproblemen. Maar de eindproducten biogas en droge mestkorrels leken perspectief te bieden. Een keer brak brand uit v
geen grote
schade op. van korrel

Demonstratie Mestproblematiek in kerk

moest een markt ontwikkeld worden, wat veel tijd kostte. Erger was dat de aanvoer van mest niet op gang kwam. De verwerking van de mest was een stuk duurder dan andere afzetmogelijkheden. Dus ondanks een mestoverschot, en een aanvankelijke subsidiëring van de aanvoer, kampte Promest met een tekort aan deze grondstof. Een tekort dat we verwachtten. Daarom hadden we, samen met de actiegroep Beter Mestbeleid, gepleit voor de oprichting van de mestcentrale met de verplichting overschotmest aan de centrale te leveren. We staken heel veel energie in het overtuigen van onze achterban om voor deze oplossing te kiezen. Antoon Vermeer en ook Daan van Doorn trokken het land in om de veehouders te overtuigen van de noodzaak van deze aanpak. Een draagvlak creëren voor de mestcentrale bleek moeilijk te realiseren. Landbouworganisaties buiten overschotgebieden zagen het niet zitten. De transporteurs ook niet. De politiek sprak eerder uit dat een breed draagvlak voor dit initiatief nodig was. In de vergadering van het Landbouwschap van 2 november 1994 hebben we vanuit de KNBTB keihard geknokt om de mestcentrale te realiseren. Ik was woordvoerder namens de KNBTB. Ook andere sprekers uit overschotgebieden deden een duit in het zakje. Het haalde niet veel uit. We kwamen niet verder dan de afspraak dat een commissie onderzoek zou doen naar de kansen voor een mestcentrale. Maar het geloof in een goede afloop was verdwenen. Op maandag 14 november 1994 viel het besluit. Directie en Raad van Commissarissen besloten dat voor Promest uitstel van betaling zou worden aangevraagd, een voorspel voor het faillissement. In augustus 1995 was het zover en ging Promest failliet.

Van Aartsen publiceerde in april 1995 zijn beloofde prioriteitennota 'Dynamiek en vernieuwing'. In mijn commentaar noemde ik de nota hard en liberaal en zag er weinig vernieuwing in. Ook al omdat de minister uitging van een bezuiniging van twintig miljoen gulden op onderzoek. De minister maakte zich hiermee bij de landbouw beslist niet populair. De spanning tussen overheid en landbouwbedrijfsleven nam alleen maar verder toe. De Tweede Kamer zou op 12 december 1995 praten over de mestproblematiek. Weer dreigden verslechtingen voor de veehouderij, met name de varkenshouderij en de pluimveesector. Om de politiek te beïnvloeden werd op 5 december een landelijke demonstratie gehouden in de Brabanthallen in Den Bosch. Jos Roemaat van de ABTB was dit keer de actie leider. Er kwamen liefst 12.000 boeren op af. Aanwezig waren de politici Piet Blauw (VVD), Pieter ter Veer (D66), Servaas Huys (PVDA) en Berry Esselink (CDA). Het werd een tumultueuze bijeenkomst. Er werd gejoeld en geschreeuwd, claxons loeiden en er werd volop vuurwerk afgestoken. Levensgevaarlijk met zoveel mensen in een besloten ruimte. Toen de politici hun verhaal afstaken en zelfverzekerd en zelfs wat arrogant hun soms landbouwonvriendelijke stand-

punten debiteerden, ontploft de menigte. Krachtvoerkorrels en eieren vlogen in de richting van de sprekers. Toen Piet Blauw door een paar eieren werd geraakt, stapte het hele gezelschap politici op en verdween achter het podium. Nu ontstond een zeer gevaarlijke situatie. Jos Roemaat vroeg Koos Koolen (LLTB), Frans Meulemeester en mij samen met hem op de politici in te spreken. Dit om hen te bewegen terug te komen. We spraken af dat elk van ons de menigte dringend zou verzoeken zich te gedragen. Na onze oproep werd het rustiger en kon de bijeenkomst worden voortgezet. De Kamerleden kregen nog veel kritische vragen en opmerkingen. De bijeenkomst kon daarna zonder verdere problemen worden afgerond.

De Tweede Kamer deed een week later enkele kleine toezeggingen. Het mestbeleid bleef evenwel een heet hangijzer. Na de grote demonstraties volgden nog kleinere. In oktober organiseerden we een bijeenkomst op de dag dat diverse overheidsinstellingen open dag hielden. In een toespraak richtte ir. Duffhues, directeur van het ministerie van landbouw in Zuid-Nederland voegde ik hem toe: 'Het incasseringsvermogen is op. Onze boeren hebben de afgelopen jaren keihard gewerkt aan oplossingen en krijgen stank voor dank'. De actiegroep 'Wij zijn het zat', waarvan hoofdbestuurder Harrie Verkkampen de leider was, riep boeren op hun mestafleveringsformulieren niet naar de Landelijke Mestbank te sturen. In oktober werden petitieaanvragen aan gemeenteraden aangeboden. Op 7 november werd eenzelfde petitie door mij aangeboden aan Provinciale Staten in aanwezigheid van enkele honderden boeren. De aanscherping van de mest- en ammoniakregels ging door. Dit ondanks het feit dat de boeren fors investeerden in afname van de ammoniakuitstoot en vermindering van de bemesting.

Tot de dag van vandaag blijft de problematiek actueel, zie de voorpagina van het Brabants Dagblad van 1 december 2016. Daar staat in chocolade letters: 'Mestdebat onttaardt in modder gooien'. In een toelichting: 'Ze leken elkaar gevonden te hebben, de Provincie, de boeren en natuurliefhebbers. Maar de hakken staan weer in het zand, de wonden zijn dieper dan ooit'.

69. Streekplan voor Noord Brabant

In ons werkgebied met veel veehouderij speelde het mestprobleem zwaar. Als voorzitter van de Landelijke Mestbank en voorzitter van allerlei commissies die te maken hadden met mest, ammoniak en milieu, werd ik als deskundige gezien. Dat alles kostte mij veel tijd en energie. Er waren meer kwesties die voor veel ophef zorgden. Eén daarvan was het verzet vanuit de landbouw tegen het ontwerp streekplan van de Provincie Noord Brabant in 1992.

Het begon met het nationaal Natuurbeleidsplan. Daaruit vloeide het plan voor een ecologische hoofdstructuur voort. Dit omvat een grofmazig netwerk van natuurrijke gebieden over het hele land. Opzet is dat in dertig jaar dit soort gebieden in Nederland met elkaar worden verbonden. Doel ervan was het planten dierenleven de kans te geven zich te herstellen en zich kunnen verplaatsen van het ene natuurgebied naar het andere.

De ecologische hoofdstructuur van Brabant zou honderddertigduizend hectare groot moeten worden. Daaronder zou zestigduizend hectare landbouwgrond vallen. De helft daarvan zou met beperkingen te maken krijgen. Dat kon betekenen dat verdere groei of uitbouw van bedrijven in de toekomst zou worden verhinderd. Deze beperkingen lagen de boeren zwaar op de maag. Het was nog lang niet duidelijk waar de beperkingen werden doorgevoerd en wat die precies zouden inhouden. Pas in een later stadium zou via gemeentelijke bestemmingsplannen die duidelijkheid worden verschaft. Door het provinciaal streekplan zouden wel al de contouren worden vastgelegd. Daarom was het nodig hierop te reageren. Ruim vijfduizend bezwaarschriften werden bij het provinciaal bestuur ingediend. Vanuit onze achterban werd druk uitgeoefend op in verzet te komen. Het leek ons verstandig de onvrede te kanaliseren. Op 5 februari 1992 organiseerden we als samenwerkende landbouworganisaties een protestbijeenkomst in het Autotron in Rosmalen. Vierduizend boeren kwamen daar op af. Hoewel we het afgeraden hadden met trekkers te komen sloegen toch driehonderd boeren dit advies in de wind. In aanwezigheid van de verantwoordelijke gedeputeerden Nellie Jacobs-Aarts (Landbouw) en Rein Welschen (Milieu) werd het een rumoerige bijeenkomst. Met spandoeken, die er niet om logen, luide commentaren en gejoel en gefluit maakten de boeren duidelijk dat zij zich niet inde provinciale plannen konden vinden. In mijn openingstoespraak zei ik: 'Een plan dat zoveel verzet oproept kan geen goed plan zijn. De toekomst van natuur en landschap wordt in het ontwerp duidelijk in beeld gebracht, maar hoe de toekomstige structuur van de landbouw er uit zal zien blijft onduidelijk. Dat scheidt onzekerheid. Alleen als we de ruimte krijgen voor de ontwikkeling van onze bedrijven kunnen we een goed inkomen halen en voldoen aan de eisen van natuur en milieu'. Na mij spraken nog vier fractievoorzitters van Provinciale Staten. De vertegenwoordigers van D66 en PVDA kregen de wind van voren omdat ze het ontwerp streekplan verdedigden. Jan Houben van het CDA kreeg applaus omdat hij zei dat de continuïteit van de landbouwbedrijven niet in gevaar mocht komen. Een preek voor eigen parochie. Het merendeel van de Brabantse boeren voelde zich nog steeds gesteund door het CDA. Na 5 februari bleef het broeien rondom het streekplan. De kringen Eindhoven en Eersel, goed voor vierduizend leden, zegden het vertrouwen in de provinciale CDA op. Op 15 mei toog een delegatie van boeren, met trekkers,

vanuit verschillende NCB kringen naar Nistelrode. Daar werd een hoorzitting over het streekplan gehouden. Tien vertegenwoordigers kregen de gelegenheid hun afkeer van het ontwerp- streekplan te spuien.

Intussen was vanuit de Kempen een actiegroep gestart, genaamd 'Het Kempshaantje'. Kees Hermans uit Hoge Mierde was de leider. Op weg naar de vaststelling van het Streekplan op 17 juli 1992 door Provinciale Staten, verhoogden de actievoerders de druk op de ketel. Intussen voerden wij vanuit de Gewestelijke Raad van het Landbouwschap intensief overleg met de gedeputeerden Jacobs en Welschen en de commissaris van de koningin Frank Houben. De Gewestelijke Raad is een samenwerkingsorgaan van de Landbouworganisaties en werknemersorganisaties in Noord-Brabant. In een aantal formele en informele bijeenkomsten maakten we vorderingen. Ook met de grote politieke partijen in Provinciale Staten namen we contact op. Het meest intensieve overleg hadden we met fractievoorzitter Jan Houben van het CDA.

Op 30 juni had, in samenwerking met het Kempshaantje, een massale manifestatie plaats bij het Provinciehuis in Den Bosch. Vanuit alle windstreken reden zo'n tweeduizend trekkers richting de Brabantse hoofdstad. Weer veel protestborden, gejoel, geluid van misthoorns en vuurwerk. Sprekers waren Jan van der Meijden van de kring Eindhoven, mijn persoon en Hans Huijbers vanuit de actiegroep. Mijn bijdrage was onder meer: 'Na dit protest kan het toch niet meer zo zijn dat we voor spek en bonen mee mogen onderhandelen. Het moet nu toch duidelijk zijn dat de boeren zich niet met een kluitje in het riet laten sturen'.

Na de toespraken van onze kant nam mevrouw gedeputeerde Jacobs het woord. Ze had nog maar een paar zinnen uitgesproken toen vanuit de menigte tomaten, eieren en kluiten grond in haar richting werden gegooid. Mevrouw Jacobs vluchtte op aandringen van haar beveiligers naar de beschutting van het Provinciehuis. Daarmee kwam een onverwacht een einde aan de manifestatie. Wij hebben als organisatoren onze excuses aangeboden aan de gedeputeerde. Dit was niet de bedoeling en bovendien contraproductief. Temeer omdat mevrouw Jacobs later meedeelde dat ze bereid was om te onderhandelen. Na het plotseling einde van de manifestatie vertrokken de duizenden trekkers huiswaarts, een grote verkeerschaos veroorzakend.

Na deze gedenkwaardige dag werden de besprekingen met gedeputeerden vervolgd. Met als resultaat dat we het op 14 juli eens werden over de aanpassing van het streekplan. Bij de daaropvolgende persconferentie, waarbij ook de commissaris van de koningin en beide verantwoordelijke gedeputeerden aanwezig waren, werd aan mij gevraagd een toelichting op het akkoord te geven. Blijkbaar een gebaar van goede wil vanuit de gedeputeerden. Het belangrijkste punt in het akkoord was dat in de gezamenlijke verklaring werd uitgesproken dat het voortbestaan van agrarische bedrijven in het nieuwe streekplan geen

gevaar zou lopen. Ook niet in de uitwerking daarvan in gemeentelijke bestemmingsplannen. Modernisering van agrarische bedrijven, gericht op het bereiken van een duurzame bedrijfsvoering, werd noodzakelijk genoemd. Tevens werd in overleg tussen partijen een commissie van deskundigen samengesteld. Deze zou de gemeenten adviseren wanneer er sprake was van twijfel was over de bedrijfseconomische noodzaak van uitbreiding van een bedrijf. Voorzitter van deze commissie werd Prof. Dr. Veerman, bijzonder hoogleraar op de leerstoel van de NCB op de universiteit van Tilburg. Voor de uitwerking van het streekplan werd een handleiding opgesteld. Daarbij zou het Landbouwschap nauw worden betrokken. De 281 afdelingsvoorzitters van de NCB gaven unaniem hun goedkeuring aan de bereikte overeenstemming met Gedeputeerde Staten.

De Brabantse Milieufederatie reageerde bij monde van directeur Paul van Poppel als door een wesp gestoken. 'Een zwarte dag voor de natuur in Brabant', was zijn commentaar. Hij beschouwde het akkoord als een geslaagde machts-greep van de NCB.

De krantenkoppen logen er ook niet om: 'Boeren winnaar in gevecht over streekplan Brabant' kopte de NRC. Trouw meldde: 'Boeren trekken aan langste eind in Brabants Streekplan'.

Het plan werd op vrijdag 17 juli behandeld in de vergadering van Provinciale Staten.

Het werd aangenomen met een duidelijke afspraak. Bij de concretisering van het bestemmingsplan zal een handleiding aan de gemeenten worden aangeboden. Daarin zal worden vastgelegd dat bij de concretisering van het bestemmingsplan de afspraken tussen Provincie en Landbouwschap worden uitgevoerd. Overeind bleef dat landbouwbedrijven met perspectief, ook in kwetsbare gebieden, niet hoefden te vrezen voor hun voortbestaan. De commissie Veerman, zo bleek later, hoefde nauwelijks in actie te komen. Eind goed al goed!

70. Druk baasje

In het voorgaande ben ik uitvoerig ingegaan op de mestproblematiek en het streekplan voor Noord Brabant. Het streekplan eiste ruim een jaar alle aandacht op en veel tijd. De Mestproblematiek speelde jarenlang. Ik was provinciaal, maar ook landelijk verantwoordelijk voor de mestproblematiek. Dat kostte dan ook een aanzienlijk deel van mijn werktijd.

Naast de genoemde thema's moest ik me natuurlijk ook in andere zaken verdiepen.

Tijdens een vergadering van de kring Eersel in november 1989 werden weer een aantal trekkers van stal gehaald en ging het richting Hapert. Onderwerp van protest was deze keer het beregeningsverbod. De provincie wilde aan de

boeren opleggen grondwater te besparen om uitdroging voorkomen. Het plan was een beregeningsverbod in te stellen tot de maand juli. In hoog gelegen gebieden met arme zandgrond zou dat funest zijn voor de opbrengsten, be-toogden de aanwezigen. Vanuit de Gewestelijke Raad van het Landbouwschap stelden wij via onderhandelingen een alternatieve aanpak voor. Dat viel niet in goede aarde. Wij kregen de wind van voren.

Ook akkerbouwers lieten regelmatig van zich horen. Meestal ging dat over de prijsvoorstellen van de EG. En als de varkenshouderij met lage prijzen te maken kreeg, rekende men er op dat NCB dat op een of andere manier voor compensatie zou zorgen. Dat gold ook voor andere takken die met lage marktprijzen of moeilijke productieomstandigheden te maken kregen. Van de voorzitter werd verwacht dat hij van alle markten thuis was. Op economisch en sociaal gebied. Maar ook dat hij inzicht had in de problematiek van natuur, milieu en ruimtelijke ordening. Kortom op alle terreinen waar de land- en tuinbouw mee te maken kon krijgen. Als eerstverantwoordelijke voor het beleid van de NCB kwam je dan wel eens klem te zitten. Gelukkig begrepen de meeste leden ook wel dat wij vanuit Tilburg niet alles ten goede konden keren.

Samengevat: mijn verantwoordelijkheden waren groot en omvatten een uitgebreid scala van bedrijfstakken en onderwerpen.

Ik was een druk baasje. Dat betekende dat ik dikke agenda's moest bestuderen en veel contacten met mensen en instanties diende te onderhouden.

Ik hield ook vaak inleidingen in kringen en afdelingen van de NCB. Ook werd ik regelmatig gevraagd voor lezingen buiten ons werkgebied. En natuurlijk moest ik veel vergaderingen bijwonen in Tilburg (NCB, Interpolis), Den Haag, (O en S Fonds, Landelijke Raad Bedrijfsontwikkeling, commissies van Landbouwschap), Utrecht (KNBTB, Landbouwschap), Breda (Suiker Unie) en Nijkerk (Mestbank) en nog veel meer. Mijn agenda stond altijd tjokvol met afspraken. Dat betekende overdag vergaderen en 's avonds en in het weekend inleidingen en stukken voorbereiden. Ik heb uitgeteld dat ik in de loop van mijn NCB tijd maar liefst 71 functies heb gehad als secretaris, voorzitter, vicevoorzitter, bestuurslid en adviseur van allerlei Instanties. Gelukkig niet allemaal tegelijk. Er waren ook functies bij waarbij we maar twee keer per jaar bijeen kwamen. Ook waren niet alle agenda's even dik. Met veel inspanning kon ik het allemaal bijbenen, al betekende dat wel eens veel stress.

In het weekend hield ik, als het even kon, de zaterdag vrij voor het gezin. En om in de tuin te werken en om te sporten. Zondagavond was bestemd om de agenda's van maandag te bestuderen. Omdat ik vaak voorzitter van de vergadering wilde ik alle stukken goed voor te bereiden. Mijn baan kostte dus veel kruim. Ik ben er gelukkig nooit overspannen van geraakt. Toch heb ik ook wel eens wakker gelegen. Bijvoorbeeld als ik met zeer gecompliceerde situaties

werd geconfronteerd of een actie van boze boeren op stapel stond. Mijn werk werd gelukkig door het Hoofdbestuur gewaardeerd en ik kon rekenen op veel steun van het secretariaat.

Bovendien hield mijn karakter me op de been. Enerzijds voelde ik me zeer verantwoordelijk en eiste ik het uiterste van mijzelf. Anderzijds kon ik relativiseren en tegen mijzelf zeggen: Ik heb gedaan wat ik kan en dan houdt het op.

71. Studiereis naar de Verenigde Staten

Tussen de bedrijven door werd ik in 1986 uitgenodigd om drie weken in de Verenigde Staten rond te kijken en met deskundigen te spreken over Amerikaanse landbouworganisaties, coöperaties en het bankwezen. Ik was toen 49 jaar en vijf jaar voorzitter van de NCB. De uitnodiging kwam van The Atlantic Exchange Program (AEP); een organisatie die de uitwisseling van deskundigen uit Nederland en de Verenigde Staten bevordert. Herman Wijfels, die zelf ook een uitwisselingsreis in de VS had gemaakt, had mij voorgedragen. Mijn reis begon op 9 mei. Het hele gezin deed me uitgeleide naar Schiphol. Ik keerde terug in Nederland op 31 mei. Drie intensieve weken waarbij ik van oost naar west vier steden als uitvalsbasis had. Het begon in Washington DC (9-17 mei), daarna Des Moines, Iowa (17-22 mei), Casper, Wyoming (22-25 mei) en Sacramento, California (25-31 mei).

Washington DC

De vliegtocht naar Washington verliep voorspoedig. Om 20.10 uur plaatselijke tijd landde ik op het vliegveld. Een uurtje later arriveerde ik bij mijn tijdelijk onderkomen. De volgende dag was het zaterdag en stralend weer. Ik wandelde naar het Capitool en had het geluk dat er juist een rondleiding plaats vond. Daarna verkende ik de Mall, een groenstrook van vijf kilometer tussen het Capitool en het Lincoln-monument. De Mall wordt omgeven door talrijke ministeries en musea. Vanaf het Lincoln Monument is het een korte wandeling naar het Witte Huis, de woning van de toenmalige president Ronald Reagan.

De volgende dag, zondag, maakte ik een viering mee in de RK kerk Saint Cyprian. Een indrukwekkende viering! Een koor van ongeveer twintig zwarte mannen en vrouwen verzorgde de gezangen. Het swingde de pan uit. Het publiek was als door een ringetje te halen. Zelfs kleine jongetjes waren gestoken in een kostuum, compleet met stropdas.

Die dag bezocht ik het ruimtevaartmuseum aan de Mall. Je ziet er het vliegtuigje van Charles Lindberg tot de Apollo-raket en de Shuttle waarmee de astronauten naar de maan zijn geweest en alles daartussen.

Van maandag tot zaterdag trok ik door Washington. Van de ene gespreks-

partner naar de andere. Ik ging op bezoek bij de heer Meyer, staatssecretaris voor landbouw en milieu. Later bezocht ik de Senaat en werd ik uitvoerig geïnformeerd over de gang van zaken in de Amerikaanse politiek. Ook had ik een lunchbespreking met Hans Trippelaars, Landbouwrapraad in de VS en Gerard Terberg, landbouwattaché

Ik bezocht daarna diverse landbouworganisaties. Farm Bureau is de grootste, daarnaast zijn er nog drie andere organisaties. De een richt zich vooral op gezinsbedrijven, een andere op kleinere bedrijven en de laatste op de plattelandsbevolking. Naast de landbouworganisaties zijn er diverse vakorganisaties. Die komen op voor bedrijfstakken als tarweteelt, suikerbietentelers en melkveehouders. Tot slot bestaan er twee organisaties die een overkoepeling vormen van de landbouwcoöperaties in de VS.

Des Moines, Iowa

Op zaterdag 17 mei vloog ik naar Des Moines in Iowa. Aangekomen in de hal van het vliegveld sprak een Nederlands echtpaar mij aan. Het bleken Piet en Betsy Vanhogen te zijn. Voordat ze naar Amerika verhuisden was hun naam Van Heugen en woonden ze in Hoensbroek. Ze hebben me het hele weekend gastvrijheid geboden. Piet en Betsy lieten me de stad zien. Een van de bezienswaardigheden vormt het Capitool. Uiteraard een imitatie van het echte Capitool in Washington. Ook bezochten we het historisch museum met vooral herinneringen aan de indianen. Zondag laat in de avond bracht Piet me naar mijn hotel 'Fort des Moines'. Een gezellig weekend bij een gastvrije familie.

Maandag bracht mevrouw Selma Duvick, een vrijwilligster, me naar het hoofdkwartier van Pioneer; een veredelingsbedrijf. Na deze onderneming bezocht ik de coöperatie American Grain. Dit is een centrale aan- en verkoop coöperatie die 325 plaatselijke coöperaties als lid heeft.

De volgende dag bracht ik een bezoek aan het Ministerie van Landbouw van de Staat Iowa. Twee dames, Alma Elliot en Jeanne Ruts, zorgden voor het vervoer. Ik werd uitvoerig geïnformeerd over de landbouwontwikkelingen aldaar en de taak van de overheid. Daarna stond een ontmoeting met de directie van het Iowa Farm Bureau op het programma. Vervolgens toog ik naar de Iowa Farmers Coalition, een federatie van een tiental organisaties, die zich bezighouden met de landbouw.

Woensdag 21 mei, was Francis Doyle mijn chauffeur. Toen kwam het bankwezen aan de beurt en bezocht ik de First Interstate Bank.

Gelukkig stond ook een bezoek aan een Amerikaanse boer gepland. Het was Harold Barret, die in de buurt van des Moines duizend acres land bebouwt. Daarnaast mest hij ook 300 runderen per jaar. Ik heb een interessant gesprek met hem gevoerd.

Mijn laatste bezoek in Iowa was aan HY-Line. Ook in Nederland bekend vanwege het kippenras met dezelfde naam. Het bedrijf tracht via diverse veredelings-technieken het ras te verbeteren, voor zowel witte als bruine kippen.

De dag werd afgesloten met een picknick in de tuin van Francis. Dit ter mijner ere. De hele familie Doyle was daarbij aanwezig.

Casper, Wyoming

Donderdagmorgen 27 mei vervolgde ik mijn tocht dwars door Amerika met een vliegtocht naar Casper in de Staat Wyoming. Op het vliegveld stond Carolyn Paseneaux mij op te wachten. Carolyn was directeur van de Woolgrowers Association, een organisatie die zich bezig houdt met het bewerken en verhandelen van schapenwol. Ik maakte ook kennis met Bob Kidd en Jon Nicolaysen. Beiden waren drie weken in Nederland geweest. Dit ook in het kader van het Atlantic Exchange Programm. Qua oppervlakte is Wyoming een grote Staat, maar liefst 25 miljoen hectare. Qua inwonertal is het klein. In dit uitgestrekte land wonen slechts een half miljoen mensen. Er zijn twee bronnen waarvan Wyoming het moet hebben. De eerste is veeteelt. Vooral de rundvleesproductie en schapenteelt zijn belangrijk. De tweede bron is mineralen. Die worden overal gevonden net als gas en olie.

Vrijdag 23 mei stond een bezoek aan de universiteit van Wyoming in Laramie op het programma. Carolyn kwam me al vroeg in de morgen afhalen, want Laramie ligt op 225 kilometer van Casper. Ik verveelde me onderweg niet. Carolyn vertelde uitgebreid over het leven in Wyomin. Op de campus van de universiteit werd ik ontvangen door de rector magnificus Prof. Julian. Daarna volgden gesprekken met een rijtje professoren die me alles vertelden over de landbouw in Wyoming. In de namiddag bezochten we de proefboerderij van de universiteit. De dag daarop had ik een gesprek met directeur Mike Saunders van het Farm credit System. Daarbij kwam de financiering van de landbouw in Wyoming uitgebreid aan de orde.

Die avond namen we afscheid van mijn begeleiders met een diner in waarschijnlijk het beste restaurant van de omgeving.

Zondag 25 mei werd een bijzondere dag. Ik zou de vijfhonderd kilometer tussen Casper en Jackson Hole in het uiterste westen van Wyoming, met een huurauto overbruggen. Om acht uur vertrok ik met mijn Chevrolet Nova. Ik was van tevoren al door Piet Vanhogan gewaarschuwd: rij nooit harder dan zestig mijl per uur. Anders is er een grote kans dat je door de politie wordt aangehouden. Mocht dat toch gebeuren, houdt dan je handen op het stuur. Ze zouden kunnen denken dat je naar je wapen grijpt. En als je door een Indianenreservaat rijdt, nooit uitstappen. Het is daar gevaarlijk!

Met die tips in mijn achterhoofd begon ik aan mijn lange tocht. Amerikanen

rijden ook rechts, dus dat was een voordeel. Het was uitzonderlijk rustig op de weg. De eerst driehonderd kilometer waren eigenlijk saai. Alleen prairie en links en rechts af en toe een huisje. Daarna werd de tocht interessant. Ik naderde het National Park Grand Tetan, onderdeel van de Rocky Mountains. Van de bergen is de Grand Tetan de hoogste. Om precies te zijn 4300 meter hoog. Het nationaal park is niet alleen beroemd vanwege deze top. Ook de bossen en meren en de slingerende wegen geven letterlijk en figuurlijk kleur aan dit veel bezochte park. Tegen 17.00 uur arriveerde ik in Jackson bij het Worth Hotel. Daar zou ik een nacht verblijven. Jackson is een klein toeristisch stadje aan de voet van de Rocky Mountains. Ook bekend omdat men bewust het Wild West-karakter heeft bewaard en gecultiveerd. De gebouwen zijn als vroeger met veranda's voor het huis, balkons en klapdeuren. In de daar zeer bekende cowboy-inn heb ik zelfs whisky-seven up gedronken, gezeten op een paardenzadel!

Sacramento, Californië

De volgende dag, om 7.00 uur, moest ik op het vliegveld van Jackson zijn. De volgende halte was Sacramento, Californië. Een aardige stad. Veel bomen en parken en ook hier een Capitool. Erg goed lijkend deze keer, alleen wat kleiner. Die avond werd ik uitgenodigd voor een etentje bij Charles Stevenson en Marijke Nijboer. Een stel jonge mensen, beiden nog studierend. Charles was een Amerikaan en Marijke kwam uit Drenthe. Zij studeerde journalistiek. Het was heel gezellig. Ik leerde weer wat van het leven in de VS en Marijke vond het prachtig weer iets van Nederland te horen.

Ik bezocht het Ministerie van Landbouw van de Staat California. Jed Adams, assistent directeur van het ministerie, was mijn gastheer. Hij vertelde dat de landbouw in California het tegendeel is van Wyoming. Daar heel extensief, hier heel intensief.

Een volgend programmapunt was de universiteit van Davis. Professor Elmer Learn vertelde me dat er in de VS 2,4 miljoen bedrijven zijn, waarvan maar 700.000 als een volwaardige onderneming kunnen worden gezien. Wat betreft het bankwezen ging ik op bezoek bij Farm Credit Banks of Sacramento. Clive Sanders, senior vicepresident vertelde me dat er in California, financieel gezien problemen waren. Dat kwam door veranderingen in de agrarische politiek, vermindering van de export, en de uitbreiding van de productie in het buitenland, de hoge rentestand en lage prijzen voor de producten. De vaste rente bedroeg in 1986 negen procent en de variabele rente twaalf procent.

Het laatste bedrijf dat ik bezocht was de coöperatie Blue Anchor. Dit bedrijf zet vooral zacht fruit af. De coöperatie heeft negenhonderd leden. Er werd gewerkt met contracten. Het is geen veiling. Die zijn er in de VS wel geweest. Kennelijk voldeden ze niet aan de verwachtingen. Drie weken Amerika waren

interessant, intensief en erg leerzaam. Ik heb de Amerikanen in het algemeen ervaren als vriendelijke, gastvrije en open mensen. Mijn conclusie destijds was: Amerika is in landbouwkundig opzicht een reus, maar minder land van belofte dan ik had gedacht. De landbouw verkeert in een crisissituatie. De VS blijft echter op lange termijn toch een geduchte concurrent. Het lijkt me het beste dat we maar vriendjes blijven.

72. Honderd jaar NCB

Ik had de eer voorzitter te zijn toen de NCB op 17 augustus 1996 honderd jaar bestond. Drie maanden voor mijn afscheid van de organisatie. Een prachtige afsluiting na de verschillende functies die ik gedurende 27 jaar bij de boerenbond had uitgeoefend.

17 augustus 1896 is de NCB opgericht. Precies honderd jaar later, op 17 augustus 1996, hebben we dat uitbundig gevierd. Het feest vond plaats in het Theater aan de Parade in Den Bosch, de stad waar destijds de oprichting van onze organisatie plaatsvond.

Een dergelijk jubileum vraagt om een uitgebreide voorbereiding. Een groep NCB medewerkers, onder leiding van algemeen secretaris Antoon Heijmans, stak daar veel energie en tijd in. Ze kregen eer van hun werk. Het jubileum was op de eerste plaats een feest voor de leden van de NCB. Daarom waren 322 kringbestuursleden met hun partners in Den Bosch uitgenodigd. Verder ook hoofdbestuursleden en oud-hoofdbestuursleden en stafmedewerkers. Ook een groot aantal speciale gasten gaven acte de presance. Dat waren onder andere bisschop Ter Schure, bisschop Muskens, abt Baeten, minister-president Wim Kok, minister Van Aartsen van Landbouw, oud-minister Gerrit Braks, commissaris van de koningin Frank Houben, Sjef Mares (voorzitter KNBTB) en Gerard Doornbos (voorzitter LTO Nederland).

De uitnodiging aan minister Van Aartsen gaf nog problemen. Hij lag niet goed bij de boeren en wij vreesden dat zijn komst acties tot gevolg zou hebben. Dat konden wij op deze dag natuurlijk niet hebben. Daarom belde ik naar het ministerie en gaf aan dat het verstandig zou zijn als hij de uitnodiging afsloeg. Dat viel niet in goede aarde. Ik kreeg de boodschap dat de minister-president zou afzeggen als van Aartsen niet welkom was. We hebben toen de kringvoorzitters met klem gevraagd van acties af te zien en ook hun leden daarvan te doordringen. Alles is in pais en vree verlopen. Maar Van Aartsen had op de bewuste dag niet veel aanspraak.

De dag begon met een plechtige eucharistieviering in de Sint-Jan in Den Bosch. Celebranten waren mgr. Ter Schure, mgr. Muskens, abt Baeten, rector Merckx, en pastor van der Spank.

Honderd jaar NCB, met de minister president

De gezangen werden verzorgd door een gelegenheidskoor van honderdvijftig NCB-leden. Twaalfhonderd personen woonden deze prachtige en plechtige viering bij.

Na afloop verplaatste het gezelschap zich naar het Theater aan de Parade. Daar stond een Brabantse koffietafel gereed.

Het middagprogramma begon om 13.30 uur. Gastvrouw was Legien Kromkamp. Ze kondigde als eerste de bekende pianist Wibi Soerjadi aan. Hij bracht enkele klassieke werken ten gehore.

Toen stond op het programma een toespraak van de voorzitter van de NCB. Een grote eer voor mij om op deze jubileumdag de feestrede te mogen uitspreken. Ik herinnerde aan de grootse geschiedenis van onze organisatie en het belang van de NCB voor boeren en tuinders.

‘Het christelijk karakter is door de jaren heen een wezenlijke identiteitsbepalende factor geweest’, betoogde ik. ‘De NCB heeft sociaal en maatschappelijk een belangrijke rol gespeeld op het platteland. Niet alleen in economisch opzicht, maar ook op het gebied van politiek, godsdienst, cultuur en vrijetijdsbesteding. Plaatselijke boerenbonden, boerinnenbonden en boerenjeugdorganisaties waren sterk verankerd in het dorpsleven. Ze waren actief in gemeentepolitiek en kerkelijke en maatschappelijke organisaties. Kortom: kruis en ploeg waren hecht aaneen gesmeed’. Ik sprak ook over de vanzelfsprekende samenwerking tussen NCB en de coöperaties, banken, landbouwvoorlichting, onderwijs en on-

derzoek.' Intussen is er veel veranderd. De band met kerk en politiek is losser geworden, de leden zijn mondig en zelfbewust. Normen en waarden blijven belangrijk voor de NCB,' was mijn conclusie. Ik eindigde met een citaat van Pater van den Elzen, de oprichter van de NCB: 'houd uw organisatie in stand en zorg dat je invloed hebt, dan zal het u welgaan'.

Na een muzikaal intermezzo van Wibi Soerjadi kondigde Legien Kromkamp de minister-president aan. Wim Kok zei onder meer dat belangenorganisaties best het hoogste woord mogen hebben, maar niet het laatste. 'Belangenorganisaties staan per definitie voor een deelbelang. De overheid moet alle belangen afwegen', aldus Kok. Hij pleitte voor een offensieve houding van de organisaties. Wat de NCB betreft zei hij: 'de overheid kan niet zonder boeren, maar de boeren kunnen ook niet zonder overheid'.

Na de toespraak van de minister-president traden de Resurrection Singers op. Een enthousiaste groep donkere mannen en vrouwen die communityzang van de bovenste plank ten gehore brachten. Ze zweepten de zaal op tot zelfs de hoge gasten op de eerste rij meeklaptten in het ritme van 'Oh, when te saints go marching in'.

Daarna was het woord aan Gerard Doornbos, voorzitter van LTO Nederland. Hij constateerde dat de emancipatie van de boerenstand, mede door de inzet van de NCB, als voltooid mag worden beschouwd. Een wezenlijke nieuwe taak is om als agrarische ondernemers oog te hebben voor natuur en milieu.

Vervolgens sprak Herman Wijffels de aanwezigen toe namens de coöperaties. Hij stelde dat het project van economische ontwikkeling en emancipatie, zoals dat door pater van den Elzen in gang was gezet, buitengewoon succesvol is geweest. De NCB en zijn bestuurders, stonden aan de basis van de oprichting van vele coöperaties.

Tot slot feliciteerde Lia van Helvoirt, voorzitter van de KVO, de NCB met het jubileum. Ze bood twee kandelaars aan als symbool om als KVO en NCB gestalte te geven aan een goede leefbaarheid van het platteland.

Aan het einde van de bijeenkomst richtte Antoon Heijmans het woord tot de aanwezigen. Hij overhandigde het jubileumboek: 'Voor een betere toekomst' aan mij als voorzitter, aan oud-voorzitter Frans Kriellaars en toekomstig voorzitter Antoon Vermeer. Dit boek beschrijft de geschiedenis van de NCB gedurende honderd jaar en is geschreven door Ton Duffues. De bijeenkomst eindigde met een spetterende lasershow.

Het feest werd vervolgd met een uitstekend dinerbuffet. Rond 20.30 uur mocht ik de dag afsluiten. Mijn conclusie was dat het een prachtig feest was geweest, de NCB waardig.

In het verlengde van deze centrale viering werd per kring een feestelijke viering van honderd jaar NCB georganiseerd; toegankelijk voor alle leden met partner.

Het hoofdbestuur had daarvoor financiën beschikbaar gesteld.

In het Boerenbondsmuseum in Gemert werd een expositie ingericht met als titel '100 jaar NCB'. Verder stond een activiteit schilderen en tekenen op het programma. Hieraan konden alle leden deelnemen. Later is naar aanleiding daarvan een expositie gehouden. In 1996 en de daaropvolgende jaren vierden ook veel afdelingen hun honderd jarig bestaan.

Al met al een feestelijk jaar. Het was voor mij tegelijk de aanloop naar het einde van mijn voorzitterschap. Beter kon een afsluiting niet zijn!

73. NCB en de politiek; minister?

Als belangengroep hadden wij natuurlijk ook met politiek te maken. Zowel plaatselijk en provinciaal als landelijk. Daarbij richtten wij ons in principe op alle partijen. In de praktijk waren dat toch vooral de grootste partijen, CDA, PvdA, VVD en D66. Het meest voelden wij ons verwant met de KVP en later het CDA. Als katholieke organisatie was er een logische lijn naar de christelijke politiek. Vanuit het CDA op zijn beurt, bestond speciale aandacht voor de land en tuinbouw en het platteland. Dat gold zeker in het NCB-gebied. Daar stemden in die tijd de meeste boeren op het CDA.

Behalve de boeren en tuinders droegen ook veel plattelanders het CDA een warm hart toe. Vaak omdat ze van boerenkomaf waren of omdat ze in dienst waren van een coöperatie, voorlichtingsinstantie, boekhoudbureau of landbouwonderwijs. Zowel in de landelijke, provinciale als de gemeentelijke politiek waren boeren en agrarische deskundigen ruim vertegenwoordigd. De KVP en later het CDA leverden belangrijke politici af: Marijnen, minister van Landbouw en later minister-president. Biesheuvel, minister van Landbouw, later minister-president. De Koning, die diverse ministeries diende; onder meer het ministerie van Landbouw. Lardinois, oud voorzitter van de NCB, later minister van Landbouw en weer later EG commissaris. Braks minister van Landbouw en voorzitter van de Eerste Kamer. Veerman, minister van Landbouw. Als land en tuinbouw konden wij onze boodschap prima kwijt bij de politiek.

Vanuit de KNBTB was er veelvuldig overleg met het landelijk bestuur van het CDA. En ook met ministers, Tweede Kamerleden en andere gezagsdragers. Op plaatselijk niveau was de agrarische sector sterk vertegenwoordigd in gemeenteraden, zowel als lid en als wethouder. Met de politiek in de provincie Noord-Brabant hadden we een goede relatie. Speciaal met Gedeputeerde Staten. We hadden aanvankelijk te maken met Jan de Geus als verantwoordelijke voor Land- en Tuinbouw. Later werd dat Pieter van Geel en weer later Nellie Jacobs, allen van CDA-huize. Wat het milieu betreft was Rein Welschen van de PvdA portefeuillehouder. We hadden regelmatig overleg, formeel en informeel.

Natuurlijk waren we het lang niet altijd eens. Via overleg en met wederzijds respect, kwamen we er meestal wel uit. De landbouw gedeputeerden toonden veel begrip voor onze problemen en Welschen was een goed bestuurder en een wijs mens. Mochten de problemen onoplosbaar lijken dan konden we altijd aankloppen bij de commissaris van de koningin mr. Frank Houben. Hij was een uitstekende bemiddelaar die ik altijd rechtstreeks kon benaderen.

Soms ontstond er ophef over onze relatie met het CDA. Bijvoorbeeld toen ik eens rond de verkiezingen opmerkte dat we als agrarische sector het meest baat hadden bij die partij. In de kranten werd breed uitgemeten dat ik als voorzitter van de NCB op deze wijze een stemadvies had gegeven. Nog meer publiciteit kregen we toen we in 1989 aan het CDA Brabant drie jaar op een rij twintigduizend gulden toezegden. Uiteraard werd in de pers verklaard dat we daarmee de christendemocraten voor ons karretje wilden spannen. Ons verweer was dat het CDA het best voor onze belangen opkwam, maar dat van steekpenningen geen sprake was. De uitkomst van alle ophef was dat er een limiet werd gesteld aan de hoogte van het bedrag dat een politieke partij mocht aannemen. Enkele pikante momenten deden zich voor toen het economisch slecht ging met de land- en tuinbouw en het streekplan en de mestproblematiek ons dwars zaten. In november 1993 verklaarde ik tijdens een CDA-manifestatie voor de gemeenteraad verkiezingen: 'het CDA krijgt onze stemmen niet meer, het zal ze voortaan moeten verdienen!'

Op een ander moment legden wij de partij een lijst voor met zeven punten voor. We eisten dat het CDA hieraan tegemoet zou komen. Ik moet zeggen dat in beide gevallen er snel overleg volgde. Onze invloed op de politiek spreekt ook uit het feit dat we het klaarspeelden steeds een aanspreekpunt te hebben in de Tweede Kamer. Toen ik bij de NCB kwam was dat Leo de Bekker uit Empel. Wij hadden regelmatig overleg met hem. Door zijn toedoen viel het kabinet den Uyl in 1977. Oorzaak was een amendement op een wet over de grondpolitiek, waarbij hij steun kreeg van de christendemocratische regeringsfracties. Daarop diende Den Uyl zijn ontslag in. Bij de verkiezingen van 1977 die daarop volgden kwam Leo de Bekker niet terug. We moesten dus een nieuwe persoon vinden als aanspreekpunt. Gerrit Braks kwam in beeld. We twijfelden of hij zijn post als permanenten vertegenwoordiger voor de landbouw in Brussel zou willen opgeven. Omdat ik Gerrit goed kende vroeg voorzitter Kriellaars of ik Gerrit zou willen polsen of hij kandidaat voor de Tweede Kamer zou willen staan. Ik belde Gerrit op. Hij wees het voorstel niet af, hij zou er over nadenken. Toen Kriellaars hem later officieel vroeg en verzekerde dat hij alle steun van de NCB zou krijgen stemde hij toe. Bij de verkiezingen behaalde hij veel voorkeursstemmen en werd lid van de Tweede Kamer. Begin 1980 vroeg Lubbers hem Fons van der Stee op te volgen als minister van Landbouw. Zo gezien heb ik aan de wieg

gestaan van de politieke carrière van Gerrit Braks.

Een hoogtepunt beleefde ik op 15 maart 1993. Toen werd ik samen met Herman Wijffels, minister van Landbouw Piet Bukman, Wim van Velzen, voorzitter van het CDA en landbouwspecialist Jan van Noord uitgenodigd in het Torentje. Met minister-president Ruud Lubbers bespraken wij de mestproblematiek. Daarbij hielden we een pleidooi voor een mestcentrale. Toen in december van hetzelfde jaar Lubbers spreker was op onze Algemene Vergadering liet hij zich positief uit over een mestcentrale

In die tijd was ik kennelijk een invloedrijk iemand. Op een lijst van belangrijkste personen van het zogeheten Groene Front, die het agrarisch Dagblad had opgesteld, werd ik als tweede opgevoerd na Herman Wijffels. In september 1990 moest Gerrit Braks aftreden als minister van Landbouw en Visserij in verband met de visfraude. Onnodig volgens mij. Maar de politiek bepaalde anders. Toch wel een beetje tot mijn verbazing werd door veel personen en in veel kranten mijn naam genoemd als geschikte opvolger van Braks. Het Nieuwsblad van het Zuiden van 21 september 1990 kopte met grote letters op de voorpagina: 'Latijnhouwers niet in voor post Braks'. En zo was het! In een eerder interview met Omroep Brabant had ik dat duidelijk uitgesproken. Wim van Velzen, landelijk voorzitter van het CDA, belde mij om te informeren of ik echt niet beschikbaar was voor deze functie. Mijn antwoord luidde heel helder: nee! Waarom niet? Ik ben geen politieke figuur. Een plek in Den Haag te midden van het politiek gedoe zag ik niet zitten. Bovendien twijfelde ik er aan of ik het fysiek en geestelijk wel aan kon. En heel belangrijk, ik voelde me als een vis in het water bij de NCB. Dicht bij de boeren, en met veel contacten met de provincie en, maatschappelijke instellingen. Maar ook met landelijk werkende landbouworganisaties en diverse ministeries. Deze overwegingen waren ook de belangrijkste reden dat ik in december 1988 afzag van de het voorzitterschap van de KNBTB. Joris Schouten trad terug en Sjef Mares werd zijn opvolger, dat vond ik prima.

74. Publiciteit

Aan gebrek aan publiciteit heb ik nooit te klagen gehad. Ik ben, wat dat betreft, zowel actief als passief bezig geweest. Bij de landbouwvoorlichtingsdienst heb ik de uitgebreide cursus 'Het geschreven woord' gevolgd. Daarbij werd ons onder meer geleerd korte zinnen te gebruiken en moeilijke woorden te vermijden. Ik kon het in de praktijk al toepassen. Een van mijn taken was ervoor te zorgen dat de medewerkers eenvoudige teksten schreven die voor alle boeren begrijpelijk waren. Soms was er flink wat correctiewerk nodig. Toen ik in 1969 bij de NCB kwam, werd ik meteen redacteur van Het Weekblad van de NCB. Dit

blad was een bijlage bij Boer en Tuinder, het orgaan van de KNBTB. Ik was er aardig druk mee. Van mij werd verwacht dat ik verslagen maakte van de maandelijke vergaderingen van het hoofdbestuur. Daarnaast ook van algemene vergaderingen van de vele coöperaties in het NCB-gebied. En uiteraard deed ik ook verslag van actualiteiten. Het was geen dagtaak. Dat was maar goed ook. Ik had daarnaast nog veel andere taken die ik al eerder opsomde.

Later, toen ik algemeen secretaris werd en vooral tijdens mijn voorzitterschap kreeg ik veel te maken met de media. Zowel de geschreven pers als radio en televisie. Tijdens mijn voorzitterschap schreef ik om de week een column in het Weekblad van de NCB.

Ik heb van die tijd veel krantenknipsels verzameld. Ze kregen een plek in de bekende schoendoos. Na mijn pensioen heb ik ze gesorteerd en ingeplakt. Ik heb maar liefst tien plakboeken met krantenknipsels en verslagen van radio-interviews. Verder een reeks fotoboeken en een aantal video's van tv optredens. Vooral bij Omroep Brabant was ik een vaste gast.

Herman van Dinther was onze pr-man. Hij slaagde er uitstekend in de om de media te mobiliseren. Als hij een persconferentie organiseerde kwamen daar twaalf tot vijftien journalisten op af. In die tijd waren er nog veel dagbladen. Pas later zijn er veel dagbladfusies tot stand gekomen. De meeste journalisten kwamen uit het NCB gebied maar ook de landelijke pers was vaak present. De interesse van de zijde van de media had te maken met het imago en gezag van onze organisatie. En ook met actuele zaken die in Brabant speelden zoals het steekplan en mestproblematiek. Aanvankelijk moest ik wel even wennen aan het omgaan met de pers. Ik herinner me dat ik voor de eerste keer werd benaderd voor een tv optreden. Het onderwerp was een bezoek van provinciale en landelijke politici aan De Mortelen, een natuurgebied gelegen in Best en Oirschot. Een actueel thema in die tijd. Ik moest aangeven wat we vanuit de landbouw vonden van de beperkingen die dit voor de boeren meebracht. Ik heb de nacht daarvoor nauwelijks geslapen. Toen puntje bij paaltje kwam, ging de uitzending niet door. Later raakte ik gewend aan de belangstelling van de pers. Ik realiseerde me dat ik meestal veel meer van de aangesneden onderwerpen afwist dan de interviewer. Dat gaf me vertrouwen. Gaandeweg kreeg ik de nodige routine en handigheid om in moeilijke situaties overeind te blijven. In de loop der jaren leverde ik vaak korte bijdragen aan het NOS-Journaal. Meestal ging het over de mestproblematiek. Soms ook over actualiteiten. Langere tv optredens waren in het zondagse discussieprogramma 'Het Capitool' (1994). In Brandpunt had ik een interview met Paul Witteman (1995). Later dat jaar ontmoette ik Paul Witteman nog een keer in het programma NOVA. Verder had ik een discussie met Wouter van Dieren over milieu en landbouw (1994). Van Dieren was een deelnemer lid van de Club van Rome. Ik zag op tegen deze confrontatie, maar ik

kon me goed staande houden. Wim Meijer, die toen voorzitter was van de Raad van Beheer van de Rabobank, vertelde mij dat hij daags daarna Sicco Mansholt had ontmoet. Die vond dat Latijnhouders goed tegenspel had geleverd.

Leuk was het programma 'Zo vader Zo zoon' dat werd opgenomen op 21 maart 2001 en uitgezonden op negen 9 oktober 2001. Een panel van drie personen moest raden wie van de vier 'vaders' van Jeroen de echte vader was. De drie 'onechte' vaders waren Geert Klein Goldewijk, Antoon Heijmans en Ed Duterloo. Het werd een mooie vertoning. Vooral omdat Geert zich als een ware cabaretier deed gelden. Het panel raadde uiteindelijk dat ik de echte vader was. Een andere speciale ervaring was mijn optreden als presentator in het programma Editie NL op 18 juni 2007. De redactie had bedacht dat de presentatoren Jeroen Latijnhouders en Margreet Spijkers en de vaste verslaggevers, voor één keer vervangen werden door hun ouders. De aanleiding was dat ouderen langer aan het arbeidsproces zouden moeten deelnemen. Dus ik moest de plaats van Jeroen innemen. Margreet Spijkers stond haar plek af aan haar moeder. We hebben één keer gerepeteerd. Toen zaten we met zijn tweeën tegenover vijf camera's en zagen we op de autocue de teksten voorbij rollen. Een intensief karweitje als je dat voor het eerst doet. De floormanager leidde ons gelukkig soepel door het programma. Hij gaf aan wanneer we onze teksten moesten uitspreken en wanneer een van de verslaggevers met een filmpje aan het woord kwam. Het was een geslaagde uitzending, al zeg ik het zelf. Tegelijk toonden wij het verschil in presenteren aan tussen amateurs en professionals.

Op Omroep Brabant TV gaf ik vaak mijn mening over opmerkelijke gebeurtenissen op het gebied van land- en tuinbouw. Een langere uitzendingen was 'Ik Ad Latijnhouders'. Een programma waarbij bekende personen uit de samenleving werden geportretteerd. Verder een speciale uitzending rond mijn afscheid als voorzitter van de NCB in 1996. Dat gebeurde op en rond het erf van de boerderij van Peter en Suzanne. Op Omroep Brabant radio werd ik vaak geïnterviewd. Bij elke gebeurtenis van belang in de agrarische sector werd mijn reactie gevraagd. Een goede herinnering bewaar ik aan mijn afscheidsgesprek met Trudy van Rijswijk van Omroep Brabant Radio. Enkele dagen voor mijn aftreden als voorzitter maakten we samen een tocht door Brabant: langs het kantoor van de NCB, de ouderlijke boerderij in Best en de Promest fabriek in Helmond. Het gesprek in haar auto werd opgenomen en later uitgezonden als afscheidsgesprek naar mijn persoon. Door alle aandacht in de media groeide ik uit tot een bekende Nederlander, althans in boerenkringen. Dat had voordelen. Ik bouwde er gezag mee op en mijn netwerk groeide daardoor. Maar je bleef kwetsbaar. Het was toch steeds weer laveren tussen de boerenbelangen waar ik voor stond en de eisen die de samenleving in toenemende mate stelde op gebieden als natuur, milieu en landschap. Ik moet zeggen dat mijn uitspraken zelden bewust ver-

keerd werden weergegeven. Ik heb wel eens iets gezegd waarvan ik dacht: ik hoop dat dit niet wordt uitgezonden. Dat kon wel eens heel verkeerd vallen bij mijn achterban.

Publiciteit is belangrijk voor je zichtbaarheid en je imago. Ik bracht dus ruimschoots in de praktijk wat de pr-mensen propageren: Be good en tell it!

75. Verassende Ontmoetingen

Ik beleefde tijdens mijn actieve leven een aantal verassende ontmoetingen, die het vermelden waard zijn. Bovenaan het lijstje staat mijn ontmoeting met Johannes Paulus II op 11 mei 1985 in Eindhoven. Er was een ontvangstcomité gevormd vanuit diverse groepen uit de samenleving. Ik was gevraagd de agrarische gemeenschap te vertegenwoordigen. Een eervolle taak! Onze groep kwam enkele keren bij elkaar om het protocol te bespreken. Toen de dag daar was vertrok ik al heel vroeg richting vliegveld Welschap, waar de Paus zou landen. Dit vanwege de te verwachten drukte op de wegen rond Eindhoven. Tot mijn verbazing kon ik in een ruk doorrijden naar het vliegveld. Daar aangekomen begreep ik waarom. Bij het vliegveld stonden niet de vele tienduizenden toeschouwers die verwacht werden, maar slechts enkele honderden mensen. De belangstelling voor de Paus was heel beperkt. Toen de Heilige Vader geland was, stonden wij klaar om hem te verwelkomen. Wij kregen allemaal een ferme handdruk en een vriendelijke blik van Zijne Heiligheid. Aartsbisschop Simonis hield een begroetingstoespraak. Johannes Paulus II reageerde daarop met onder meer de opmerking dat pas één keer eerder een Paus Nederland had bezocht. Dat was Leo IX in de elfde eeuw.

Koningin Beatrix heb ik tweemaal ontmoet. Beide keren mocht ik naast haar zitten tijdens een lunch. De eerste keer was tijdens een werkbezoek aan agrarisch Brabant op 9 juli 1981. Toen was ik nog maar pas voorzitter. Minister Braks vervulde de rol van gastheer en had mij uitgenodigd. De lunch had plaats in paviljoen Molenwijk in Boxtel. De koningin had eerder een bezoek gebracht aan de slachterij Encebe in Boxtel. In de namiddag bezocht ze het agrarisch bedrijf van de familie Langerwerf ook in Boxtel. Daarna de Chemische Bedrijven van de NCB ofwel de Destructor in Son.

Tijdens de lunch hielden wij ons keurig aan het protocol. Dat hield in dat de koningin het initiatief had. Zij stelde vragen en wij mochten daarna pas reageren. Het was heel warm die dag. Op een gegeven moment zag ik zweet langs haar wangen lopen. Vandaar haar uitroep; 'kan hier een raam open'. Niets menselijk is ook een koningin vreemd.

De tweede ontmoeting met Beatrix vond plaats op 26 juni 1990 tijdens het streekbezoek van de koningin aan Oost-Brabant. Het bezoek stond in het teken

Ontmoeting met de Koningin

van landbouw, natuur en milieu. De Koningin deed onder meer het agrarisch bedrijf van de familie Donkers in Nuenen aan. Een onderneming met melkvee, vleesvarkens en zeugen. Daarna toog de vorstin naar het mestverwerkingsbedrijf Promest in Helmond. Daar mocht ik haar toespreken en informeren over onze inspanningen om het mestprobleem aan te pakken. In het bijzonder door de drijfmest te verwerken tot droge korrels. De directeur van Promest, Bert Hilberts, leidde haar vervolgens rond in de fabriek. In de namiddag bracht Beatrix een bezoek aan de museumboerderij in Gemert; het geboortehuis van pater Van den Elzen. Hier werd ook de lunch gebruikt. En weer mocht ik naast haar zitten. Aan haar andere zijde nam Paul van Poppel, directeur van de Brabantse Milieufederatie, plaats. Het werd een interessante lunch. De koningin wilde weten hoe wij over het mestprobleem en het milieu dachten. Deze keer vergaten wij alle protocollen. Het leverde een felle discussie op tussen van Poppel en mij. Natuurlijk keken wij heel anders aan tegen deze problematiek. De koningin vergat ook het protocol en hoorde ons dispuut kennelijk met plezier aan. De huidige koning en koningin heb ik een keer ontmoet. Beter gezegd, van dichtbij gezien toen ze ter kennismaking de provincies bezochten. Ik werd, als ereburger van de Provincie Noord Brabant, uitgenodigd door het Provinciaal Bestuur bij de ontvangst in het Noord Brabants Museum. Bij het vertrek van het koningspaar kreeg ik een handje van koningin Máxima. Mooi toch!

Eerder verhaalde ik al de bespreking aan met minister-president Ruud Lubbers in het Torentje in Den Haag. Natuurlijk kwam de pers achter dit geheime onderhoud en kreeg ik de nodige vragen en opmerkingen van het journaal. Omdat het een informele ontmoeting betrof hield ik mijn kaken stevig op elkaar. Later dat jaar was Lubbers spreker op onze Algemene vergadering. Andere ministers die daar in andere jaren hun opwachting maakten waren Pierre Lardinois, Gerrit Braks, Jozias van Aartsen, Jan de Koning en EG commissaris Frans Andriessen.

76. Feesten en onderscheidingen

In mijn tijd bij de NCB maakte ik een aantal bijzondere feesten mee. Vooral het 75 en 100 jarig bestaan van de NCB werd uitbundig gevierd. Ik denk ook aan het zilveren priesterfeest van Rector Merkx in 1976 en de viering van zijn 25 jaar geestelijk adviseurschap van de NCB in 1982. Antoon Heijmans vierde op 1 april 1987 zijn 25 jarig jubileum met een feestelijke bijeenkomst. Via directiesecretaris van het boekhoudbureau van de NCB en directie secretaris bij de NCB krom hij op tot algemeen secretaris van onze organisatie.

Een persoonlijk hoogtepunt voor mij was de onderscheiding Officier in de Orde van Oranje Nassau op 28 april 1989. Andere feestjes waren de viering van mijn zilveren jubileum bij de NCB op 1 juli 1994. Op 12 december 1996 werd

Onderscheiding; met vader en moeder

aandacht besteed aan mijn afscheid van de NCB. Speciaal was ook de benoeming tot Beste Brabander op 9 oktober 1996.

Enkel dagen voor Koninginnedag 1989 werd ik opgebeld door een ambtenaar van het Ministerie van Landbouw, die ging over onderscheidingen. Hij zei dat het Hare Majesteit had behaagd mij te benoemen tot Officier in de Orde van Oranje Nassau. Hij vroeg of ik op 28 april naar den Haag kon komen om de onderscheiding op het ministerie in ontvangst te nemen. Die dag waren wij al vroeg uit de veren om tijdig in Den Haag te zijn. Wij dat waren Truus, de kinderen en Peter Robben, de vriend van Suzanne. En verder Antoon Heijmans, rector Merkx en Joris Schouten. Even dreigde even roet in het eten te komen. Files hielden ons op. Tienen minuten voor de afgesproken tijd stonden we stil op vijfhonderd meter afstand van het Ministerie. We zijn toen met z'n allen uit de auto gestapt en zijn met gezwinde spoed naar het Ministerie gelopen. We waren net op tijd voor de ceremonie. Minister Braks zelf, spelde de onderscheiding op. Niet alleen bij mij maar ook bij Marius Varekamp, voorzitter van het KNLC en Wim Terbeest, bestuurder van de NCBTB. In de loop van de middag vond een drukbezochte receptie plaats in het restaurant van de NCB in aanwezigheid van mijn vader en moeder. Mijn vader is zes weken later, op 19 juni overleden. Op de dag dat ik de onderscheiding ontving was het 's avonds thuis druk. Broers en zussen, burens en bekenden kwamen Truus en mij feliciteren. De dagen daarop was het huis een bloemenzee. De brievenbus liep vol met schriftelijke felicitaties uit alle hoeken van de maatschappij.

Ik vierde mijn vijftienvijftig jarig jubileum op bij de NCB op 1 juli 1994. Plaats van handeling was 'de Voorste Vennen' in Drunen. Het hele gezin was aanwezig. Ook mijn moeder heeft de feestviering mee mogen maken. Het programma startte om 13.30 uur met een dankviering, voorgegaan door pastor Van der Spank. De viering werd opgeluisterd door het koor van de Vee- en Vleescentrale. Daarna hartelijke toespraken door Antoon Heijmans, Antoon Vermeer (vicevoorzitter van de NCB), Sjef Mares (voorzitter van de KNBTB), Daan van Doorn, namens de Coöperaties, de commissaris van de koningin, Frank Houben en Mgr. Verschure, bisschop van Den Bosch.

De commissaris had een verrassing voor mij. Na een mooie speech reikte Houben aan mij de provincie penning uit; de hoogste onderscheiding van de provincie. Daarmee werd ik tevens ereburger van de Provincie Noord Brabant. Er was nog een verrassing: Mgr. Ter Schure vroeg Truus mij de eretekens die horen bij het Ridderschap in de Orde van Gregorius de Grote op te spelden. Een hoge kerkelijke onderscheiding. Daarna kreeg ik de gelegenheid een dankwoord uit te spreken. Na de bijeenkomst volgde een drukbezochte receptie met ook nu weer veel bloemen en schriftelijke felicitaties. Het was prachtig weer. Tot laat op de dag hebben we daarna nog buiten op het terras, nagepraat over

alles wat ons die dag aan goeds was overkomen.

Een volgende verrassing was mijn uitverkiezing tot 'Beste Brabander 1995'. Enkele jaren eerder had het party cateringbedrijf Van der Heijden Cuisiniers het initiatief genomen om jaarlijks een persoon deze titel te geven. 'De benoeming wordt in grote mate bepaald door positieve reacties die de betreffende uitverkorene in de maatschappij heeft ondervonden', aldus het reglement. Mgr. Ernst, bisschop van Breda, was de eerste Beste Brabander. Aan de titel was een geld bedrag van vijfduizend gulden verbonden. Dat moest aan een goed doel worden besteed. Mijn benoeming werd op 9 oktober bezegeld met een uitstekend diner in het Zwanenbroedershuis aan de Hinthamerstaat in Den Bosch. Truus en de kinderen en hun partners waren daarbij uitgenodigd, evenals tien andere genodigden. Commissaris van de koningin, mr. Frank Houben, reikte aan mij, met een toepasselijke speech, een vergulde schoen uit, ten teken dat ik het vuur uit mijn sloffen (schoenen) had gelopen ten gunste van de samenleving en speciaal voor de boerenstand.

Van de toegezegde vijfduizend gulden heb ik tweeduizend gulden toegekend aan de Stichting Nederlands Kampioenschap Handmelken in mijn geboortedorp Best. Deze stichting heeft het bedrag besteed hebben aan diverse projecten in ontwikkelingslanden. Aan onze parochie Sint Willibrordus in Berkel heb ik drieduizend gulden geschonken. Dit bedrag werd besteed aan de bouw van een parochiezaal grenzend aan de kerk. Na mij werden tot Beste Brabander gekozen: Frits Philips, Dries van Agt, Gerrit Braks en Ankie van Grunsven. Geen slecht gezelschap nietwaar!

Een grootse dag vormde ook de viering van mijn afscheid van de NCB op 12 december 1996. Antoon Vermeer, mijn opvolger, spelde mij de gouden draagspeld van de NCB op; de hoogste onderscheiding die de NCB te vergeven had. Tevens werd ik benoemd tot erelid. Ik kom op deze dag later nog terug. Sjf Mares reikte later ook nog een onderscheiding van de KNBTB uit.

Ik ben zes jaar lid en vicevoorzitter geweest van de Raad van Toezicht van Rabobank Nederland. Daarna twaalf jaar lid en vicevoorzitter van de Raad van Beheer van deze bank.

Bij mijn afscheid als vicevoorzitter van de Raad van Beheer werd ik onderscheiden met de gouden speld met briljant; de hoogste onderscheiding van de Bank. Tot slot kreeg ik bij het beëindigen van mijn taak als voorzitter van Sobel, een award uitgereikt in de vorm van een modern kunststuk.

77. Humor bij de NCB

Het was prettig werken bij de NCB. Bij de medewerkers werd dat bevorderd door een grote mate van zelfstandigheid bij de uitoefening van de taken. Dat

gold speciaal voor specialisten en medewerkers van de Sociaal Economische Voorlichtingsdienst (SEV). De laatsten hadden kantoor aan huis en gaven voorlichting aan boeren en tuinders in hun eigen rayon. Tijdens de maandelijkse vergaderingen van het dagelijks- en hoofdbestuur heerste er meestal een prettige stemming. Toch waren er ook wel eens tijden dat de achterban zich roerde en er spanning in de lucht hing. De vergadering liep ook wel eens uit en dat werd niet gewaardeerd. Als voorzitter van de club speelde ik daarbij natuurlijk een belangrijke rol. Als je maar één keer in de maand vergadert en belangrijke zaken spelen is dat niet te vermijden. Overigens moet ik zeggen dat de Hoofdbestuursleden zeer loyaal waren in mijn richting.

De goede stemming werd bevorderd door het etentje na de vergadering. Bijna iedereen was daarbij aanwezig. Dan werd er in ontspannen sfeer bijgepraat en evalueerden we de genomen besluiten nog eens. En dan stalen onze moppentappers de show. Kampioen was Karel Smulders. Een boer uit de Hoogeloon. Met ongeëvenaard verteltalent en in origineel Kempisch dialect diste hij de prachtigste verhalen op. Topper was het verhaal van 'de cultivator'. Andere vertellers waren rector Merckx, Hein van Vlokhoven en Toon Bressers. Tiny Brouwers, toen journalist van 'Boer en Tuinder', heeft een groot aantal van deze moppen in een boekje verzameld.

Tijdens afdelingsvergaderingen viel er nog wel eens wat te lachen. Bijvoorbeeld toen ik tijdens een vergadering wees op het gevaar van asbest. Dat leefde niet zo bij de aanwezigen. Ik beklemtoonde dat er misschien geen directe gezondheidsprobleem was bij het opruimen van dat spul. Maar dat zich dat tien jaar later alsnog kon manifesteren. Een oudere boer stond op en zei: 'dan moet je dat karweitje laten uitvoeren door 80 jarigen, de meeste worden toch geen 90'.

Een ander hilarisch moment deed zich voor toen ik een voorlichter toesprak tijdens zijn afscheid van de Sociaal Economische Voorlichtingsdienst. Mijn afsluitende woorden waren: 'nu ga je ons verlaten, je gaat de pijp aan Maarten geven'. Tot mijn verbazing begon iedereen hard te lachen. Toen begreep ik het ineens. Zijn baas heette Maarten. Dus mijn uitspraak was heel toepasselijk. Ook thuis hebben we een komische situatie meegemaakt toen we pas in Berkel-Enschot woonden. Truus en ik lagen nog in bed toen Jeroen ons wekte met de uitroep: 'pap, er loopt een varken in de tuin'. En warempel een doorvoed varken was mijn mooie gazon voor het huis aan het omwoelen. Wij ons snel aangekleed en toen naar buiten. Daar waren intussen twee politieagenten gearriveerd. Waarschijnlijk gewaarschuwd door een van onze burens. Heldhaftig traden de dienders het varken tegemoet, gewapend met een lange stok met aan het uiteinde een lus. Ze hielden de lus voor de snuit van het varken en probeerden de lus over de nek van het beest te schuiven. Kenners weten dat een varken dan achteruit deinst. Dat deed dit varken ook en gaf daarbij een harde gil. De

agenten schrokken zich dood. Dat schoot dus niet op. Maar er kwam redding. In onze buurt woonde ook Van Wijnhoven. Hij was zaakvoerder van de Vee- en Vleescentrale. Die wist uiteraard hoe je zo'n varkentje moet wassen. Hij pakte het zwijn bij zijn staart en gaf er een stevige draai aan. Het varken gilte nu nog luider en bewoog noodgedwongen voorwaarts. Bij het oude gemeentehuis was een pleintje dat met een hek was afgezet. Daar is het varken gebleven tot de eigenaar het kwam ophalen. Kennelijk was de klep van de aanhanger losgeschoten en was het varken uit het voertuig gevallen. Zou het toeval zijn dat het dier juist bij de voorzitter van de NCB aangeland was?

In 1987 vond het dagelijks dat de voorzitter over een eigen chauffeur moest kunnen beschikken. Ik had er niet om gevraagd. Maar ik moest inderdaad veel kilometers rijden. Naar NCB-afdelingen in Zeeland, Gelderland en het Land van Cuijk. Ook naar vergaderingen in Den Haag en Utrecht. Ik maakte lange dagen. Ook was ik regelmatig present bij recepties en diners. Ik was dus wel blij met dit voorstel. Harrie Soet werd mijn privé chauffeur.

Ik herinner me mijn eerste rit nog als de dag van gisteren. Harrie kwam me met de mercedes thuis ophalen. Op dat moment werd de Raadhuisstraat heringericht. Het riool werd vervangen en er kwamen andere straatstenen. Voor ons huis was de straat in een zandvlakte veranderd. Ik stapte in, maar de wielen van onze Mercedes kregen geen vat op het losse zand. Er zat niets anders op dan dat ik uitstapte en de auto op gang duwde. Dat lukte. Ik stapte daarna maar snel in hopen dat onze burens mijn strapatsen niet hadden gezien.

Ook thuis deden zich wel eens komische situaties voor. Toen wij pas verhuisd waren naar Berkel-Enschot moesten op 'het hok' achter de garage, dakpannen worden gelegd. Mijn vader hielp me daarbij. Hij was toen zeventig jaar, maar nog heel vief. Ik weet nog dat ik zei: 'Ik hoop dat ik dat nog kan als ik zeventig jaar ben'. We hebben eerst de pannenlatten op het dak getimmerd en daarna de pannen gelegd. We waren net klaar toen een stortbui losbrak. Hadden wij geluk! We gingen snel het hok binnen. Maar er was iets niet goed gegaan. Het water sijpelde tussen de pannen door. We werden kletsnat. Met zijn tweeën hebben we enorm gelachen. Toen het droog werd hebben we de pannen er maar weer af gehaald en de latten dicht bij elkaar getimmerd. Later zijn de pannen vervangen door golfplaten. Van asbest! Onlangs, in 2016, hebben we de asbestplaten naar de milieustraat gebracht en vervangen door 'gezonde' golfplaten.

78. Afscheid van de NCB

In 1995 was ik veertien jaar voorzitter; op een na de langst zittende voorzitter uit de geschiedenis van de NCB. Gezien het veeleisende karakter wilde ik deze functie niet per se tot mijn 65 jaar uitoefenen. In de zomer van 1995

stelde ik het dagelijks bestuur voor dat ik in november 1996, wanneer ik 60 jaar zou worden, terug zou treden als voorzitter. Het dagelijks bestuur had hiervoor begrip en regelde een goede financiële overbrugging tot mijn 65e jaar. In de vergadering van het hoofdbestuur van 21 augustus viel het definitieve besluit. Met ingang van 20 november 1996 zou ik stoppen als voorzitter.

Vervolgens werd een commissie onder leiding van prof. Kees Veerman in het leven geroepen. Die ging op zoek naar mijn opvolger. Dat werd Antoon Vermeer, die tot dan vicevoorzitter was. Hij werd in april 1996 tot voorzitter gekozen. Zeer tot mijn genoegen omdat ik hem kende als een bekwaam en ervaren bestuurder. Hij was veehouder en dat werkte in zijn voordeel.

De tijd van afscheid nemen kwam. Van de 10 kringen van de NCB, het personeel van de NCB en van veel besturen van organisaties en coöperaties. Enkele bestuursfuncties zou ik nog enkele jaren aanhouden: het vicevoorzitterschap van de Raad van Beheer van Rabobank Nederland in Utrecht, voorzitter van de Raad van Commissarissen van Sobel te Son, bestuurslid van de Stichting vrienden van het Museum voor Religieuze Kunst te Uden en het voorzitterschap van de NKV, de Verenigde Nederlandse Kruidendrogerijen te Elburg.

In oktober en november 1996 bezocht ik voor de laatste keer de tien kringvergaderingen van de NCB. Deze bijeenkomsten dienden als voorbereiding van de algemene vergadering, die op 12 december plaatsvond. Tijdens deze vergaderingen werd met hartelijke woorden en mooie cadeaus aandacht aan mijn naderend afscheid geschonken. Ik bewaar daaraan de beste herinneringen. De afscheidsviering van het personeel was op 5 december 1996 in het restaurant van de NCB. Natuurlijk waren Sinterklaas en zwarte piet ook present. Na een hartelijke toespraak door algemeen secretaris Antoon Heijmans en een speech van Harrie Verhoeven van het cadeaufonds, kreeg ik als cadeau een klokje van Sinterklaas. Natuurlijk ging dat gepaard met wat plaagstootjes maar ook met lovende woorden. Daarna volgde een uitgebreide receptie.

Op 1 december 1996 was ik gast bij de viering van het honderd jarig bestaan van de afdeling Best van de NCB, mijn geboorteplaats. Ik vond het prachtig dat ik als afsluiting van mijn carrière de vergadering mocht toespreken en de zilveren medaille opspelden bij Hendrik Walravens. Hij was 25 jaar secretaris van de afdeling geweest. Al twee keer eerder trad ik in Best aan. Waaronder die keer toen mijn moeder werd gehuldigd omdat ze vijftig jaar lid was van de Boerinnenbond, later de KVO.

De overdracht van het voorzitterschap stond op de agenda aan het einde van mijn laatste vergadering van het hoofdbestuur op 25 november 1996. Ik gaf toen de voorzittershamer over aan Antoon Vermeer. Daarmee kwam een einde aan mijn functioneren bij de NCB gedurende 27 jaar, waarvan ruim vijftien jaar als voorzitter.

Een groots afscheid had plaats op 12 december tijdens de algemene vergadering van de NCB. Plaats van handeling was het Turfschip in Breda. In de voormiddag werd de normale algemene vergadering gehouden. Voor het eerst onder voorzitterschap van Antoon Vermeer. In de namiddag werd uitgebreid aandacht besteed aan mijn afscheid in aanwezigheid van mijn broers en zussen en hun partners. Het begon met een welkomstwoord door Antoon Heijmans, de algemeen secretaris. Daarna volgde een rij van sprekers. Als eerste Antoon Vermeer, de nieuwe voorzitter. Hij liep mijn carrière bij de NCB langs en constateerde dat ik een bekwame voorzitter was geweest. Iemand die partijen bijeen bracht. Geen echte actievoerder. Hij memoreerde dat ik kritisch werd gevolgd door journalisten, natuur- en milieubewegingen en ten slotte actiegroepen uit mijn eigen achterban. Hij schetste mij als een man van het compromis. Iemand die een doel voor ogen had en dan met beleid en overtuigingskracht vaak wist te bereiken wat hij voor ogen had. Daarbij profiterend van zijn uitgebreide netwerk als lid, vicevoorzitter of voorzitter van een groot aantal coöperaties, verenigingen en stichtingen.

Aan het einde van zijn toespraak stelde hij de vergadering voor mij te benoemen tot erelid van de NCB. Met een overweldigend applaus werd dat voorstel aangenomen. Ook deelde hij mee dat het hoofdbestuur had besloten mij de gouden speld van de NCB toe te kennen. Met de toekenning van deze onderscheiding werden mijn verdiensten nogmaals onderstreept.

Vervolgens toverde Antoon een lange stok tevoorschijn met daaraan een 'knapzak'. Hierin zit meestal wat etenswaar voor reizigers onderweg. Antoon wist te melden dat in deze knapzak een geldbedrag werd toegezegd voor een reis naar het Heilige Land. Een vurige wens van Truus en mij.

Na Antoon sprak Pieter van Geel mij toe, de gedeputeerde voor Landbouw van de provincie Noord-Brabant. Van Geel ging uitgebreid in op mijn inspanningen die ook de provincie ten goede waren gekomen. Daarna was het woord aan Gerard Doornbos, voorzitter van de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland. Weer loftuigen over mijn rol op landelijk niveau, speciaal wat de mestproblematiek betrof.

Tot slot kreeg Gerrit Braks het woord. De oud minister, nu voorzitter van de CHV, sprak namens de coöperaties. Hij noemde mij een coöperatief mens die in verschillende coöperaties een belangrijke rol had gespeeld. Als adviseur, maar vooral als bestuurder, als voorzitter en vicevoorzitter. Allemaal positieve verhalen, zoals dat hoort bij een afscheid. Ik ben er van overtuigd dat het ook gemeend was.

Toen een verrassing. Het complete hoofdbestuur beklom het podium. Frans van de Beerendonk, hoofdbestuurslid en ook afkomstig uit Best, kondigde aan dat het gezelschap mij zou toezingen. Op de wijs van 'Ja, dat is mooi man' ver-

tolkte het hoofdbestuur een loflied over mij. Het was duidelijk dat het hoofdbestuur beter kon besturen dan zingen. Maar zij oogsten een groot applaus.

Daarna was de beurt aan mij om een dank- en afscheidswoord uit te spreken. In de eerste plaats in de richting van de leden van de NCB. Zij vormen immers het fundament van de organisatie. Daarna richtte ik me tot de bestuursleden van de kringen en afdelingen van de NCB. Ik dankte hen voor het vertrouwen dat ik als voorzitter al die jaren had genoten. Natuurlijk richtte ik ook een dankwoord aan de sprekers van die middag. En niet in de laatste plaats ook aan Truus en de kinderen die mij vaak moesten missen. Zij hadden mij al die jaren de ruimte gegeven mijn taak uit te voeren.

Na het officiële gedeelte volgde een drukke receptie. Veel mensen drukten mij de hand en wensten mij veel geluk voor de toekomst. Ik was getroffen door de aanwezigheid en hartelijke woorden van prof. Kriellaars, mijn voorganger als voorzitter. Tijdens een geanimeerd samenzijn werd nog uitgebreid nagepraat over deze bijzondere dag.

Mijn vertrek bij de NCB leverde veel publiciteit op. De commentaren waren overwegend positief. Er werd mij veel invloed op landbouwgebied toegedicht. Echter ik las ook opmerkingen in de zin van: 'Latijnhouders klom nooit op de barricaden'. Klopt, ik ben geen actievoerder. Dat ligt niet in mijn aard. Maar het is een feit dat ik, noodgedwongen dat wel, meer dan andere voorzitters te maken kreeg met boerenacties. Daarbij stond ik vaak voor duizenden boeren om het beleid van de NCB te verdedigen. Kennelijk kon ik dat goed verwoorden. Ik was in de eerste plaats belangenbehartiger van boeren. Dat wil niet zeggen dat je je ogen moet sluiten voor wat er in de rest van de samenleving gebeurt. Het is juist wat een journalist schreef: 'Latijnhouwer functioneert op het snijvlak van wat de samenleving verlangt en wat de boer kan en wil opbrengen'. (Eindhovens Dagblad, 2 juli 1994)

Tot slot nog een citaat uit de NRC van 18 oktober 1993. In die krant stond, wat men noemde een 'Klein ABC' van het Zuiden. Daarbij werd per letter van het alfabet kort commentaar gegeven op personen, gebeurtenissen en diverse andere onderwerpen.

Bij de L stond het volgende: Latijnhouders: 'Bescheiden doch standvastig leider van de katholieke Brabantse boeren. Naar het Bossche liedje ook wel aan te duiden met 'd'n urste boer den beste'. Voor intimi onzen Ad. Gelukkig gehuwd met een Maastrichtse als bewijs dat de beide zuidelijke provincies het goed met elkaar kunnen vinden. Vaak getipt als minister van Landbouw. Kan evenwel de (nest)geur van zijn eigen Brabant maar moeilijk missen'.

79. Reizen en vakanties

Met ons gezin, en later met kinderen en kleinkinderen, hebben we veel plezierige vakanties doorgebracht. In totaal kom ik tot 35 vakanties en weekenden tot 2016. De eerste was in Cadzand-Bad in 1968. Wij logeerden toen in pension Nausikaä. We hoefden de weg maar over te steken en we waren op het strand. Op dat moment was Suzanne twee jaar en Jeroen een jaar. Twee luierkinderen, die s 'middags moesten slapen. De nabijheid van het strand kwam dus goed uit. Daarna hebben we nog drie keer vakantie gevierd in Cadzand: in 1970, 1972 en 1975. Dan huurden we voor veertien dagen een huisje. We hadden daarbij gezelschap van Annie, de oudste zus van Truus, en haar man Jeu met hun twee kinderen.

Ook in de opvolgende jaren brachten we de vakantie door in Nederland. Onder meer in Arnemuiden (1976) en Bruinisse (1980). Maar daarna zochten we ons heil vooral in het buitenland. We waren vijf keer in België, maar liefst negen keer in Frankrijk, twee keer in Spanje en drie keer in Oostenrijk. Meestal met ons gezin, en enkele keren ook met Peter en Els Maas en hun twee kinderen.

Later, toen wij kleinkinderen hadden, veranderde het patroon. We huurden dan een groot verblijf voor 24 personen. Met kinderen en kleinkinderen verbleven we daar dan een lang weekend. We logeerden in Hoogeloon, Oosterhout, Witteveen, Orveltermarke, Domburg, Weert en tweemaal in Hoenderloo. Truus en ik hebben, toen de kinderen uit huis waren, ook vaak samen vakantie gevierd. Bijna altijd waren dat fietsvakanties. Daarbij fietsten we van hotel naar hotel en werd de bagage nagebracht. Zo maakten we vijf tochten in Frankrijk, drie in Oostenrijk, vijf in België en drie in Duitsland. In Nederland kwamen we tot twintig fietstochten. En dan heb ik de uitstapjes vanuit huis niet meegeteld. We hebben in de loop der jaren alle provincies aangedaan. Uiteraard zijn er verschillen. Mooi was de tocht rond de Bodensee, die langs de Loire in Frankrijk, de tien merentocht in Oostenrijk en de rit langs de Donau. In Nederland was de Elfstedentocht op de fiets een openbaring. Dat gold ook voor het rondje IJsselmeer.

Truus en ik hebben een groot aantal buitenlandse reizengemaakt. Veel organisaties en coöperaties hadden de gewoonte een keer in de paar jaren met hun bestuursleden op reis te gaan naar het buitenland. Doel was kennis te nemen van de situatie in de land- en tuinbouw aldaar. Ook het toeristische aspect werd tijdens deze trips niet vergeten. Het hoofdbestuur van de NCB stelde zich ten doel alle EG-landen te bezoeken. Aanvankelijk waren er dat maar zes. Maar de gemeenschap breidde in de loop der jaren uit. In totaal hebben we reizen gemaakt naar elf landen. Daarnaast mochten Truus en ik, na mijn terugtreden als voorzitter, nog een reis meemaken naar de Verenigde Staten. Interessant waren twee reizen met de raad van beheer van Rabobank Nederland. In 1992 naar Hongkong, Singapore

Op reis met Sobel in Amerika

en Indonesië in het verre oosten. Vier jaar later ging de reis naar Latijns Amerika met bezoeken aan Brazilië, Argentinië, Chili en Curaçao.

Met de Vee en Vleescentrale togen we tussen 1977 en 1983 naar Engeland, Oostenrijk, Italië en Griekenland. Met Sobel tussen 1989 en 1999 naar Engeland, de VS en India. Met de Suiker Unie reisden we in 1990 naar de VS en Canada. In 1994 namen Truus en ik deel aan een bedevaart naar Lourdes. Eerder noemde ik al mijn stages in Luxemburg en Hurley (Engeland) en de uitwisseling in het kader van the Atlantic Exchange Programm naar de VS. Hiermee ben ik niet volledig omdat er ook nog uitstapjes waren geweest in het kader van conferenties van de Europese landbouworganisaties en coöperaties. Ik heb uitgerekend dat Truus en ik in de loop van de tijd in totaal 34 landen hebben bezocht. De meest bezochte landen zijn: Frankrijk (12x), Oostenrijk (6x), De VS (5x), UK (4x), Italië (5x). Daarmee is de kous nog niet af. Met de familie Latijnhouders, broers en zussen en hun partners, hebben we lange weekenden doorgebracht in Oud Valkenburg (2002), de Ardennen (2005), Vlissingen (2007), Dieppe (Fr) 2008), Noordwijkerhout (2009), Bussum (20011), Roermond (2013) en Kerkrade (2015).

Van de reizen met de NCB en de coöperaties zijn meestal uitvoerige verslagen gemaakt.

In 1999 hebben we een prachtige reis door Israël gemaakt. Ik kom daar nog op terug. In 1998 zijn we met een klein NCB groepje naar Rome geweest. Met eenzelfde groepje maakten we in 2005 een reis naar Roemenië. Tot slot heb ik in 1997 gedurende twee weken meegewerkt aan een workshop in Thailand. De opzet daarvan was om het de structuur van landbouworganisaties in dat land te verbeteren.

Achteraf vraag ik me af hoe wij er telkens in slaagden bij elke buitenlandse reis kinderoppas te vinden. De eerste keer toen we naar het buitenland gingen was Suzanne nog een kleine baby. Toen zorgden ons Berthe en André voor haar. Later werd de hulp ingeroepen van familie, kennissen en burens. Eén keer troffen we zelfs een regeling met Kees en Joop de Bekker. Die kenden we als studenten vanuit Wageningen. Wij hadden vijf kinderen en zij ook. Onze kroost verbleef toen bij De Bekker, die ineens tien kinderen moesten verzorgen. Een jaar later deden we hetzelfde en namen wij hun vijf kinderen tijdelijk op in ons huis. Daarna hebben we het niet meer gedaan. Toch een beetje te druk! De reddende engel was uiteindelijk onze hulp in de huishouding, mevrouw Donders. We konden altijd op haar rekenen. Ze kon buitengewoon goed met de kinderen opschieten. En als we terug kwamen zag het hele huis er spik en span uit. Haar man was vroeger schilder geweest. Terwijl zijn vrouw zorgde voor de kinderen verrichtte hij het nodige schilderwerk aan het huis. Een beloning wees hij af. Een fles Bokma vond hij meer dan voldoende.

Reis Israël

Omdat onze reis naar het Heilige Land zo bijzonder was, hierbij een wat uitvoeriger verslag. Bij mijn afscheid als voorzitter had ik een mooi bedrag gekregen dat Truus en ik bestemden voor een reis naar Israël. De bedoeling was om in 1997 te vertrekken. Maar in dat jaar en ook een jaar later was het onrustig in Israël. Uiteindelijk maakten we van 27 april tot 6 mei 1999 een zeer interessante reis door het hele land. Ons gezelschap bestond uit 33 personen uit alle streken van Nederland. Op 27 april landden we in Tel Aviv. Opvallend: de reis werd georganiseerd door de Katholieke KRO, de reisleidster was van protestantse huize en onze gids was een Jood. De volgende dagen bezochten we onder meer Akko, de stad van de Kruisvaders. Daarna Nazareth; de woonplaats van Jozef, Maria en Jezus. Daarna reisden we naar Kafarnaüm en bezochten we de synagoge waar Jezus ooit gepredikt heeft. We brachten ook een bezoek aan de berg der Zaligsprekingen. Vervolgens maakten we in een oude vissersboot een tocht over het meer van Galilea. Ook bekend uit de Bijbel. Ons volgende bezoek was Jericho, waar Jezus de blinde Bartimeüs zijn gezichtsvermogen teruggaf.

Op 1 mei kwamen we aan in Jeruzalem. We bezochten daar de Olijfberg, de Hof van Getsemanie, het Tempelplein, de Klaagmuur en de Kerk van het Heilig Graf. Ook brachten we een bezoek aan de Knesset (Parlement) en Yad Vashem, het monument ter nagedachtenis aan de slachtoffers van de Nazi-terreur.

Op 4 mei gingen we met een kabelbaantje naar de berg Masada, de rots vestiging van Koning Herodes. Resten van de gebouwen zijn nog te bezichtigen. Interessant was daarna het bezoek aan de Dode Zee, een aparte ervaring. De Dode Zee ligt vierhonderd meter onder de zeespiegel en is het laagste punt van

de aarde. Door het zeer hoge zoutgehalte van het water blijf je zonder enige inspanning drijven. Als je wilt kon je daar al drijvend de krant lezen.

Het is heel bijzonder om in het Heilig Land te reizen. Allemaal bekende plaatsen die we kennen vanuit de Bijbel en de Christelijke traditie. Onze Gids was een ras verteller en onze reisleidster was zeer gedreven en begeleidde het bezoek aan historische plaatsen met teksten uit de Bijbel. Zo was het indrukwekkend en zelfs emotioneel toen zij de acht zaligsprekingen voorlas op de plek waar Jezus dat eeuwen eerder had gedaan aan de oever van het meer van Galilea. Een andere bijzondere ervaring was het bezoek aan de geboortekerk in Bethlehem. Onze verwachtingen waren hoog gespannen. En eerlijk gezegd viel dat tegen. Niet een klein warm dorpje, zoals ik me had voorgesteld, maar een grote stad. Buiten de stad niet de groene weiden en liefelijke heuvels van de herders, maar een dorre woestijn. In de stad waren de tegenstellingen tussen Joden en Palestijnen voelbaar. Zelfs de geboortekerk had weinig uitnodigens. We moesten bukken om via een laag toegangspoortje binnen te komen. Eenmaal binnen veranderde de sfeer; een grote rustgevende ruimte, met voor in de kerk de geboortegrot. Een van de vele bedevaartgangers begon op een harmonium te spelen. Plotseling waren we Stille Nacht Heilige Nacht aan het zingen, in allerlei verschillende talen maar met één melodie. Het was begin mei en buiten was het 35 graden.

Op zes mei landden we, nog zeer onder de indruk weer op Schiphol. Ik heb na de reis een uitgebreide album met foto's en veel tekst samengesteld. Een dierbare herinnering aan een van de indrukwekkendste reizen die Truus en ik hebben gemaakt.

Workshop in Thailand

Ik heb van zes juni tot twintig juni 1997 meegewerkt aan een workshop voor boerenleiders in Thailand. De PUM, een organisatie die uitzendingen van vrijwilligers naar het buitenland organiseert, stond garant voor de financiering van dit project. Ik was uitgenodigd door de werkgroep van de KNBTB. Die had een vijfjarig uitwisselingsprogramma opgezet tussen Nederlandse en Thaise landbouworganisaties. Doel was de Thaise boeren te steunen bij de opzet en versterking van een organisatiestructuur voor de landbouw. Probleem was dat de landbouw in het land slecht georganiseerd was en weinig boeren lid waren van een organisatie. Een landelijke orgaan bestond zelfs niet. Gevolg: de belangenbehartiging van de sector was zeer zwak. Probleem was ook dat men zeer afhankelijk was van de overheid. In samenwerking met de FAFT (Farmers Association Foundation of Thailand) probeerden wij een verandering op gang te brengen. Op zes juni vertrok ik voor een vlucht naar Bangkok. Ik ontmoette daar A. Pieper, voorlichtingsdeskundige en kenner van Thailand en Ria van

Rossum vicevoorzitter van de Westelijke Land- en Tuinbouworganisatie. Wij zouden samen een workshop verzorgen, waaraan vijftien personen deelnamen. De eerste dagen van ons bezoek stonden in het kader van voorbereiding en het kennis maken met de landbouw. Wij bezochten daartoe het ministerie van Landbouw, een voorzitter van de vereniging van rubberplanters, diverse coöperaties, plaatselijke markten, de redactie van een agrarisch weekblad en een Landbouwbank.

Op 12 juni werd de workshop gestart. Wij reisden van Bangkok naar Rayong in het zuiden van Thailand. De workshop werd gehouden in een onderzoekscentrum, mooi gelegen op een landgoed. Aanwezig waren negen mannen en zes vrouwen. Zij allen bekleedden een leidinggevende functie in een landbouworganisatie, coöperatie of vrouwenorganisatie. Wij spraken Engels. Een tolk vertaalde onze inbreng in thaise taal.

Van 12 tot 20 juni bespraken we met de deelnemers een groot aantal onderwerpen; onder meer taak en doelstelling van een (landelijke) landbouworganisatie, structuur van een organisatie, stijl van leiding geven, belangenbehartiging, informatievoorziening, ledenbetrokkenheid, financiering van een organisatie, de rol van de overheid en van de boerenorganisatie, kadervorming, en nog veel meer. Wij gaven inleidingen over diverse onderwerpen. We informeerden de deelnemers over de organisatie en de aanpak in Nederland. Over andere thema's voerden deskundigen uit Thailand het woord.

De deelnemers toonden zich zeer betrokken. Aan het einde van de workshop hadden ze een beter inzicht gekregen in de problematiek en een aantal ideeën opgedaan om de landbouwsituatie in het land te verbeteren. De leiders waren gestimuleerd om verder te denken over de richting waarin Thaise boerenorganisaties zich kunnen ontwikkelen. En over de strategieën die zij daarbij kunnen volgen. Ze verzochten om verdere advisering van de kant van de Nederlandse organisaties.

Voor mij was het een mooie ervaring om een tijdlang de Thaise cultuur en leefwijze te mogen ervaren.

80. Activiteiten na mijn pensionering

Tijdens mijn actieve leven heb ik in mijn vrije tijd enkele bestuursfuncties bekleed. Zo meldde ik al dat ik, toen wij in Sint Odiliënberg woonden, voorzitter was van de bibliotheekcommissie die bibliotheekgebouwen oprichtte in onze woonplaats en in Posterholt.

In Tilburg ben ik jarenlang voorzitter geweest van de Stichting Godsdienstonderwijs. De doelstelling van deze stichting was toe te zien op de kwaliteit van het onderwijs van de diverse Godsdienstige richtingen. In het bijzonder op

een goede toedeling en een doelmatige gebruik van de beschikbare subsidies. Verder was ik vele jaren bestuurslid van de Stichting Vrienden van het Museum voor Religieuze Kunst in Uden.

Na mijn pensionering in november 1996, heb ik nog een aantal jaren een aantal bestuursfuncties uitgeoefend namens de NCB. Zo was ik nog enkele jaren voorzitter van de raad van commissarissen van Sobel, een groot internationaal bedrijf met vestigingen in België, Frankrijk, Engeland, de VS en India. Dit bedrijf was actief op het gebied van verwerking van dierlijke kadavers en de productie van diverse nevenproducten. Ook ben ik nog enige tijd vicevoorzitter gebleven van de raad van beheer van Rabobank Nederland. Verder was ik jarenlang voorzitter van de Stichting Rechtsbijstand van Interpolis.

Een tijdrovende functie was mijn voorzitterschap van de raad van commissarissen van de Kruidendrogerij. Mijn opdracht was om drie concurrerende, noodlijdende bedrijven te laten fuseren. Dat heeft veel kruim gekost. Uiteindelijk is het gelukt met als resultaat een groot nieuw bedrijf: de VNK (Verenigde Nederlandse Kruidendrogerijen BV) met nieuwe fabriek in Elburg.

Na mijn pensionering werd ik gevraagd voorzitter te worden van de werkgroep Zorg. Die moest onderzoek doen gericht op de inhoud en organisatie van een nieuw beleid voor de zorg voor ouderen in Berkel-Enschot en Udenhout. In mei 2001 bracht onze werkgroep een uitvoerig rapport uit. Dat werd, samen met de rapporten van andere werkgroepen, de grondslag voor een nieuw beleid voor de ouderenzorg.

Min of meer in samenhang met het voorgaande werd ik in 2002 uitgenodigd lid te worden van de raad van commissarissen van 't Heem. Onder deze organisatie vielen zorgcentra voor ouderen in Berkel-Enschot, Udenhout, Helvoirt en Haaren en tevens de woonstichting Sint Lambertus. Tot 2009 ben ik lid geweest van dit college.

Van 2001 tot 2005 ben ik vicevoorzitter geweest van het kerkbestuur van onze Parochie Sint Willibrordus. Onze al oudere pastoor De Vries, hield zich vooral bezig met het geestelijk leven binnen de parochie. De meer materiele zaken, maar ook beleidsaspecten, liet hij over aan het bestuur. Het vicevoorzitterschap hield in de praktijk in dat ik de bestuursvergaderingen leidde en samen met de overige bestuursleden de grote lijnen uitzette. Het was de tijd dat serieus werd gedacht aan samenwerking tussen de zelfstandige parochies Berkel, Enschoot en Udenhout, ook wel BEU genaamd. Later heeft die samenwerking geresulteerd in één parochie, de Johannes XXIII parochie. Dat was na mijn tijd. In oktober 2005 nam ik afscheid van het parochiebestuur. Op het moment trad pastoor de Vries terug. Op de valreep heb ik Pieter Scheepers mee benoemd als opvolger. Het leek later een goed besluit te zijn geweest.

Naast bestuurlijke taken had ik na mijn pensionering gelukkig genoeg tijd

voor andere activiteiten. Ik werd in 1997 lid van Probusclub Tilburg. Twee keer per maand komt onze vriendenclub van zo'n 25 personen bijeen. Er wordt eerst bijgepraat en vervolgens houdt een van de leden of een spreker van buiten een inleiding. De bijeenkomst wordt afgesloten met een gezamenlijke lunch.

Op sportgebied ben ik altijd actief geweest. Tijdens mijn studie in Wageningen heb ik een tijdje aan judo gedaan. Ik heb zelfs de gele band gehaald. Ik heb me overigens niet verder in deze edele sport bekwaamd. Maar mijn heupworp is befaamd. Vraag het maar aan onze jongens. Verder heb ik in die tijd mijn eerste stappen gezet op het tennisveld. Ik weet nog dat ik weer eens flink tekeer ben gegaan en even later zwaar zwetend een examen moest afleggen.

In mijn werkzame periode was ik lid van een volleybal club. Plaats van handeling was het gemeenschapshuis 'de Schalm'. We speelden op vrijdagavond om tien uur. Na afloop dronken we een stevige borrel en bespraken we het wereldgebeuren. Dan wilde het wel een twee uur in de nacht worden. Toen we in Berkel kwamen wonen werd ik al snel lid van de Tennisclub 'de Rauwbraken'. Ik heb daar met veel plezier gespeeld tot 2003 en aan competities en toernooien deelgenomen. Daarna ben ik lid geworden van de golfclub 'Midden-Brabant' in Esbeek. Ik heb daar jarenlang met veel plezier gespeeld. In 2016 kreeg ik last van mijn linker heup en moest ik noodgedwongen afhaken. Als compensatie ben ik daarna gaan bridgen. Niet dat ik zo bezeten was van dat spelletje. Het was Truus die mij sterk gestimuleerd heeft les te nemen. Ik vind het nu een prettige bezigheid. Vooral ook vanwege de contacten met andere spelers. Overigens beperken wij ons tot huiskamer bridge.

Al eerder meldde ik dat Truus en ik jarenlang fietstochten maakten in binnen- en buitenland. Gebleven is mijn passie voor tuinieren. Ook een goede manier om bezig te zijn. Tot voor kort heb ik mijn grote tuin zelf onderhouden. Maar de leeftijd brengt beperkingen mee. Daarom komt drie keer per jaar een tuinman het zware werk voor mij opknappen. Een uitvloeisel van deze liefhebberij is dat ik zeven jaar lang, samen met vriend Wim Alofs, leerlingen van de basisschool in Berkel heb begeleid bij hun verrichtingen in de schooltuin. Zeer leuk en nuttig werk.

Noemenswaard zijn de vele reünies van organisaties en coöperaties. Het betreft jaarlijkse bijeenkomsten van oud bestuurders van de NCB, personeel van de NCB, de Rabobank, Suiker Unie, KNBTB, oud studenten van Wageningen en het vroegere bestuur van onze studentenvereniging.

Een meer passieve bezigheid zijn mijn activiteiten op computergebied. Toen ik afzwaaide bij de NCB had ik niks met computers. Mijn secretaris, Wim van Dijk, was op dat gebied zeer vaardig. Hij ving dat soort karweitjes keurig voor mij op. Maar toen ik met de vut ging werd ik snel lid van de KBO. Vooral omdat deze organisatie computercursussen verzorgde. Ik heb van dat aanbod ruimschoots gebruik gemaakt en een aantal cursussen gevolgd.

81. Gezinsleven na 1977

Toen wij in juni 1977 in Berkel kwamen wonen was Suzanne 11 jaar, Jeroen 10, Jurgen 7, Stefan 6 en Carolien 4 jaar. Truus was 42 en ik 40 jaar. Een groot gezin! We hebben dan ook een huis laten bouwen met zes slaapkamers in de veronderstelling dat de kinderen nog vele jaren thuis zouden blijven wonen.

Het wonen in Berkel was een verademing. Een groot huis en een ruime achtertuin met veel privacy. Het perceel is twaalfhonderd meter groot. Heel wat anders dan het achtertuintje van zeven bij acht meter in de Marie Koenenlaan in Tilburg. Onze garage bestaat uit een vroegere stal die bij de boerderij van de vroegere bewoner Van Helvoirt hoorde. Deze ruimte werd op de grens van het bouwperceel in tweeën gesplitst door er een muur in te bouwen. Het ene gedeelte behoorde aan onze buurman Krijnen. Het andere werd onze garage, fietsenhok en opslagruimte. In eerste instantie zou ons deel van de garage tijdens de bouw gerenoveerd worden. Dat konden we toen niet financieren. Daarom hebben we het idee op dat moment laten varen. Tegen onze garage stond destijds een houten gebouwtje. Omdat dit het uitzicht naar de tuin bemlemmerde, verplaatsten we het schuurtje naar een plek achter de garage. Het bouwwerk gaat sindsdien als 't Hok door het leven. Op de plaats waar het Hok eerst had gestaan hebben we een zitkuil gemaakt.

De tuin achter het huis bestaat uit een hoger gelegen deel en een lagere tuin verbonden door een trapje. De voortuin en het hogere deel van de achtertuin is ingericht en uitgevoerd door de Sierteelt Vakschool uit Vught. De inrichting van het lager gelegen gedeelte heb ik zelf bedacht. Het bestond aanvankelijk uit een flink gazon omringd door bomen en struiken. Rondom deze beplanting liep een breed pad. Het gazon werd intensief gebruikt als voetbalveldje en speelplek. De kinderen maakten vaak met hun fiets een rondje over het pad. Vandaag de dag doen de kleinkinderen hetzelfde. Ook zij spelen volop op het gazon. Bomen en struiken zijn later, toen ik met pensioen was, vervangen door bloemenborders. Achter 't Hok hebben we een groentetuin aangelegd. De groentetuin is later, om het tuinonderhoud te beperken, vervangen door een jeu de boulesbaan.

Het was goed toeven in Berkel-Enschot. De kinderen hadden het naar hun zin en Truus en ik genoten van het dorpsleven. We profiteerden van zowel van de voordelen van het dorp als van de stad. We raakten snel ingeburgerd. De meeste buurtbewoners waren van onze leeftijd. Al heel snel hadden we goede contacten met de bewoners van de Raadhuisstraat. Als er wat te vieren zochten we elkaar op. Maar we overliepen elkaar niet. Bij hoogtijdagen als jubilea of kroonjaren trad het Midden Raadhuisstraat Koor op, ook wel MIRAKO genoemd. Het hielp dat we twee dichters/componisten in ons gezelschap hadden. Die produceerden telkens weer een toepasselijk lied.

Met kinderen en kleinkinderen, 24 in getal

De kinderen leerden goed en gingen elk jaar over naar de volgende klas. Ze voelden zich thuis in de kleinschalige Heilig Hartschool en maakten snel vrienden en vriendinnetjes. Carolien was bevriend met Franci Van Pelt. De familie Van Pelt woonde in een boerderij. Naast het vee hadden ze ook een hond met puppy's. Schattige beestjes, een soort Fox, al waren ze niet raszuiver. Carolien smeekte om zo'n hondje. In eerste instantie hielden we de boot af. Na lang zeuren en de belofte dat ze zelf de hond zou uitlaten gingen we overstag. Toby kwam ons gezin versterken. Dat uitlaten ging een tijdje goed, maar je raadt het al: uiteindelijk was het mam die dagelijks met Toby aan de wandel moest.

De jongens werden lid van de voetbalclub Jong Brabant. Stefan was de fanatiekste. Hij presteerde het de bal meer dan duizend keer hoog te houden. Thuis plaatste hij een paar huishoudtrappen naast elkaar en probeerde dan met een boogje de bal in de kruising van de goal te schieten. Hij was dan ook later de man die in zijn team de vrije trappen moest nemen. Op het grasveldje is menig voetbalduel is uitgevochten. In het begin was het pap tegen de rest. Toen won ik meestal. Dat duurde niet lang want de jongens werden sneller en behendiger terwijl mijn conditie ras afnam.

Stefan kon wel eens driftig worden. Toen hij een keer ondeugend was geweest, pakte het hoofd van de school, mijnheer Van de Laar, hem bij een oor en trok hem zo mee naar binnen. Stefan liet dat niet op zich zitten en schopte Van de Laar tegen zijn schenen.

Jeroen en Jurgen zijn een tijd lang misdienaar geweest. Jurgen trok de meeste aandacht. Met zijn blonde krullen en zijn gevoel voor het ceremoniële was hij geknipt voor deze taak. Vaak hebben we van kerkgangsters mogen horen dat hij zo'n mooie misdienaar was.

Na het middelbaar onderwijs in Berkel-Enschot kozen alle drie de jongens voor de Academie voor Journalistiek. Jeroen gaf het goede voorbeeld. Daarna volgden ook Jurgen en Stefan. Dat die twee voor de journalistiek kozen was geen verrassing. Voor dat ze gingen slapen interviewden ze elkaar. De ene was verslaggever de andere een gevierd wielrenner of voetbalheld. Die gaven in sappig dialect een voorspelbare reactie. En dat alles op luide toon zodat Suzanne, die een verdieping lager in slaap probeerde te komen, met luide stem riep: 'koppen dicht.' Soms moest pap er aan te pas komen om vrede te stichten.

Jeroen koos voor radio, de twee anderen voor de richting schrijvende pers. Carolien week uit naar Breda voor een opleiding voor toerisme. Suzanne zag zich al voor de klas staan. Ze volgde de lessen op de Pedagogische Academie in Tilburg en slaagde voor kleuterjuf en onderwijzeres. Naast haar werkzaamheden in het onderwijs en later in de kinderopvang, is ze tevens medeonderneemster op het melkveebedrijf van haar haar jeugdliefde en nu haar man Peter Robben.

Merkwaardig is het dat de partners van onze drie journalisten ook alle drie in die branche werkzaam zijn. We hebben dus zes journalisten in de familie. Jeroen heeft lange tijd gewerkt als presentator bij RTL waar ook zijn vriendin Tineke redacteur was. Op dit moment presenteert hij het programma 'Hallo Nederland' van Omroep Max. Jurgen was als redacteur actief bij het programma Barend en van Dorp en daarna bij Pauw en Witteman. Hij is nu zelfstandig mediatrainer. Zijn vrouw Thea is redacteur geweest van diverse tijdschriften en werkt nu voor Beau Monde. Stefan was jarenlang redacteur van de weekkrant 'Brabants Centrum' en werkt nu samen met zijn vrouw Fridy in hun eigen communicatiebedrijf 'Hart voor verhalen'. Carolien is na een periode in het toerisme nu actief als styliste/binnenhuisarchitecte. Haar vriend Erwin, is calculator bij een bouwbedrijf.

Inmiddels hebben Truus en ik twaalf kleinkinderen, negen jongens en drie meisjes. Onze twee dochters hebben drie kinderen en de drie jongens twee kinderen.

Suzanne, Carolien en Stefan wonen in Berkel-Enschot, Jeroen in Noordwijk en Jurgen in Haarlem.

Met iedereen maak je wel eens iets bijzonders mee. Zo duurde het enkele jaren voordat Suzanne in verwachting was. Op een mooie zomerse dag waren Kees en Sjaan, de ouders van Peter, en Truus en ik op bezoek bij het stel in de Hoolstraat. We zaten buiten op het terras terwijl Suzanne voor de koffie ging zorgen. Plotseiling slaakten de twee moeders een luide kreet. Kees en ik snapten niet wat er gaande was. Even later wel. Suzanne torste een dienblad met koffie en een schaal met beschuit en muisjes mee. Ze was in verwachting van ons eerste kleinkind.

Toen Jeroen op de Academie voor Journalistiek zat, haalde hij zijn tentamens graag met minimale inspanning. Wij maakten ons wel eens zorgen of dat goed

zou blijven gaan. Onze ongerustheid viel weg toen hij in 1996 de RVU Radioprijs won met een programma dat hij samen met Edwin van Laar had gemaakt. RVU staat voor educatieve omroep.

De twee eindexamenkandidaten volgden wekenlang de toen nog onbekende student Guus Meeuwis. Guus werd daarna snel populair met de megahit 'Het is een nacht'. Jeroen en Edwin waren de beste van acht genomineerde programma's. Het juryrapport vermeldde: 'De energie waarmee het programma gemaakt werd is bijna tastbaar'.

Bij Jurgen springt zijn huwelijksdag met Thea er uit. De voltrekking vond plaats in de Tolhuistuin in Amsterdam Noord, onder een oude boom in het park. Pastoor Pieter Scheepers was vanuit Berkel-Enschot gekomen om het kerkelijk huwelijk in te zegenen. Ikzelf mocht als bijzonder ambtenaar van de burgerlijke stand het burgerlijk huwelijk voltrekken. Stefan hield als getuige een hilarische voordracht. Een heel romantisch gebeuren op een warme dag: 5 juni 2015.

Ook het huwelijk van Stefan en Fridy op 7-7-7, ofwel 7 juli 2007, was bijzonder. Ook toen was Pieter Scheepers voorganger. De inzegening vond plaats in de parochiekerk van Berkel.

Het burgerlijk huwelijk werd voltrokken door burgemeester Hans Janssen van Oisterwijk in 'Boerderij Denissen'. Daarna werd het feest voortgezet in onze tuin aan de Raadhuisstraat.

Vermeldenswaard is de aankondiging van Stefan van de geboorte van hun tweede zontje Rick. Op 19 augustus 2004 woonden Truus en ik een vogelshow bij in een openluchttheater in Hilvarenbeek. Het was een onderdeel van het programma van de jaarlijkse seniorenbijeenkomst van de NCB. Terwijl roofvogels over onze hoofden scheerden kreeg ik een telefoontje. Het was Stefan: 'Het wonder is weer geschied' verkondigde hij. Wij wisten dat het goed was.

Van Carolien en Erwin is mij de geboorte van hun eerste dochter bijgebleven. Carolien zou gaan bevallen en was opgenomen in het ziekenhuis. Het duurde lang en ook bij de ouders liep de spanning op. Op een avond belde Erwin op. 'Het gaat te lang duren, morgen gaan ze de geboorte inleiden' vertelde hij.

Gerustgesteld gingen we naar bed. De volgende morgen al vroeg ging de telefoon. Het was Carolien. 'Ik ben thuis, samen met Nina' zei ze. Ik dacht: wat is er nu aan de hand? Gaat de inleiding van de geboorte niet door? Verbaasd vroeg ik: Wie is Nina? 'Dat is je nieuwe kleinkind' zei Carolien. Later bergrepen wij het. Erwin had ons om de tuin geleid. Op het moment dat hij belde was de geboorte al gaande. Om ons niet ongerust te maken kwam hij met het verhaal van de inleiding van de geboorte op de proppen. Ons geluk was er niet minder om.

De familieband is hecht. Alle onze kinderen en hun partners en hun kinderen brengen vaak een bezoek aan het adres Raadhuisstraat 29. Dat komt ook omdat Truus groot en klein erg verwend.

Zoals eerder vermeld, gingen we, toen de kinderen nog jong waren, jaarlijks met zijn allen met vakantie. Later trok iedereen zijn eigen plan. Toen onze kinderen volwassen waren, zijn Truus en ik twee keer met alleen onze eigen vijf kinderen op stap geweest. Niet toevallig beide keren in Maastricht. De laatste keer boden onze kinderen dat Truus en mij aan ter gelegenheid van ons gouden huwelijk in 2015. Dat feest hebben we uitbundig gevierd op 31 januari, samen met ons gezin, onze broers en zussen, burens en vrienden. Het begon met een plechtige eucharistieviering in de Sint Willibrordus kerk in Berkel. Voorganger was ook in dit geval pastoor Pieter Scheepers. Daarna volgde een gezellige en sfeervolle feestmiddag in restaurant Ridderhoeve in Enschoot.

Goede herinneringen hebben wij ook aan ons 25 jarig huwelijk. Ons zilveren huwelijksfeest vierden we op 10 februari 1990 in Boerderij Denissen. Ook toen startten we met een eucharistieviering met als voorganger rector Merckx. Daarna volgde een uitgebreide receptie. Omdat ik toen nog actief was als voorzitter van de NCB kwam een groot aantal collega- bestuurders uit het hele land ons gelukwensen. Die avond verrasten onze kinderen ons met een spetterend optreden. Natuurlijk werden bijzondere gebeurtenissen en bijzondere eigenschappen van Truus en mij extra uitvergroot. Daarna bracht ons buurtkoor MIRAKO. (Midden Raadhuisstraat Koor) verschillende liederen ten gehore. Verder genoten we van een optreden van broers en zussen en hun partners met het bekende programma 'Wie van de drie'. De familie Theunissen verraste met een prachtig lied: 'Elk feest heeft zijn oorsprong'. Geert praatte als een volleerde cabaretier het optreden aan elkaar. Antoon en Ans Heijmans hadden veel succes met enkele grappige schetsjes. Het was een prachtige avond vol met hoogstaand vermaak.

Veel kinderen betekent ook dat van opa en oma de nodige inzet wordt verwacht. We zijn dan ook zeer bedreven in babysitten en klusjes uitvoeren. Voor mij betekende dat vooral helpen in de tuin. Ik heb een tuin gerenoveerd voor Jurgen en Thea in Hilversum. Voor Carolien en Erwin heb ik een bestaande tuin in Berkel-Enschot vervangen door een eigen ontwerp. Hetzelfde heb ik gedaan bij Stefan en Fridy, eveneens in Berkel-Enschot. Daarnaast heb ik regelmatig tuinonderhoud gepleegd bij Jeroen en Tineke in Hilversum. Alleen bij Suzanne en Peter ben ik zelden actief geweest. Dat kwam omdat de vader en moeder van Peter daar de klusjes uitvoerden. Wel heb ik, samen met Kees, de vader van Peter, gedurende een vakantie van Suzanne en Peter de koeien gemolken en verzorgd.

Tijdens mijn actieve periode bij de NCB heb ik wel eens moeten horen: 'jij bent ook nooit thuis'. Dat heb ik de laatste twintig jaar ruimschoots ingehaald. Een van de redenen waarom na mijn NCB tijd bescheiden ben geweest met het aannemen van nieuwe bestuursfuncties.

Naast veel vreugdevolle momenten zijn Truus en mij ook verdrietige gebeurtenissen niet bespaard gebleven. Het overlijden van onze ouders, mijn oudste zus Diny en zwagers André van Laarhoven, Jan Coppelmans en Bert Valks. Truus heeft haar vader en moeder, haar tweelingzus Lieke en de man van Lieke, drie broers en twee schoonzussen moeten missen. Jeu, de man van Annie, overleed veel te vroeg op 44 jarige leeftijd. Erg pijnlijk was ook het heengaan van Ed, zoon van Geert en Trees, op 44 jarige leeftijd terwijl zijn vrouw Lucienne een half jaar later op 43 jarige leeftijd overleed. Hun twee kinderen zijn liefdevol opgenomen in het gezin van een zus van Lucienne.

82. Nawoord

Ik heb er nu tachtig jaar opzitten. Met genoeg denk ik terug aan mijn jeugd. Het was druk in ons huishouden van dertien personen, maar ook gezellig. Je kunt je daar nu nauwelijks nog een voorstelling van maken. Hoe kregen je ouders zo'n groot gezin met zo'n klein bedrijf gemanaged?

De samenleving in die tijd is in alle opzichten onvergelijkbaar met vandaag. Kleinschaligheid, eenvoud en soberheid waren troef. De sociale controle was sterk. Kerk en godsdienst speelden een belangrijke rol. Daar stond tegenover een grote verbondenheid binnen de kleine Bestse dorpsgemeenschap en een sterke onderlinge solidariteit. Vergelijk dat maar eens met de huidige samenleving. Truus en ik hebben de wereld om ons heen in die tachtig jaar enorm zien veranderen. Van schrijven met de kroontjespen tot de tekstverwerken op de computer. Van verplaatsen met de fiets naar de naburige speeltuin tot auto-vakanties naar verre landen. Een draaischijftelefoon aan de muur in de gang, tot een mobieltje dat bijna iedereen bij zich draagt. En zo kun je nog een tijdje doorgaan.

In de land- en tuinbouw zag je eenzelfde ontwikkeling. Van veel kleine bedrijven tot middelgrote en grote bedrijven. Wij molken nog met de hand. Nu doet de robot dit werkje. Wij kropen door het zand om aardappels te verzamelen. Nu doet dat een grote rooi- en verzamelmachine. We kijken nu met een nostalgische blik terug naar die tijd. Maar ik vermoed dat we nu de hardheid van het leven van toen niet meer goed in beeld hebben. Vroeger was niet alles beter, je wist alleen niet beter.

Dat ik ging studeren was in boerenkringen een uitzondering. De meeste boerenzoons moesten het doen met landbouwcursussen, de lagere landbouwschool of landbouwwinterschool. Nu doen boerenzoons niet onder voor jongelui uit de stad.

Ik was een bevoorrecht persoon, al voelde dat in het begin niet zo. Maar de HBS, de militaire dienst en mijn studie in Wageningen hebben me, vooral mentaal, rijp gemaakt voor mijn taak bij de NCB. Die taak was zwaar en intensief maar ik groeide er in en heb me op mijn plaats gevoeld in de grote agrarische gemeenschap. Ook daar zijn de veranderingen in allerlei opzicht gigantisch. Nog steeds leef ik van harte mee met de gang van zaken in land- en tuinbouw.

Inhoud

0. Voorwoord
1. Het begin
2. Op school
3. Huis en erf
4. De buurt
5. Op weg naar school
6. Het dorp
7. Oorlog
8. Onderduikers
9. Operatie market garden
10. Oorlog in Aarle
11. Evacuatie
12. Verblijf in Boxtel
13. De Thuiskomst
14. De bevrijders
15. Na de oorlog
16. De wederopbouw
17. Militaire oefening
18. Het gewone leven
19. Onderwijs
20. Onze burens
21. Boerenkost
22. Volk aan huis
23. Werk op de boerderij
24. De graanoogst
25. Koeien melken
26. Spelen op de boerderij
27. De draaimolen
28. De sneeuwman
29. Klein maar dapper
30. Eerste communie
31. Brand in de kerststal
32. Kerk en geestelijkheid
33. Misdienaar
34. Vervolgonderwijs
35. Militaire dienst in Breda
36. Bergen op Zoom
37. Ede
38. Kampen
39. Knecht in Luxemburg
40. Wageningen
41. Ontgroening
42. Studentenleven
43. Dispuut Viking
44. Truus
45. Student bestuurder
46. Berlijn
47. Verloop van de studie
48. Praktijkervaring
49. Verhuizing
50. Huwelijk
51. Huwelijksreis
52. Landbouwkundig ingenieur
53. Nieuwe uitdaging
54. Landbouwvoorlichting
55. Gezinsleven in Sint Odiliënberg
56. Naar den NCB
57. NCB 75 jaar
58. Prijzen en protesten
59. Algemeen secretaris
60. Gezinsleven in Tilburg
61. Naar Berkel-Enschot
62. Voorzitter
63. Werkzaamheden
64. Het beleid van de NCB
65. Mestproblematiek
66. Aanpak mestprobleem
67. Standpunt NCB 14 mei 1993
68. Landelijke demonstratie
69. Streekplan voor Noord Brabant
70. Druk baasje
71. Studiereis naar de Verenigde Staten
72. Honderd jaar NCB
73. NCB en politiek; minister?
74. Publiciteit
75. Verrassende ontmoetingen
76. Feesten en onderscheidingen
77. Humor bij de NCB
78. Afscheid van de NCB
79. Reizen en vakanties
80. Activiteiten na mijn pensionering
81. Gezinsleven na 1977
82. Nawoord